

”Kevytkenkäiset, huonot naiset”

Suhtautuminen jatkosodan aikana saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin

Sanna Oksanen

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, Suomen historia

Sanna Oksanen

Kevytkenkäiset, huonot naiset. Suhtautuminen jatkosodan aikana saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin.

Sivumäärät: 76

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan suhtautumista saksalaisten kanssa jatkosodan aikana 1941–1945 seurustelleisiin suomalaisiin naisiin. Sotilaallisen yhteistyön takia Suomessa oli jopa 200 000 saksalaista sotilasta, joten romanttisia suhteita suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä syntyi erityisesti Pohjois-Suomessa. Tutkimuskysymyksinä työssä ovat, miten aikalaiset suhtautuivat suomalaisten naisten seurusteluun saksalaisten sotilaiden kanssa, mistä erilaiset tavat nähdä naisten seurustelu johtuivat ja kuinka paljon työn alkuperäislähteenä toimivaan muistitietoaineistoon on vaikuttanut se, että aineisto on kerätty myöhäisempänä ajankohtana.

Työn alkuperäislähteenä toimii aineisto nimeltä ”Naiset ja sota 1987–1988”. Aloite aineiston keruusta tuli Marttaliitolta vuonna 1987 osana heidän jo vuonna 1985 käynnistämäänsä hanketta ”Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana”. Tämän hankkeen aikana toteutettiin vuosina 1987–1988 aineiston pohjaksi muistitietokysely, jonka tavoite oli saada kerättyä naisilta tietoa sodanaikaisesta arjesta eli heidän kokemuksiaan ja muistojaan.

Tutkielmassa tutkitaan 110 naisen vastauksia. Tavat suhtautua naisten seurusteluun on jaettu laadullisen tutkimuksen tematisoinnin ja tyypittelyn kautta neljään eri kategoriaan: halveksunta ja inho, väheksyntä ja epäily, välinpitämättömyys sekä hyväksyntä ja ymmärrys. Viitekehyksenä tutkielmassa on toiminut kolme muuta maata Norja, Ranska ja Serbia, ja niissä tehty tutkimus siitä, kuinka näissä maissa on suhtauduttu saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin.

Keskeisenä tutkimustuloksena on nähtävissä, että eniten oli sellaisia vastauksia, joissa suhtautuminen naisiin oli halveksuvaa tai väheksyvää. Tämä johtuu sotiin liittyvästä kansainvälisestä ilmiöstä, jossa naisten seksuaalisuutta on pyritty kontrolloimaan esimerkiksi kansalliskunnian ja naisten moraalin takia. Halveksuvaa suhtautumista naisiin on vielä lisännyt keskustelu, jota aiheesta käytiin suomalaisessa lehdistössä pääkirjoituksissa ja yleisönosastokirjoituksissa.

Toisaalta pienessä osassa vastauksia on havaittavissa ymmärrystä ja hyväksyntää. Suhteiden syntymistä on perusteltu vastauksissa luonnollisena, varsinkin, kun monet suhteet alkoivat esimerkiksi suomalaisten naisten ollessa töissä saksalaisen armeijan palveluksessa. Näistä myönteisistä mielikuvista ei ollut mahdollista käydä keskustelua välittömästi sodan jälkeen eikä melkein 50 vuoteen ennen keruukyselyn tekoa.

Avainsanat: sotahistoria, muistitietotutkimus, naiset, seurustelu, jatkosota, saksalaiset

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen tavoite	5
1.2	Muistitiedon nousu	9
1.3	Aikaisempi tutkimus	13
1.4	Alkuperäislähteet	17
1.5	Tutkimusmetodi	22
2	Halveksunta ja inho	25
2.1	Naiset pilkan takana	25
2.2	Syyt halveksunnan taustalla	31
2.3	Naisten rankaiseminen	37
3	Väheksyntä ja epäily	42
3.1	Epäilyttävät naiset	43
3.2	Lehtikirjoittelun vaikutus mielipiteisiin	48
4	Välinpitämättömyys, hyväksyntä ja ymmärrys	54
4.1	Välinpitämättömyyttä vaiko tietämättömyyttä	55
4.2	Töissä saksalaisilla	58
4.3	Rakkaustarinat	60
5	Loppupäätelmät	70
	Lähteet	73
	Alkuperäislähteet	73
	Kirjallisuus	73

1 Johdanto

Saksalaiset olivat aseveljiä. Eivät he olleet väkisin tulleet. Heidät otettiin vastaan avustajina, kun hätä oli suuri. Seurustelua saksalaisten kanssa pidettiin aivan luonnollisena. He eivät tulleet valtaajina vaan auttajina. Mielestäni viimeinen kysymys ei sovellu Suomen silloisiin olosuhteisiin.¹

Tämä sitaatti paljastaa yhden monista tavoista suhtautua suomalaisiin naisiin, jotka ovat seurustelleet jatkosodan aikana Suomeen saapuneiden saksalaisten sotilaiden kanssa. Sitaatti on muistitietoaineistosta, jota käytetään tässä työssä alkuperäislähteenä. Vastaja näki saksalaiset aseveljinä, joten suomalaisten naisten seurustelu heidän kanssaan oli luonnollista. Vastauksen viimeinen lause kuitenkin paljastaa, että sota-aikana tällainen myötämielinen suhtautuminen seurusteluun oli mahdollisesti poikkeus ja että asian käsittely ei ole ollut mahdollista tietynä aikana Suomessa.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suhtautumista jatkosodan aikana saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleisiin suomalaisiin naisiin. Mielenpitoet naisista vaihtelivat halveksunnasta ja nimittelystä ymmärrykseen seurustelusuhteen luonnollisuudesta. Tutkielmassa hyödynnettävä 1980-luvulla kerätty muistitietoaineisto ja siinä olevat edellä esitetyn esimerkin kaltaiset vastaukset kertovat erilaisista suhtautumistavoista näihin naisiin Suomessa. Tutkielmassa myös tarkastellaan suhtautumista saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin muualla Euroopassa, mikä paljastaa mielenpitojen taustalla piileviä ajattelutapoja naisten kontrolloimisesta niin Suomessa kuin muissa toisen maailmansodan kokeneissa maissa.

Naisten toiminta ja kokemukset alkoivat saada suurempaa osaa sota-ajan historian tutkimuksessa, kun Suomessa tapahtui poliittisia muutoksia esimerkiksi Neuvostoliiton rikkoutumisen myötä vuonna 1991. Sotien jälkeistä aikaa leimasi hiljaisuus sodan tapahtumista. Hiljaisuus alkoi kuitenkin rikkoutua jo 1980-luvulla, jolloin myös naisten osallisuudesta sotatoimiin alettiin puhua enemmän.² Tätä tilan syntymistä uusille puheenvuoroille sodasta edesauttoi toisen maailmansodan rintamaveteraani Mauno Koiviston nousu tasavallan presidentiksi vuonna 1982.³

¹ ID #087. Kaikki tutkielmassa käytettävät lainaukset alkuperäislähteistä ovat seuraavasta kokonaisuudesta: Haavio-Mannila, Elina (Helsingin yliopisto) & Marttaliitto & Museovirasto: Naiset ja sota 1987 - 1988 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2 (2011-03-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2551>. Tästä eteenpäin alkuperäisaineistoon viitataan vastaajan tunnisteella eli id-numerolla.

² Markkola, Niemi & Haapala 2021, 463.

³ Sulamaa 2007, 76.

Sotien uudelleentulkinta on tuonut naiset näkyvämmäksi osaksi sodan muistikulttuuria, ja tämän kiinnostuksen myötä syntyi myös tässä pro gradu -tutkielmassa aineistona toimiva alkuperäislähde. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen, Marttaliiton ja Museoviraston vuonna 1988 järjestämä kansanperinteen keruukilpailu *Naisten elämä ja työpanos sotien aikana 1939–1944* sai suuren suosion ja keräsi paljon vastauksia. Ennen vuotta 1924 syntyneitä naisia lähestyttiin 121 osakysymystä sisältävällä viikkosella, jossa tiedusteltiin naisten kokemuksia kymmeneltä elämän eri osa-alueelta, esimerkiksi koulutuksesta sekä työ- ja perhe-elämästä. Osa kyselyvihkoista lähetettiin postitse väestörekisterin perusteella, ja osa Marttaliiton, Maa- ja kotitalousnaisten keskuksen ja Suomen Sosialidemokraattisten Naisten jäsenistön kautta.

Tässä pro gradu -tutkielmassa kiinnostuksen kohteena olevia asenteita pyrki selvittämään kysymys 84: ”Jos seudullanne oleskeli saksalaisia sotilaita tai venäläisiä sotavankeja, miten heihin suhtauduttiin? Miten suhtauduttiin naisiin, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa?”. Tutkielmassa tarkastellaan niiden 110 naisen vastauksia, jotka vastasivat tähän kysymykseen. Nämä naiset olivat suurimmaksi osaksi vuosina 1919–1923 syntyneitä, kansa- tai kansalaiskoulun käyneitä ja joko leskiä tai naimisissa olevia. Harva oli suorittanut korkeakoulututkintoa kyselyn ajankohtaan mennessä. Moni kyselyyn vastanneista naisista oli syntynyt Viipurin tai Mikkelin läänissä.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Elokuussa 1939 Saksa ja Neuvostoliitto solmivat koko muun maailman yllätykseksi hyökkäämättömyyssopimuksen, Hitlerin–Stalinin sopimuksen, joka tunnetaan myös nimellä Molotov–Ribbentropin sopimus.⁴ Suomessa kansallissocialismin ja kommunismin yhteinen puolustusliitto oli suuri järkytys sekä saksalaismieliselle porvaristolle että Neuvostoliittoa sympatisoineelle äärivasemmistolle. Suomen ulkopoliittikan turvallisuuspilarina oli ollut ajatus, että kommunismiin vihamielisesti suhtautuneen Saksan olemassaolo Neuvostoliiton vastapainona turvasi Suomen aseman.⁵ Neuvostoliiton ja Saksan solmima sopimus sisälsi salaisen lisäpöytäkirjan, jolla sopimuskumppanit jakoivat itäisen Euroopan keskenään.⁶ Suomen hallituksen tiukka ulkopoliittinen linja sopimusta edeltävänä aikana oli saanut Neuvostoliiton johtajan Josif Stalinin muuttamaan suunnitelmaansa länsinaapurinsa suhteen:

⁴ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 263.

⁵ Jokisipilä 2010, 259.

⁶ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 263.

alueluovutukset ja rajansiirrot olivat vaihtuneet suunnitelmaan liittää koko Suomi Neuvostoliittoon.

Alkusyksystä 1939 kumpikin maa ryhtyi tahoillaan toimiin. Syyskuun alussa Saksa hyökkäsi Puolaan, ja lokakuun alussa Neuvostoliitto vaati Suomelta Leningradin turvallisuuden parantamiseksi rajan siirtoa Karjalan kannakselle ja tukikohtaa Hankoniemeltä. Suomi ei taipunut pyyntöihin, ja marraskuun viimeisenä päivänä 1939 Neuvostoliitto aloitti massiivisen hyökkäyksen Suomeen. Talvisota alkoi ja jatkui maaliskuuhun 1940, kunnes Suomi taipui Neuvostoliiton ankariin rauhanehtoihin armeijan puolustuskyvyn ollessa romahtamassa.⁷ Suomessa lehdistö oli luonut epärealistisen kuvan maan sotakunnosta, ja rauhanehdot olivat monelle suuri shokki.⁸ Neuvostoliitto oli aliarvioinut vastustajansa ja eikä ollut onnistunut miehittämään Suomea, joka nousi kansainvälisiin otsikoihin sympatioiden saajana. Mikään maa ei halunnut sitoutua Suomen puolelle taisteluun, mutta erityisesti Ruotsi antoi paljon materiaalista apua. Myös Iso-Britannia, Ranska ja Italia tukivat Suomea sotatarvikkeilla.⁹

9.4.1940 Saksa ryhtyi maa-, meri- ja ilmavoimillaan miehittämään Tanskaa ja Norjaa. Saksa halusi sekä varmistaa oman sotataloutensa kannalta tärkeän malmin saannin Pohjois-Ruotsista että estää länsivaltojen pääsyn samaisten malmivarantojen luokse. Tanska antautui vastarintaa tekemättä saksalaisten joukkojen edessä, mutta Norja yritti taistella tuloksettomasti ja saksalaiset miehittivät maan. Ruotsi pyrki pitämään puolueettomuudestaan kiinni niin kauan kuin mahdollista.¹⁰ Suomessa ajateltiin talvisodan päätyttyä yleisesti, että maaliskuussa 1940 tehty rauha ei olisi pysyvä. Suomi pyrki löytämään tukea, jotta se ei toistamiseen jäisi sotimaan yksin Neuvostoliittoa vastaan.¹¹

Vähitellen Suomi alkoi rakentamaan yhteistyötä Saksan kanssa. Esimerkiksi kulttuurielämän puolella erityisesti Suomalais-Saksalainen Seura pyrki lisäämään julkista Saksa-myönteisyyttä. Seuraan kuului ministereitä, kansanedustajia ja professoreita. Hitler sai valmiiksi niin kutsutun operaatio Barbarossan lopullisen hyökkäyssuunnitelman vuoden 1940 lopulla, ja keväällä 1941 yhteistyö Suomen ja Saksan välillä vahvistui selkeämmin. Tästä esimerkkinä on esimerkiksi salaisesti mutta valtionjohdon hyväksynnällä värvätty 1200

⁷ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 264–265.

⁸ Jokisipilä 2010, 266.

⁹ Jokisipilä 2010, 263.

¹⁰ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 265-266.

¹¹ Jokisipilä 2010, 267-268.

suomalaisen miehen SS-vapaaehtoispataljoona, mikä oli Suomelta poliittisen tuen osoitus Saksalle.¹²

Operaatio Barbarossa alkoi 22.6.1941, ja Hitler ilmoitti taistelevansa liitossa Suomen kanssa. 25.6.1941 Neuvostoliitto pommitti useita suomalaisia paikkakuntia ja jatkosota alkoi. Suurin osa suomalaisista piti sotaa oikeutettuna hyvityssotana, jossa talvisodan menetykset voitettaisiin takaisin.¹³ Jatkosodan kuluessa erityisesti muiden Pohjoismaiden asenteet Suomea kohtaan muuttuivat kriittisemmiksi, vaikka Suomen hallitus ilmoitti käyvänsä omaa erillissotaa. Ison-Britannian julistettua Suomelle sodan joulukuussa 1941, Suomi ajautui maailmansodan asetelmassa entistä selvemmin Saksan leiriin.¹⁴ Tässä pro gradu -tutkielmassa Saksaan ja saksalaisiin sotilaisiin viitataan liittolaisina, kuten tehdään myös toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1947 solmitussa Pariisin rauhansopimuksessa, kun siinä viitataan Suomen ja Saksan sotilaalliseen yhteistyöhön.¹⁵

Saksan sotamenestyksen käännyttyä laskuun, ja erityisesti Saksan Stalingradin taisteluissa koetun häviön jälkeen, Suomi alkoi etsiä keinoa rauhaan tavoitteenaan itsenäisyyden säilyttäminen. 19.9.1944 Moskovassa sovittiin Suomen ja Neuvostoliiton välirauhasta,¹⁶ mikä katkaisi kertaheitolla kaikki taloudelliset, sosiaaliset ja henkilökohtaiset verkostot jotka olivat muodostuneet paikallisten ihmisten ja saksalaisten välille.¹⁷ Suomen hallitus sitoutui riisumaan aseista maassa olleet saksalaisjoukot. Alkuun saksalaisten vetäytyminen alkoi hiljaisessa yhteisymmärryksessä vanhojen liittolaisten kesken,¹⁸ mutta lopulta syyskuun lopulla alkoi Pudasjärvellä suomalaisten ja saksalaisten välillä Lapin sota. Saksalaiset hyödynsivät poltetun maan taktiikkaa, joka johti mittaviin aineellisiin tuhoihin. Kuukauden kestäneen Lapin sodan aikana kuoli molemmilta puolilta noin tuhat sotilasta. Viimeiset saksalaiset poistuivat Norjan puolelle huhtikuussa 1945 ja näin ollen toinen maailmansota oli Suomen osalta ohi.¹⁹

Tähän historialliseen taustaan verraten tässä pro gradussa tarkastellaan sitä, miten aikalaiset suhtautuivat saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin sotavuosien aikana. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mistä erilaiset tavat nähdä näiden naisten seurustelu johtuivat ja miten

¹² Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 268.

¹³ Jokisipilä 2010, 268-272.

¹⁴ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 268.

¹⁵ Finlex 20/1947.

¹⁶ Jokisipilä 2010, 283.

¹⁷ Heiskanen 2019, 11.

¹⁸ Meinander 2012, 241-242.

¹⁹ Jokisipilä 2010, 283.

ne vaikuttivat naisten kohteluun niin jatkosodan aikana kuin sodan jälkeen. Lisäksi tarkastellaan, ketkä olivat ne naiset jotka olivat suhteissa saksalaisten sotilaiden kanssa, ja miksi he aloittivat tällaisen suhteen, jota paheksuttiin jo jatkosodan aikana suomalaisten lehtien pääkirjoituksissa ja yleisönosastojen teksteissä. Tutkielma luo kokonaiskuvaa naisiin kohdistuneista odotuksista ja vaatimuksista jatkosodan aikana.

Toisen maailmansodan jälkeen Keski-Euroopan itäiset maat muuttuivat kommunistisiksi "kansandemokratioiksi" ja itsenäiset Baltian maat liitettiin Neuvostoliittoon.²⁰

Maailmansodan voittajat jakaantuivat törmäyskurssille ja maailma jakaantui 1940-luvun lopulla kahteen toisiaan kohtaan vihamieliseen blokkiin, joita johtivat supervallat Neuvostoliitto ja Yhdysvallat.²¹ Suomessa ajanjaksoa 1944–1948 nimitettiin "vaaran vuosiksi" johtuen epävarmuudesta tulevaa kohtaan. Epävarmuutta aiheuttivat monet tekijät: sisäpoliittinen kuuhunta, epätietoisuus Neuvostoliiton aikeista Suomea kohtaan sekä liittoutuneiden Suomelle määräämät taloudellisesti, henkisesti ja poliittisesti ankarat rauhanehdot.²² Suomi kärsi Pohjoismaista raskaimmat aineelliset ja inhimilliset tappiot. Lähes 90 000 parhaassa iässä olevaa miestä kaatui ja 20 000 haavoittui. Huhtikuussa 1948 Suomi solmi Neuvostoliiton kanssa YYA-sopimuksen, joka sitoi Suomen torjumaan alueensa kautta Neuvostoliittoa vastaan suuntautuvat hyökkäykset.²³

Suomen ulkopoliittikka rakentui läheisten neuvostosuhteiden ja pohjoismaisen puolueettomuuden varaan. Viralliseen linjaan nähden talvi- ja jatkosodan liian sotainen muistaminen ei ollut sopivaa.²⁴ Uuden tilan sodan muistelulle ja erityisesti yhteistyölle Saksan kanssa, voisi katsoa syyskuussa 1990. Tuolloin tasavallan presidentti Mauno Koivisto ja Suomen hallitus totesivat, että Saksan yhdistyttyä vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksen kolmannen osan Saksan ja Suomen puolustusta rajoittavat määräykset olivat menettäneet merkityksensä.²⁵

Tässä tutkielmassa onkin nähtävissä kolme tarkastelun aikatasoa. Tutkielmassa tarkastellaan suhtautumista henkilöihin ja ihmissuhteisiin jatkosodan aikana vuosina 1941–1944. Keruukysely, jossa näihin jatkosodan aikaisiin tapahtumiin pyydettiin kertomuksia, toteutettiin vuonna 1988. Tässä muisteluhetkessä iäkkäämmät vastaajat muistelevat yli

²⁰ Jokisipilä 2010, 283.

²¹ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 271.

²² Visuri 2003, 30.

²³ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 271, 276.

²⁴ Markkola, Niemi & Haapala 2021, 462-463.

²⁵ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 333.

neljäkymmenen vuoden takaisia asioita. Lisäksi tätä keruukyselystä saatua muistitietoaineistoa tarkastellaan tässä tutkielmassa vuonna 2024, eli melkein neljäkymmentä vuotta myöhemmin. Näiden kolmen eri tarkastelun tason merkitystä pyritään huomioimaan tutkielmassa. Miten asian muisteluun muistitietoaineistossa on vaikuttanut se, että sodasta oli tuolloin kulunut jo useita kymmeniä vuosia?

1.2 Muistitiedon nousu

Jorma Kalela on artikkelissa "Historian rakentaminen eettisenä hankkeena" tuonut esiin yhdysvaltalaisen historioitsijan David Thelen ajatuksen siitä, kuinka tarinat ovat välttämättömiä. Jokainen rakentaa omaa historiaansa omiin tarpeisiinsa kokemustensa ja mennyttä koskevan tiedon pohjalta. Tästä ovat esimerkkeinä vanhempien kertomukset lapsilleen.²⁶ Toisaalta kuten muissakin tappion kärsineissä maissa, myös Suomessa merkitysten antaminen vuosien 1939–1945 kolmelle sodalle oli vaikeaa. Pirjo Markkola, Marjaana Niemi ja Pertti Haapala muistuttavat teoksessaan *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2 Yhteisöt ja identiteetit*, että jatkuva pula-aika ja monien sodan synnyttämien ongelmien jatkuminen "rauhankriisinä" pakotti ihmiset keskittymään välittömiin elämäntilanteisiin ja lähitulevaisuuteen. Aikaa ja voimia menneisyyden käsittelyyn ei ollut.²⁷

Viimeistään 10 vuotta sodan päättymisestä oli nähtävissä merkkejä, ettei sotaa katsottu vain tappion, ahdingon ja menestyksen näkökulmasta. Neuvostoliiton sodan aikaisen johtajan Stalinin kuolema vuonna 1953 ja maan ulko- ja sisäpoliittisen tilanteen vakiintuminen hälvensivät pelkoja miehityksestä ja Baltian maiden kaltaisesta kohtalosta, liittämisestä Neuvostoliittoon. Jo 1950-luvulla perustettiin ensimmäiset sotaveteraanijärjestöt. Markkola, Niemi ja Haapala painottavat, ettei ollut nähtävissä yksiselitteistä paradigman muutosta sotavuosiin, vaan pikemminkin Suomessa alkoi nousta avoimemmin itsenäisyyden säilyttämistä ja sotakertomusta arvostavia puheenvuoroja.²⁸

Näissä uusissa sotaa koskevissa puheenvuoroissa ei vielä puhuttu naisten osuudesta sotiin. Päinvastoin esimerkiksi vuodelta 1954 Väinö Linnan teoksen *Tuntemattoman sotilaan* kuvaus lotta Kotilaisesta löysämoraalisena naisena pikemminkin hiljensi lottien sotakokemuksia ja liitti niihin häpeän leiman. Samanlainen vaikutus oli Paavo Rintalan vuoden 1963 romaanilla

²⁶ Kalela 2017, 92–94.

²⁷ Markkola, Niemi & Haapala 2021 457.

²⁸ Markkola, Niemi & Haapala 2021 457–458.

Sissiluutnantti, jossa nuori lotta kuvattiin seikkailuja kaipaavana, seksuaalisesti aktiivisena naisena. Markkola, Niemi ja Haapala ovat painottaneet, että suomalaisiksi koetuilla naisidentiteeteillä ei ole edelleenkään olemassa yhtä vahvaa, kanonisoitua sotakertomusta kuten Väinö Linnan ja Paavo Rintalan teokset ovat luoneet. Tämä on merkille pantavaa, koska sota on ollut tärkeässä roolissa ihanteellisen suomalaisnaisen määrittelyssä, ja erityisesti lotat ovat nousseet viimeistään 1990-luvulta alkaen voimakkaasti esiin. Sodan myyttien suuri merkitys on suomalaisen identiteetin kannalta ristiriitainen, sillä siinä esitetään tasa-arvoisesti molemmat sukupuolet rinnakkain työtä tekevänä, ja silti asetta kantava mies on kansallisena toimijana keskeinen ja määrittelee molempia. Naiseuteen liitetään puolestaan sekä sodan että varhaisemman siveellisyysuskonnollisen naisihanteen kautta vaatimus ilmentää uusinta kansakunnan moraalista ryhtiä ja puhtautta. Ongelman tähän naisihanteeseen muodostavat naiset, jotka eivät taivu tähän rooliin, kuten aseisiin tarttuneet punakaartilaisytytöt tai juuri nämä saksalaissotilaiden kanssa vuosina 1941–1944 seurustelleet nuoret naiset.²⁹

Urho Kekkosen presidenttikausien ilmapiiriä on kuvattu suomettuneeksi ja taistolaiseksi, jolloin liiallinen sotien muisteleminen ei ollut sopivaa. Toisaalta samanaikaisesti sotaveteraanijärjestöjen kasvu oli suorastaan räjähdysmäinen ja sotasukupolven poliittinen ja yhteiskunnallinen vaikutusvalta eli voimakkainta kautta. Viimeistään 1980-luvulle tultaessa monet asiat vaikuttivat siihen, että kiinnostus sotaan kasvoi ja erilaiset muistojuhlat yleistyivät. Ensinäkin juuri veteraanijärjestöjen kasvu edellisellä vuosikymmenellä. Järjestöt antoivat paikan ja tilan muistelukultuurin laajentumiselle ja vakiintumiselle.³⁰ Veteraanien arvostus nousi, mikä oli nähtävissä heille suotujen etuuksien kautta. Yhtenä esimerkkinä asenteiden muutoksesta on rintamaveteraanien saama varhaiseläke vuodesta 1982 alkaen, jota jopa korjailtiin useaan kertaan veteraanijärjestöjen toiveesta ja vastoin hallituksen tahtoa, mutta kaikkien eduskuntaryhmien suosiollisella myötävaikutuksella. Vuonna 1986 veteraanit saivat ylimääräisen rintamalisän, symboliset tunnukset kuten tammenlevhätunnukset suunniteltiin ja otettiin käyttöön 1986 ja ensimmäistä kansallista veteraanien muistopäivää liputettiin vuonna 1987. Toisena tärkeänä muutoksena oli Mauno Koiviston nousu tasavallan presidentiksi. Koivisto oli itse toisen maailmansodan rintamaveteraani, ja hän suhtautui veteraaneihin avoimen myötämielisesti tukemalla heitä monella tavoin. Esimerkiksi

²⁹ Markkola, Niemi & Haapala 2021 458–459.

³⁰ Markkola, Niemi & Haapala 2021 462–463.

itsenäisyyspäivänä 1989 Koivisto myönsi Vapaudenristin Ritarikunnan suurmestarina vapaudenristin Suomen Sotaveteraaniliitolle ja Rintamamiesveteraanien liitolle.³¹

Markkola, Niemi ja Haapala ovat nimenneet 1980-luvulla tapahtuneen muutoksen muistelukultuurissa uusisänmaalliseksi käännteeksi. Uusisänmaallisuus määrittyy yleisen isänmaallisen ajattelun uudelleensyntymäksi sota-aikaa koskevassa kollektiivisessa muistissa. Tässä kansainvälisessä ilmiössä sota-aika nähdään säröttömänä tai jopa romanttisena sankaritarinana. Sodan on ajateltu nostavan esiin suomalaisuuden parhaat puolet, kuten sisun, kansallisen yhteenkuuluvuuden ja isänmaallishenkisen uhrautuvaisuuden. Erityisesti talvisota ja siihen liittyvä itsenäisyyskamppailu on kuvastanut kansallista yksituumaisuutta, sen sijaan jatkosodan ongelmakohtia, kuten liittolaisuutta Saksan kanssa, ei ole haluttu käsitellä.³²

Sotien uudelleentulkinta on tuonut naisten muistot sodista näkyvämmiin esille 1990-luvulta alkaen. Erityisesti Lotta Svärd -järjestö ja sen jäsenten kokemukset ovat saaneet paljon huomiota, mutta myös muiden naisten työpanos niin sota- kuin kotirintamalla on kiinnostanut aikalaisia. Ahkeruus ja työnteko ovat tärkeitä teemoja niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä tutkimuksessa. Naisilla on ollut tarve korostaa, että hekin olivat tehneet osansa isänmaan puolustamiseksi ja sotilaiden rinnalla taistellen.³³ Tämänkin pro gradu- tutkimuksen alkuperäisaineiston keruulle ajatus oli tullut Marttaliitolta vuonna 1987 osana heidän kaksi vuotta aikaisemmin käynnistämäänsä hanketta ”Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana”.

Usein lotat edustavat yksin sota-ajan naista, ja eräänlaista lottanaisuutta rakentaessa luotiin yhtenäistä naiskuvaa koko ajanjaksolle. Markkola, Niemi ja Haapala ovat todenneet, että lottastereotyypit ovat muuttuneet sen mukaan, mitkä ovat olleet tulkintoihin liittyvät tavoitteet. Mielikuvat ovat muutoksista huolimatta olleet yksiulotteisia, esimerkiksi Lotta Svärd- järjestön lakkauttamisen jälkeen stereotypia oli seksualisoitunut ja järjestön jäsenet kokivat tullessa häväistyksi 1960- ja 1970-lukujen kriittisen ilmapiirin aikana. Nykyisin arvostus on lisääntynyt, mutta silti stereotypia sota-ajan naiseudesta on homogeeninen. Tämä on kuvastanut 1990- ja 2000-luvun alun sotatulkintojen muuttumista: tutkimustieto ja kiinnostus lisääntyi, mutta samalla uusisänmaallinen suuntaus on yksipuolistanut käsitystä sodasta. 1990-luvun lottadiskurssin ja samalla koko sota-ajan naishistorian keskeisiä teemoja

³¹ Sulamaa 2007, 74-76.

³² Markkola, Niemi & Haapala 2021 463.

³³ Markkola, Niemi & Haapala 2021 463-464.

oli työn lisäksi myös siveellisyyden käsitys. Tällaisen yksipuolisen muistamisen diskurssin ongelmakohtia Markkola, Niemi ja Haapala ovat maininneet kaksi. Ensiksi se on rajannut pois negatiiviseksi tulkittavan käytöksen, jolloin epämoraaliseksi määritelty käytös on liittynyt "muihin naisiin". Toiseksi ongelmallisena on nähty järjestön epäpoliittisuuden korostaminen, sillä järjestö ei ollut avoin kaikille naisryhmille. Esimerkiksi työväenluokkaisten naisten oli vaikea päästä mukaan järjestöön.³⁴

Folkloristiikan dosentti ja muistelukerrontaa tutkinut Ulla-Maija Peltonen on huomauttanut, että se, miten haastateltava asian muistaa ja miten hän tulkitsee muistamansa, on sidoksissa vuoropuheluun poliittisten, kulttuuristen ja henkilökohtaisten arvojen välillä sillä hetkellä.³⁵ Näin ollen tätä vuosien 1987–1988 aikana kuvattua aineistoa on tarkasteltava, ei vain sodan ajan näkökulmasta, vaan myös 1980-luvulla vallinneesta ajattelutavasta. Jos tässä muistitietohistorian ajallisuuden ajatuksessa menisi vielä pidemmälle, tätä aineistoa pitäisi tarkastella nykyhetkessä. 2000-luvulla uusisänmaallisen käänteen kanssa on alkanut nousta moniäänisempi historiantutkimus, joka kiinnittää huomiota niihin kokemuksiin ja ihmisryhmiin, jotka ovat jääneet aiemmin marginaaliin. Niin historioitsijat, dokumentaristit kuin eri alojen taiteilijat ovat pyrkineet nostamaan sodan aiemmin vaiettuja puolia: sodan traumat, Lapin sota³⁶ ja saksalaisten kanssa seurustelleet suomalaiset naiset. Sodan merkityksiä ja historiaa on tutkittu 1990-luvulta lähtien paljolti muistin ja kokemusten kautta.³⁷

Ulla-Maija Peltonen on määritellyt muistitiedon tiedoksi, joka ei pohjautu perinteisiin kirjallisiin lähteisiin, vaan tiedonantajan muistiin.³⁸ Muistitietotutkimus on syntynyt pitkälti tavoitteena laajentaa tulkintaa menneisyydestä ja vallitsevista totuuksista. Kiinnostuksen kohteena ovat olleet erityisesti pienet ilmiöt ja näkökulmat, kuten arki, unohdetut ja yhteisöt, joiden olemassaolosta ei ole jäänyt paljon dokumentteja.³⁹ Muistitiedon luotettavuuden edellytyksenä on, että tutkittavasta kysymyksestä on useita yhtäpitäviä muistitietoja, toisin sanoen todistajanlausuntoja. Kansainvälisesti muistitietoa kuvataan termillä *oral history*, joka on suoraan suomeksi käännettynä suullista historiaa. Historiantutkijoiden keskuudessa tuntuu olevan eroja siinä, koetaanko englanninkielisen termin kattavan alleen laajasti eri

³⁴ Markkola, Niemi & Haapala 2021, 464-465.

³⁵ Fingerroos & Peltonen 2006, 8.

³⁶ Markkola, Niemi & Haapala 2021, 465-466.

³⁷ Markkola, Niemi & Haapala 2021, 466.

³⁸ Fingerroos & Peltonen 2006, 8.

³⁹ Fingerroos & Haanpää 2006, 27-28.

haastattelumenetelmin tuotettuja menneisyyttä koskevia aineistoja, jolloin suomennos suullinen historia toimii, vai viitataan sillä vain haastattelututkimuksella kerättyyn muistitietoaineistoon.⁴⁰

Suomalaiset historiantutkijat ovat hyödyntäneet muistitietotutkimuksen avulla saatuja tuloksia jo 1980-luvulta alkaen, jolloin myös tämän pro gradun aineisto on kerätty. Suomessa juuri muistitietotutkimuksen alan kehittäminen ja siihen liittynyt mielipiteiden vaihto on ollut sen verran vilkasta, että muistitietotutkimuksen metodologista suuntautuneisuutta voi pitää jopa suomalaisen muistitietotutkimuksen ominaisuutena. Lisäksi Suomessa muistitietotutkimuksessa kenttä on laaja lähdeaineistojen puolesta ja siinä usein korostetaan enemmänkin kirjallisia lähteitä. Useisiin arkistoihin on kerätty suuria määriä muistitietoaineistoja esimerkiksi kilpakeruilla, kuten tämän tutkielman lähdeaineiston tapauksessa.⁴¹

Outi Fingerroos ja Riina Haanpää viittaavat muistitietotutkimuksella kaikkiin menneisyyden tulkintoihin, sillä muistitieto voi olla tutkimuksessa yhtä hyvin lähde, tutkimusaineiston muodostamisen apuväline tai yksi tutkimuksen sivujuonista. Muistitietoa lähteenä käyttävän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille muistelijoiden omat näkökulmat menneisyydestä. Tutkijan tehtävänä on esittää menneisyys tai esittää siitä tulkintoja lähiluvun avulla, eli kiinnostavan lähdeaineiston avaamista keskittymällä sen yksityiskohtiin. Yksityiskohtista tutkija luo merkityksiä. Muistitietohistoria on nähty konstruktiiivisena ja siksi yksipuolisempaan tutkimuksen lähteenä, sillä väärin muistavien tuottama lähdeaineisto on nähty huonompina kuin muut historialliset dokumentit. Muistitieto saattaa kertoa enemmän mikä on tai oli tapahtumien merkitys muisteluhetkellä. Fingerroos ja Haanpää ovat todenneet, että muistitietotutkijan on oltava kiinnostunut menneisyyden moniäänisyydestä sen sijaan että pyrkisi rakentamaan tarkkaa totuudenmukaista kuvaa.⁴²

1.3 Aikaisempi tutkimus

Aseveljeyden aikaa Pohjois-Suomessa tutkinut Marianne Junila on väitöskirjassaan muistuttanut, että talvi- ja jatkosodan tutkimus ei ole kärsinyt kiinnostuksen puutteesta. Esimerkiksi sotiin johtanut poliittinen kehitys ja sotatapahtumat on selvitetty hyvin perinpohjaisesti Suomessa ja muualla. Tutkijalla, jota kiinnostaa talvisota, välirauha tai

⁴⁰ Fingerroos & Peltonen 2006, 8.

⁴¹ Fingerroos & Haanpää 2006. 25-28.

⁴² Fingerroos & Haanpää 2006. 27-33.

jatkosota, on näin ollen käytössään runsaasti tutkimuskirjallisuutta. Tutkimusta löytyy jo 1960-luvulta lähtien, jolloin esimerkiksi vuonna 1961 Arvi Korhonen esitteli ajopuuteoriaansa tutkimuksessaan *Barbarossa-suunnitelma ja Suomi*. Nämä aikaisemmat tutkimukset keskittyivät yleensä juuri sodan syihin ja seurauksiin aikalaisten kokemusten sijaan.⁴³

Aineistoa naisten elämästä sodan aikana on jo tarjolla runsaasti. Naisen roolia niin kotona, rintamalla, työelämässä kuin järjestömaailmassa on selvitelty laajasti. Tämän tutkielman aihetta pohjustaa jo kohtalainen määrä taustakirjallisuutta, jossa on keskitytty juuri saksalaisten sotilaiden kanssa tekemisissä olleisiin suomalaisiin naisiin. Erityisen lähellä tämän tutkielman tutkimuskysymyksiä on Suvi Leskisen poliittisen historian pro gradu -työ Helsingin yliopistosta vuodelta 2007 *Nainen, kansalaisuus ja suomalais-saksalainen aseveljeys – Naiskansalaisuus syksyn 1941 suuressa seksuaalimoraalikeskustelussa*.

Elina Virtanen on tutkinut sota-ajan aktiivisia naisia tuoden näkyvästi esiin heidän roolinsa tuon ajan yhteiskunnassa. Hänen teoksensa *Jääkäri liikkeen naiset* tutkii liikkeen piirissä olleita naisia, joilla oli keskeinen osa jääkärien elämässä. Lisäksi hän on teoksessaan *Schwester, lotta ja maanpetturi* kertonut Ruth Munckista, joka toimi aktiivisesti jääkäri liikkeessä ja vapaaehtoisten SS-miesten tukena niin Suomessa kuin Saksassa.

Anu Heiskanen on tarkastellut sekä väitöskirjassaan *Naisen kokemus, sota ja selviytyminen – Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset* että teoksessaan *Salateitse Saksaan – Hitlerin valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset* naisia, jotka aloittivat suhteen saksalaisen sotilaan kanssa ja lähtivät sotilaiden mukaan saksalaisten vetäytyessä Suomesta. Heiskanen on tarkastellut suomalaisten naisten elämää ennen Saksaan lähtöä, heidän Suomesta poissa ollessaan ja heidän kotiin palattuaan. Heiskanen tärkeimpänä historiallisena lähteenä ovat kuulustelupöytäkirjat Hangosta, jossa oli paluuleiri kaikille ulkomailta palaaville suomalaisille sodan jälkeen.⁴⁴ Nämä naisten omat kertomukset ovat syntyneet Hangossa Valtiollisen poliisin erityisen tutkijaelimen kuulusteluissa. Saksalaisten mukaan lähti pöytäkirjojen ja arkistolähteiden mukaan noin tuhat naista, ja aineistossa oli 648:n Suomeen palanneen naisen pöytäkirja.⁴⁵

Marianne Junila on tutkinut suomalaisten siviilien ja saksalaisten sotilaiden yhteiseloa Pohjois-Suomessa. Junila on käyttänyt arkistolähteiden ja kirjallisuuden lisäksi 1990-luvulla

⁴³ Junila 2000, 14.

⁴⁴ Heiskanen 2018, 32.

⁴⁵ Heiskanen 2018, 34.

kerättyä muistitietoa, tehnyt haastatteluja aikalaisten keskuudessa ja jopa kysynyt ajasta kirjallisella kysymyspatterilla saksalaisilta sotilailta. Junilan väitöskirjassa keskitytään sekä ihmisten arjen kokemuksiin että viranomaisten rooliin arjen haasteiden selvittämisessä.⁴⁶

Kari Virolaisen väitöskirja *Elinikäinen taakka: ikääntyneiden lappilaisten muistot vuorovaikutussuhteistaan jatkosodan ajan Saksan armeijan sotilaisiin ja neuvostoliittolaisiin sotavankeihin* muistuttaa Junilan väitöskirjaa aiheeltaan, sillä siinä tarkastellaan lappilaisten muistoja vuorovaikutuksesta saksalaisten sotilaiden kanssa jatkosodan aikana aikalaistodistajien omien kertomusten avulla. Väitöskirja kuuluu sosiaalipsykologian alaan, ja siinä tuodaan erilainen näkökulma saksalaisiin sotilaisiin esittämällä heidät ”hyvinä saksalaisina” eli miehinä, jotka halusivat luoda aidon romanttisen suhteen suomalaisen naisen kanssa ja huolehtia lapsistaan.⁴⁷

Irja Wendisch on teoksessaan *Salatut lapset – Saksalaisten sotilaiden lapset Suomessa* kirjoittanut ihmisten muistoista isästään ja kaipuustaan isää kohtaan. Wendischin kirjan julkaisemisen seurauksena saksalaissotilaiden lapset perustivat oman etujärjestönsä Sodan lapset ry:n vuonna 2005, ja sen ansiosta Kansallisarkisto aloitti vuoden mittaisen tutkimushankkeen ”Ulkomaisten sotilaiden lapset 1940–1948” vuosina 2009–2010. Hankkeen tavoitteena oli perehtyä niiden lasten kohtaloihin, jotka olivat saaneet alkunsa Suomessa sotavuosien aikana ja joiden vanhemmista toinen oli ei-suomalainen. Hankkeesta tehdyn tutkimusraportin ensimmäisen osan kirjoitti Lars Westerlund, ja toinen osa on rakennettu usean kirjoittajan teksteistä.

Tämän pro gradu -tutkielman kansainvälisenä metodisena esikuvana voisi toimia saksalainen historioitsija Dorothee Wierling, joka on keskittynyt 1800- ja 1900-luvun suulliseen historiaan sukupuolentutkimuksen näkökulmasta. Wierling on julkaissut teokset *Inside World War One? The First World War and Its Witnesses* ja *Eine Familie im Krieg: Leben, Sterben und Schreiben 1914–1918*, ja hän on pyrkinyt löytämään toimivan suhteen kokemushistorian ja sukupuolentutkimuksen välille. Wierling on huomannut tutkimuksissaan ristiriidan siinä, kuinka sosiaalishistoriallisen lähestymistavan paheena on ohittaa kysymyksiä ja naistutkimuksen tapaan vastata kysymyksiin vain teoreettisella tasolla.⁴⁸

⁴⁶ Junila 2000, 13.

⁴⁷ Heiskanen 2018, 3.

⁴⁸ Heiskanen 2018, 19.

Tämän tutkielman pohjana olevaa aineistoa on käytetty myös muissa tutkimuksissa. Kirsi-Marja Hytösen etnologian alaan kuuluva tutkimus palkkatyössä olleista naisista pohjautuu samaan muistelukerrontaan. Hytönen jätti tutkimuksensa ulkopuolelle maatiloilla, lottakomennuksilla ja rintamalla työskentelevät naiset. Tätä samaa muistitietoaineistoa ovat hyödyntäneet myös Onerva Hintikka ja Kirsti Häppölä teoksessaan *Tuntematon emäntä*.

Kansainvälisesti siviilien kokemuksia ja erityisesti naisten kokemuksia kanssakäymisestä saksalaisten kanssa on tutkittu paljonkin, erityisesti Ranskassa. Hollannissa tutkimusta naisten muistojen perusteella on tehnyt Monika Diederichs. Diederichsin kaksi tutkimusta käsittelevät saksalaisten kanssa seurustelleita naisia ja heidän lapsiaan mutta lisäksi myös naisten omakohtaisia kokemuksia elämästä miehityksen jälkeen. Saksalais-hollantilaisten lasten omakohtaiset kokemukset ovat hyvin samankaltaisia kuin suomalaisten, joiden alkuperää on salailtu ja jotka ovat usein tuloksetta yrittäneet löytää tuntemattoman isänsä.⁴⁹

Juuri kansainvälinen tutkimus naisten suhteista saksalaisten kanssa ja niihin suhtautumisesta antaa tälle tutkielmalle viitekehysten. Viitekehystä varten olen tarkastellut tällaista tutkimusta Serbiasta, Ranskasta ja Norjasta. Nämä kolme maata valikoituivat sen perusteella, että ne sijaitsivat eri puolilla Eurooppaa ja toisin kuin Suomi, joka oli Saksan liittolainen, nämä maat joutuivat Saksan valloittamiksi toisen maailmansodan aikana. Kolmen kansainvälisen tutkimuksen tuloksien valossa tarkastellaan tämän tutkielman löydöksiin, jotka koskevat suhtautumista saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin sodan aikana ja erityisesti sen jälkeen.

Serbiassa maan naisten ja saksalaisten suhteita on avannut historioitsija Ljubinka Škodrić artikkelissaan "Intimate Relations between Women and the German Occupiers in Serbia 1941-1944". Norjassa norjalaisten naisten ja saksalaisten suhteista on kirjoittanut paljon psykologi ja kriminalisti Kjersti Ericsson. Ericssonin teoksesta *Women in War: Examples from Norway and Beyond* on tässä tutkielmassa hyödynnetty usempaa artikkelia: "Love and War- Norwegian Women in Consensual Sexual Relationships with German Soldiers" Kjersti Ericssonilta, "Gendered Relations in War: Norway - A Case Study" Claudia Lenziltä ja "Accused of Being 'German Whores': The Internment of the So-Called 'German Girl'" Knut Papendorfilta. Norjaan liittyvässä tutkimuksessa on myös hyödynnetty Kjersti Ericssonin ja Eva Simonsenin toimittamassa teoksessa *Children of World War II The Hidden Enemy*

⁴⁹ Heiskanen 2018, 19.

Legacy Kåre Olsenin kirjoittamaa artikkelia "Under the Care of Lebensborn: Norwegian War Children and their Mothers".

Ranskassa historioitsija Fabrice Virgili on tutkinut erityisesti miesten ja naisten välisiä suhteita toisessa maailmansodassa. Tässä tutkielmassa on perehdytty Virgilin tutkimuksiin ranskankielisessä artikkelissa "Les « tondues » à la Libération :le corps des femmes, enjeu d'une réappropriation". Lisäksi Ranskassa tehtyä tutkimusta aiheesta on täydennetty Virgilin artikkelilla Kjersti Ericssonin ja Eva Simonsenin toimittamassa teoksessa *Children of World War II The Hidden Enemy Legacy*.

Serbiassa, Norjassa ja Ranskassa tehdyssä tutkimuksessa on havaittu, että kaikissa maissa naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa nähtiin uhkana oman maan yhtenäisyydelle tai turvallisuudelle. Suhtautuminen näihin naisiin toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen on näissä maissa ollut vihamielistä. Heidät eristettiin yhteiskunnasta, ja jopa heidän oma perheensä saattoi hylätä heidät. Tärkeänä toistuvana teemana kaikissa tutkimuksissa ilmenee myös tahto rankaista näitä naisia, joko valtion taholta rikostuomioilla tai kansalaisuuden riistämällä tai kansan taholta oman käden oikeuden kautta esimerkiksi julkisella nöyryytyksellä ja hiusten ajamisella.

Mainitut tutkimukset ovat tarkastelleet suhtautumista naisiin joko toisen maailmansodan aikana vuosien 1939–1945 välillä tai välittömästi sodan loputtua. Norjassa tehty tutkimus on tuonut esiin ajallisen muutoksen 1980-luvulle saakka, jolloin myös tämän tutkielman alkuperäisaineisto on kerätty arkistoaineistoksi. Näin ollen pystymme tarkastelemaan suhtautumista naisiin pidemmältä ajanjaksolta: sodan aikana ja välittömästi sodan jälkeen seuranneena aikana, tämän tutkielman lähdeaineiston keruuajankohtana vuonna 1988 ja tämän tutkielman tekoajankohtana vuonna 2024.

1.4 Alkuperäislähteet

Tämän tutkielman alkuperäislähteenä on hyödynnetty aineistoa nimeltä ”Naiset ja sota 1987–1988” (englanniksi *Women and War 1987–1988*).⁵⁰ Aloite aineiston keruusta tuli Marttaliitolta vuonna 1987 osana heidän jo vuonna 1985 käynnistämäänsä hanketta ”Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana”. Tämän hankkeen

⁵⁰ Haavio-Mannila, Elina (Helsingin yliopisto) & Marttaliitto & Museovirasto: *Naiset ja sota 1987 - 1988* [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2 (2011-03-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2551>

aikana toteutettiin aineiston pohjaksi muistitietokysely, jonka tavoite oli saada kerättyä naisilta tietoa sodanaikaisesta arjesta – eli heidän kokemuksiinsa ja muistojensa.⁵¹

Aineisto on kyselyllä tuotettu muistitietoaineisto 949 naisen kokemuksista. Sen keruun suunnitteli työvaliokunta, jonka jäsenet olivat Marttaliitosta, Museovirastosta ja Helsingin yliopistosta. Hankkeelle asetettiin myös neuvottelukunta, johon nimitettiin henkilöitä Marttaliitosta, maa- ja kotitalousnaisten keskukselta, ministeriöistä, Museovirastosta, Rintamanaisten liitosta ja Naisjärjestöjen keskusliitosta. Aineiston tekijöinä olivat valtiotieteen tohtori ja sosiologian professori emerita Elina Haavio-Mannila Helsingin yliopiston sosiologian laitokselta, Marttaliitto ja Museovirasto. Keräyksen suorittivat Museovirasto yleisenä kilpailuna ja Helsingin yliopiston sosiologian laitos tutkimushankkeena. Tutkimus toteutettiin Helsingin yliopiston tutkimusvaroista myönnettyjen avustusten turvin. Tarkoituksena ei ollut koota aineistoa pelkästään tutkimushankkeessa olevien tutkijoiden tarpeisiin, vaan kerätä Museovirastoon muistitietoaineistoa, jota tutkijat ja aineistosta kiinnostuneet voisivat myöhemmin hyödyntää.⁵²

Aineiston kohdealueena oli Suomi, ja otoksena olivat ennen vuotta 1924 syntyneet naiset, jotka ovat kokeneet talvi- ja jatkosodan. Keruu koettiin kiireelliseksi, koska sen kohderyhmä, eli sodan aikana aikuisikään ehtineet naiset, alkoivat olla ikääntyneitä.⁵³ Aineistonkeruun ajankohta oli 1987–1988 ja kerääjinä Helsingin yliopiston sosiologian laitos ja Museovirasto. Vastaajille lähetettiin postitse ohjeistus aineistonkeruusta, ja he vastasivat kirjoittamalla tai lähettämällä otteen päiväkirjastaan.⁵⁴ Harvat kyselyyn vastanneet ovat liittäneet vastauksiinsa otteita esimerkiksi sotien aikaisista päiväkirjoista tai kirjeistä, vaikka useimmat ovat saattaneet kirjoittaa vastauksiinsa tällaisten dokumenttien avulla. Näin ollen tämä aineiston voi nähdä enemmän muistitietoaineistona kuin aikalaisaineistona.⁵⁵

Kirjoitusohjeistuksessa muistutettiin, että kaikkiin kysymyksiin vastaaminen oli vapaaehtoista, eikä naisten tarvinnut kertoa itsestään mitään taustatietoja. Kyselylomakkeessa oli 121 numeroitua kohtaa, mutta kukin kohta saattoi koostua jopa 4–5 kysymyksestä. Näin ollen kysymyksiä saattoi olla yhteensä jopa lähes 600. Kysymyksiä oli kymmeneltä eri elämänaalueelta: työelämä ja tuotantotoiminta, terveydenhuolto, vapaaehtoistyö ja järjestötyö,

⁵¹ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 11, 18-19.

⁵² Raitis & Haavio-Mannila 1993, 18-20.

⁵³ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 18.

⁵⁴ Naiset ja sota 1987 - 1988 [aineisto-opas]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [tuottaja ja jakaja], 2021.

⁵⁵ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 14.

opiskelu ja koulutus, kotitaloustyöt, perhesuhteet ja ystävät, vapaa-ajan vietto, henkinen ilmapiiri, evakuointi ja evakuoitunut, sekä asennoituminen sotaan.⁵⁶ Kyselyviikkosta suunnittelemassa oli eri alojen ammattilaisia, minkä vuoksi kysymyksiä on niin monelta eri osa-alueelta. Kysymysten ja alakysymysten suuren määrän tavoitteena oli saavuttaa "tavallisia" naisia, jotka eivät olisi olleet niin tottuneita kirjoittajia. Kysymykset oli suunniteltu konkretisoimaan ja antamaan esimerkkejä. Kaikkiin kysymyksiin ei ollut tarkoitus vastata, vaan vastaajan kuuluisi valita itse ne aiheet, joista olisi omakohtaista kerrottavaa.⁵⁷

Kyselyä levitettiin postitse Marttaliiton, Maatalousnaisten ja Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton kautta niiden jäsenistölle. Näiden lisäksi kyselyyn poimittiin otanta väestörekisteristä. Postikysely mahdollisti tietojen keräämisen suurelta vastaajajoukolta.⁵⁸

Kysely herätti suurta kiinnostusta aikanaan, erityisesti aloitteen tehneen Marttaliiton jäsenistön piirissä.⁵⁹ Moni vastaaja koki, että keruukyselyn aikana naisten osuudesta sodissa ei puhuttu. Intoa välittää tietoa jälkipolville kuvaa se, että monet kyselyn tutkijat saivat useita puhelinsoittoja, joissa soittajat alkoivat välittömästi kertoa sotiin liittyvistä kokemuksistaan. Monet soittajat kyselivät myös mahdollisuutta tulla haastatelluksi, koska he itse tai heidän tuttavansa ei jaksanut kirjoittaa vastauksia.⁶⁰

Vastaajista 70 prosenttia oli Marttaliiton jäseniä, 5 prosenttia Maatalousnaisten jäseniä, 6 prosenttia Suomen Sosialidemokraattisen naisliiton jäseniä ja 17 prosenttia väestörekisteristä poimittuja. Vastaajista 209 oli sotien aikana lääkintähuollon piirissä toimineita naisia, joiden vastaukset eivät kuulu tähän arkistokokonaisuuteen. Käytännöllisistä rahoitukseen ja aikatauluun liittyvistä syistä tutkijat keräsivät oman aineiston Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella ja Museovirastoon melko samankaltaisin kysymyksin. Sosiologian laitoksella kerätyn aineiston yhteydessä valtiotieteiden ylioppilas ja sairaanhoitaja Outi Karvinen-Kopteff keräsi omaa opinnäytetyötään varten näitä lääkintähuollon piirissä toimineiden naisten muisteluja.⁶¹

Vastaukset loivat laajan muistitietoaineiston: ne ovat valtaosin selostavaa kerrontaa, jossa on usein omakohtaisten kokemusten lisäksi kerrontaa yleisemmin sota-ajasta. Omakohtaiset

⁵⁶ Haavio-Mannila, Elina (Helsingin yliopisto) & Marttaliitto & Museovirasto: Naiset ja sota 1987 - 1988 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 2 (2011-03-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].

<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2551>

⁵⁷ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 20.

⁵⁸ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 20.

⁵⁹ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 21.

⁶⁰ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 21.

⁶¹ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 20.

kokemukset koskevat työtä ja kotityötä, mikä on ymmärrettävää ottaen huomioon naisten työntäyteisen arjen sodan aikana. Lisäksi muistellaan evakointeja, lasten syntymistä ja läheisten kuolemia.⁶² Kyselyyn vastanneista naisista yli puolet oli työskennellyt sodan aikana maatalouden parissa ja vain neljä prosenttia oli ollut palkkatyössä. Suuri osa heistä oli naimisissa tai avioitui sotavuosina. Tutkimuksessa saatiin paljon tietoa maaseudun naimisissa olleiden naisten kokemuksista.⁶³ Tavoitellun kohderyhmän nuorimmat painottuvat selvästi muistelijakunnassa. Yli 80-vuotiaiden vastaajien vähäinen määrä ei yllättänyt kyselyn tekijöitä, koska kysely oli laaja ja muisteluja pyydettiin kirjallisena. Viipurin läänissä syntyneet ovat osallistuneet tutkimukseen kaikkein innokkaimmin, mikä on saattanut kertoa evakoiduksi joutuneen suuremmasta halusta välittää tietoa. Vastaajista 77 % on käynyt vain kansa- tai kansalaiskoulun, ja ylioppilaita vastaajista on vain kolme prosenttia. Tämä pitkälle koulutautuneiden vähäinen määrä on yhteydessä siihen, että suurin osa vastaajista on maaseudun naisia, joiden mahdollisuudet koulunkäyntiin ja opiskeluun olivat vähäisiä.⁶⁴

Historiallisissa lähteissä aineiston laajuus ja laatu yleensä vaihtelevat. Ilmiö on nähtävissä myös tämän pro gradu -tutkielman alkuperäisaineistossa. Kaikki haastateltavat saivat saman vihkosen, jossa oli samat kysymykset, mutta silti kysymyksiin on vastattu hyvin eri tavoin. Osa on vastannut selkeästi ja kirjoittanut vastauksensa kysymysten perään viivoille, toiset ovat vastanneet enemmän tarinan muodossa omaelämäkerrallisesti viitaten kysymyksiin tekstin lomassa. Vastausten muoto vaihtelee kyselylomakkeen ahtaisiin riveihin kirjoitetuista vastauksista jopa pienoismuistelmiin. Näin ollen vastauksissa vilahtelevat kysymysnumerot eivät aina vastaa vastauksen sisältöä. Marianne Junila on tutkinut suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen yhteiseloä sotien aikana Suomessa. Hän on maininnut väitöskirjansa johdannossa tämän lähdeaineiston, ja suosittelee sen hyödyntämisessä hyvää lähdekritiikkiä, jolloin aineisto voi toimia arvokkaana muistitietoaineistona.⁶⁵

Aineisto on luovutettu Tietoarkistoon 4.6.2010. Osana Tietoarkistoon arkistoitua tutkimusaineistoa on aineisto-opas. Oppaassa on tarkat tiedot aineiston sisällöstä, rakenteesta sekä keruusta ja luettelo julkaisuista, joissa aineistoa on käytetty.⁶⁶ Aineisto on tarkka ja hyödyttää tutkijaa, koska se on kerätty ammattitaidolla. Tietoarkistossa olevaan aineistokokonaisuuteen on kerätty myös haastatteleamalla koottua tietoa. Teknisesti aineisto on

⁶² Naiset ja sota 1987 - 1988 [aineisto-opas]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2021.

⁶³ Raitis & Haavio-Mannilla 1993, 17–20.

⁶⁴ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 21-22.

⁶⁵ Junila 2000, 22.

⁶⁶ Naiset ja sota 1987–1988 [aineisto-opas]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2021.

laadukas, sillä kaikki arkiston sodan kokeneiden 949 naisen vastaukset on kerätty html-tiedostoihin. Lisäksi aineistosta on saatavissa litteroidut txt-tekstitiedostot, eli kyselyyn vastanneiden käsin kirjoittamat vastaukset on kirjoitettu auki tekstikäsittelyohjelmilla käsiteltäviksi.

Tämän tutkielman aineisto on kerätty niin kutsuttuna keruukilpailuna eli kirjoituskutsuna. Kirjoituspyyntöjen käyttö tutkimusaineiston keruussa on lisääntynyt erityisesti kulttuurin- ja historian tutkimuksessa viimeisten vuosikymmenten aikana. Kirjoituskutsuissa on keskeistä tutkittavan eli niin kutsutun informantin itse kirjoittama omakohtaisten kokemusten dokumentaatio. Omakohtaiseen kokemukseen voi sisältyä myös toisilta kuultua, mutta silloinkin tutkija keskittyy kirjoittajan suhteeseen tapahtuneeseen, koettuun ja nähtyyn. Keskeistä on se, että kirjoittaminen on vapaaehtoista. Yleensä ennen kuin kirjoitettava ryhtyy kirjoittamaan, hän saa tutkijalta kirjoituspyynnön eli keruukutsun. Kirjoituspyynnössä esitetään pääteema, puretaan se tarkemmin alateemoiksi ja annetaan ehdotuksia aiheista ja näkökulmista. Tällainen aineiston tuottamisen ohjailtu luonne erottaa aineiston kirjeistä tai päiväkirjoista, jotka syntyvät spontaanisti vastauksina tarpeeseen kommunikoida, dokumentoida ja pohtia omaa elämää.⁶⁷

Henkilökohtaisten dokumenttien aineistoryhmälle on yhteistä aineiston omakohtaisuus. Erilaiset dokumenttityypit voidaan nähdä eri lähestymistapoina henkilön elämäkokemuksiin, ja niistä voidaan käyttää myös termejä *life history* ja *life story*. Usein tähän tutkimustapaan viitataan kokemushistoriana tai rinnakkaisesti muistitietohistoriana, jos kokemuksen sijaan halutaan painottaa muistinvaraisuutta, kuten myös tämän tutkielman aineistossa, jossa 1980-luvulla muistellaan sota-aikoja.⁶⁸

Suomessa tätä kirjoituskutsujen tuottamaa kirjoittamisen alalajia on kutsuttu myös teemakirjoittamiseksi analogiana teemahaastattelun käsitteelle. Englanniksi tätä usein kutsutaan nimellä *elicited writing*, jolla viitataan ”tilattuihin tarinoihin”, kirjoittamisen pyydettyyn luonteeseen. Kirjoituskutsuja voi ajatella laajemmin aineiston tuottamisen tapana, ei välttämättä niinkään kokemuskerronnan muotona. Tutkittavan kirjoittamat teemalliset esseet voivat tarjota aineistoa esimerkiksi jotain asiaa koskevien yleisten käsitysten tutkimiseen.⁶⁹

⁶⁷ Pöysä 2021, Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.

⁶⁸ Pöysä 2021, Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.

⁶⁹ Pöysä 2021, Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.

Tämänkaltainen kyselytutkimus kuuluu yleisimpiin laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiin. Kyselyjä ja haastatteluja kohtaan on esitetty metodologisia epäilyjä. Esimerkiksi juuri tämänkaltaisessa postikyselyssä odotetaan vastaanottajan olevan luku- ja kirjoitustaitoinen, tai ettei hänellä ole kirjoittamista haittaavia esteitä, kuten huonoa näkökykyä. Lisäksi avoimen postikyselyn lähettäjä olettaa, että vastaanottaja kykenee, haluaa ja osaa ilmaista itseään tarkoittamallaan tavalla kirjallisesti.⁷⁰ Haasteena tämänkaltaisessa aineiston keruussa on myös se, että vastaaja saattaa jättää keskeisiä asioita kertomatta, tai että vastaukseen sisältyy muistivirheitä, vääriä yksityiskohtia tai epämieluisien tapahtumien selittelyä. Ihmisen kertoessa hän valikoi, arvioi ja painottaa toivomiaan asioita. Arviointi tapahtuu tämän päivän näkökulmasta. Esimerkiksi menneisyyden henkilöt muistetaan sellaisena kuin nykyään, tai menneitä tapahtumia arvioidaan nykyisen tietämyksen valossa. Kertojien sukupuolten välillä on havaittu myös eroja: naisten kertomat tarinat ovat yksityiskohtaisempia ja monipuolisempia, kun taas miesten suoralinjaisempia ja selkeämpiä. Naisten tarinoissa on yleensä enemmän henkilöitä, ja tapahtumia ja asioita tarkastellaan henkilökohtaisemmin.⁷¹

Toisaalta elämänkertojen keskeinen anti on se, että niistä näkyy välittömästi, miten ihmiset itse kokevat elämänsä haasteineen ja iloineen, ilman muiden tekemiä kirjallisia tulkintoja tai haastattelijan ja haastateltavan interaktiota. Kertoja nähdään aktiivisena subjektina, ei tutkimuksen objektina. Tutkija ei jäsennä etukäteen tarinaa.⁷²

1.5 Tutkimusmetodi

Laadullista tutkimusta tehdessä eri analyysitavat käytännössä kietoutuvat toisiinsa ja usein niitä käytetään yhdessä. Kvantifiointi eli luokittelu on tapa päästä liikkeelle aineiston käsittelyssä. Luokittelemalla voi verrata eri ryhmiltä kerättyjä vastauksia, etsiä vastauksissa tapahtumiin vaikuttaneita tekijöitä ja laskea näiden lukumääriä. Luokittelussa voi hyödyntää myös sanastoanalyysia, eli sanojen esiintymistiheyksien laskemista. Tämä toimii välineenä alustavaan aineiston hahmottamiseen, nostaa esiin toistuvia teemoja tai ydinsanoja, joilla asioita on kuvattu.⁷³ Tässä pro gradu-tutkielmassa on hyödynnetty näitä luokittelun keinoja

⁷⁰ Tuomi & Sarajärvi 2018, 83-85.

⁷¹ Eskola & Suoranta 1998, 124-125.

⁷² Eskola & Suoranta 1998, 123-125.

⁷³ Eskola & Suoranta 1998, 162-171.

suuren aineiston haltuun otossa. Lisäksi aineiston käsittelyä on syvennetty juuri mainitulla sanastoanalyysillä.

Vaikka alkuperäinen keruukyselyn aineisto kerää kokemuksia sekä talvi- että jaksosodasta, tässä työssä on keskitytty vain jatkosodan tarkasteluun koska silloin saksalaiset sotilaat olivat Suomessa. Aineiston käsiteltävyyden parantamiseksi ja pro gradu -tutkielman vaatimusten noudattamiseksi aineistoa rajattiin arkiston 949 vastauksesta 139 vastaukseen. Aineiston käsittelyssä hyödynnettiin Excel-ohjelmaa. Rajauksessa käytiin läpi seuraavat työvaiheet:

- 949 vastauksesta eroteltiin ne naiset, jotka olivat vastanneet kysymykseen 84 kysymyslomakkeen H-osassa eli Henkinen ilmapiiri -osassa (”Josseudullanne oleskeli saksalaisia sotilaita tai venäläisiä sotavankeja, miten heihin suhtauduttiin? Miten suhtauduttiin naisiin, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa?”). Näitä vastauksia oli yhteensä 242.
- 242 vastauksesta karsittiin pois ne, joissa ei ole mainittu saksalaisia eli ei ole vastattu kysymyksen osiin ”josseudullanne oleskeli saksalaisia sotilaita [-], miten heihin suhtauduttiin” tai ”Miten suhtauduttiin naisiin, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa?”. Vastauksia, joissa ei ole viitattu näihin osiin, oli 52. Näin ollen vastauksia, joissa saksalaiset on mainittu, oli 190.
- Näistä 190 vastauksesta karsittiin vielä pois vastaukset, joissa on mainittu vain, etteivät vastaajat ole tunteneet yhtään saksalaista sotilasta tai naista, joka olisi heidän kanssaan seurustellut. Tällaisia vastauksia, jotka eivät tarjoa tutkimukselle merkittävästi tietoa, oli 51.
- Näiden vaiheiden jälkeen jäljellä oli 139 vastausta, jotka tarjosivat tutkimuksen kannalta oleellista näkökulmaa. Näistä poistettiin vielä 29 vastausta, joissa kuvaillaan vain saksalaisia. Tutkimuksen tarkastelun kohteeksi jäi 110 vastausta. Tämä rajausta palvelee myös tutkimuskysymysten rajausta.

Tämä pro gradu -tutkielma selvittää asenteita saksalaisten kanssa seurustelleita naisia kohtaan muistitietoaineiston avulla. Vastauksissa tarkastellaan vastanneiden suhtautumista saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin sekä vastauksissa ilmeneviä asenteita saksalaisiin sotilaisiin. Koska vastanneista osa on ollut tekemisissä saksalaisten sotilaiden kanssa, myös saksalaisista sotilaista kertovat vastaukset täydentävät tietojamme naisten suhtautumisesta.

Alkuperäisaineisto on jaoteltu laadullisen tutkimuksen teemoittelun ja tyypittelyn keinoin. Teemoittelu on luokituksen kaltaista, mutta siinä painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu. Siinä aineistoa pilkotaan ja ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan, ja näin on mahdollista verrata tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa.⁷⁴ Teemoittelussa aineistosta voi poimia tutkimusongelman kannalta olennaisen tiedon. Teemoittelu jäsentää tarinoita, ja on usein edellytys tyypittelylle.⁷⁵ Tyypittelyssä tiettyjen teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan näistä yhteisistä näkemyksistä eräänlainen yleistys tai tyyppiesimerkki. Tutkija voi tiivistää joukon tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä yleistyksiksi,⁷⁶ eli niihin sisällytetään kaikkea sellaista, jota ei yksittäisessä vastauksessa välttämättä ole.⁷⁷

Tässä pro gradu-tutkielmassa nämä 110 vastausta tyypiteltiin alustavan läpikäynnin jälkeen taulukossa nähtäviin neljään eri kategoriaan: halveksunta ja inho, väheksyntä ja epäily, välinpitämättömyys ja hyväksyntä ja ymmärrys. Tässä työssä teemoista ja tyypeistä käytetään jatkossa sanaa kategoria.

Taulukko 1. Vastausten jakaantuminen kategorioiden välillä

Kategoria	Vastausten määrä
Halveksunta ja inho	48 vastausta
Väheksyntä ja epäily	38 vastausta
Välinpitämättömyys	11 vastausta
Hyväksyntä ja ymmärrys	13 vastausta

Tutkielmassa esitetään sitaatteja aineiston vastauksista. Vastaajien taustatietoja ei ilmoiteta tarkemmin, vaan vastaajiin viitataan arkistoaineistossa olevilla ID-numeroilla. Vastaajien taustatietoja tarkastellaan analyysissä niissä kohdin, joissa siihen on tarvetta. Sitaattien on tarkoitus toimia analyysin tukena ja todisteena, sillä sitaattien ympärillä käsitellään aina juuri sitaattiin sisältyvää teemaa. Näin ollen sitaattien merkitys ei ole vain tehdä tekstistä mielenkiintoisempaa, vaan sitä edeltää tai seuraa tulkinta.⁷⁸ Sitaatit esitetään alkuperäisessä muodossaan mahdolliset kielivirheet mukaan lukien.

⁷⁴ Tuomi & Sarajärvi 2018, 105-107.

⁷⁵ Eskola & Suoranta 1998, 179, 182.

⁷⁶ Tuomi & Sarajärvi 2018, 107.

⁷⁷ Eskola & Suoranta 1998, 182.

⁷⁸ Tuomi & Sarajärvi 2018, 27-28.

2 Halveksunta ja inho

Suurin osa naisista ilmaisi suhtautuvansa kielteisesti saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin. 48 vastauksessa 110:sta naisten seurusteluun suhtauduttiin hyvin halveksuvasti tai inhoavasti. Yleisin tunne, joka vastauksissa tuli esiin, oli halveksunta: jopa 22 vastauksessa suhtautumisesta naisiin käytetään sanaa halveksuva. Viidessä vastauksessa todetaan, kuinka nämä naiset inhottivat.

Nämä halveksuntaa ja inhoa ilmaisevat vastaukset toistavat symbolista väkivaltaa, jossa sosiaalinen toimija on sekä uhri että tekijä.⁷⁹ Näissä vastauksissa on nähtävissä, kuinka naiset toistivat samaa hyljeksivää asennetta sellaisia henkilöitä kohtaan, joiden olisi voinut laskea kuuluvan heidän kanssaan samaan ryhmään, eli samanikäisiin naisiin sotavuosien aikana. Jos joku vastaajista olisi toistanut samankaltaista käytöstä tai olisi erehtynyt esimerkiksi vain näyttäytymään saksalaisten kanssa, he olisivat saattaneet joutua samanlaisen kohtelun kohteeksi. Yhteiskunnassa vahvasti ilmennyt yhteinen halveksuva suhtautuminen naisiin otettiin annettuna, ilman, että olisi epäilty naisten saaman kohtelun oikeutusta.

Norjassa, Ranskassa ja Serbiassa tehdyssä tutkimuksessa on huomattu samankaltaista suhtautumista näihin naisiin. Naisiin suhtauduttiin erittäin halveksivasti sodan aikana mutta myös sodan jälkeen, minkä vuoksi yhteiskunnassa on haluttu rankaista naisia näistä suhteista. Yhtenä syynä tähän tuomitsevaan suhtautumiseen oli se, että suhteet loivat uhkan yhteiskunnalle ja kansan yhtenäisyydelle. Lisäksi on mahdollista, että naisten oletettiin pitävän yllä kansalliskunniata ja moraalia. Suhteen aloittaminen vieraan maan edustajan kanssa vaaransi tämän, varsinkin jos suhteiden nähtiin johtavan perinteisten ihanteiden rikkomiseen eli aviosuhteiden rikkomiseen, aviottomiin lapsiin ja molemminpuoliseen hyödyn tavoitteluun.

2.1 Naiset pilkan takana

Kesäkuussa 1941 Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon Hitler ilmoitti radiossa, että saksalaiset taistelivat ”liitossa (saksaksi im Bunde) urheiden suomalaisten aseveljien kanssa”.⁸⁰ Jatkosodan aikana Suomessa oli jopa 200 000 saksalaista sotilasta, erityisesti Pohjois-Suomessa. Suomalaisten nuorten miesten ollessa rintamalla suuri määrä saksalaisia sotilaita

⁷⁹ Bourdieu 2001, 35.

⁸⁰ Jokisipilä 2010, 272.

sai tilaa suomalaisten naisten sydämissä. Suurin osa saksalaisten kanssa seurustelleista suomalaisista naisista oli parikymppisiä nuoria tyttöjä.⁸¹

Usein vastauksissa käy ilmi, että kertoja ei itse usein tuntenut ketään saksalaisen kanssa seurustellutta naista tai ollut edes kohdannut saksalaista sotilasta. Tuntematta ketään henkilökohtaisesti moni vastaaja silti suhtautui saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin halveksuen. Kotirintamalla vieraiden sotilaiden kanssa seurustelevat naiset olivat toisen maailmansodan vihollispropagandan tehokas ja vakiintunut aihe, jolla pyrittiin heikentämään vastapuolen taistelumoraalia.⁸² Moni kyselyn vastaaja saattoi toistaa tätä propagandan syöttämää näkemystä ja levittää huhuja näistä naisista.

Saksalaisiin en tutustunu enkä nähny mutta inhottiin niitä naisia jotka meni niitten kanssa.⁸³

Pilkalliset kuulopuheet ja tarinat levisivät myös alueille, joilla saksalaisia ei edes ollut. Suomessa kerätyssä muistitietoaineistossa asia mainitaan usein. Sitä tutkimalla on huomattu, että muistelijan näkemys vaihtelee sen mukaan, mistä päin hän on tullut ja missä hän on viettänyt sota-ajan. Pohjois-Suomessa, jossa suomalaisilla oli enemmän läheistä kanssakäymistä saksalaisten kanssa, suhtautuminen oli positiivisempaa kuin muualla Suomessa.⁸⁴

Tässä työssä tarkasteltujen vastaajien yleisimmät syntymäläänit olivat Viipuri ja Mikkeli. Pienempi määrä vastaajia tuli Hämeestä, Keski-Suomesta, Pohjois-Karjalasta ja Turun ja Porin läänistä. Halveksuntaa ilmaisi 68 vastaajaa, ja heistä kaikki on maininnut synnyinläänsä. Viipurin ja Mikkelin lääneissä syntyneet vastaajat olivat jossain määrin yliedustettuina naisiin halveksuvasti suhtautuneiden vastaajien keskuudessa. Tämän kategorian vastaajista kolme oli Lapista, jossa suhtautuminen seurusteluun oli yleensä myönteellisempää.⁸⁵ Näin ollen monet vastaajat suhtautuivat halveksuen naisiin, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa, vaikka tämä seurustelu ei olisikaan tapahtunut omassa lähipiirissä.

⁸¹ Näre 2008, 25.

⁸² Heiskanen 2018, 18.

⁸³ ID #589.

⁸⁴ Junila 2000, 32–33.

⁸⁵ 8 vastaajaa ilmoitti olevansa joko Viipurista tai Mikkelistä, muuten vastausmäärät jakaantuivat tasaisesti Suomen lääneihin.

Ei seudullamme ollut vieraan maan kansalaisia. Näin ja kuulin kyllä Kajaanissa ollessani, kun olin sukulaisten luona, että Sakemannilla oli suomalainen nainen kainalossa. Naisiin suhtauduttiin halveksien ja inhoa tuntien.⁸⁶

Erytisesti Pohjois-Suomeen sijoitetut saksalaiset sotilaat olivat tervetulleita vieraita keskiluokkaisiin koteihin. Ulkoisesti edustavan näköiset saksalaiset sotilaat olivat eräänkin vastaajan mukaan jopa ”hienojen rouvien” suosiossa. Yhteydenpitoa suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä oli myös alemmissa sosiaaliryhmissä, ja se jopa ylitti kieliesteet.⁸⁷

Kuopiossa oli ainakin osan aikaa saksalaisten sotilaiden lomakeskus, joten heitä, varsinkin upseereja, näkyi useinkin kaupungilla. Tuttavapiirissäni ja minulle ”sakemanneja”, joita vältettiin: he olivat ”ulkopuolelta leirin”, outoja, vaikka ulkonaisesti kovin sliipattuja. Jotkut suorastaan vihasivatkin heitä. Ihmetellen katsoimme naisia saksalaisten kainalossa, varsinkin joitakin hienoja rouvia. Heitä kaikkia me halveksimme.⁸⁸

Välillä vastaajat saattoivat kohdata naisia, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa. Vaikka saksalaisten läsnäolo olisi ollut tuttua ja seurusteluun saattoi törmätä arjessa, siihen suhtautuminen saattoi olla vastaajan omassa sosiaalisessa piirissä negatiivista. Vastauksissa ei ilmene, kuinka tätä halveksuvaa suhtautumista aikanaan ilmaistiin.

Helsingissä liikkui paljonkin saksalaisia. He käyttäytyivät kohteliaasti, niinkuin vieraassa maassa pitikin. Naisia, jotka (jatk) heidän kanssaan liikkuvat ja seurustelivat, minun toveripiirissäni katsottiin karsaasti.⁸⁹

Miksi monet suomalaiset naiset aloittivat suhteen saksalaisen kanssa? Sari Näre, joka on tutkinut talvi- ja jatkosodan seksuaalikerrontaa käyttäen 1970-luvun alussa kerättyä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston korsuperinneaineistoa, esittää, että sotavuodet tarjosivat mahdollisuuden uudensuolaisiin sukupuolten välisiin kohtaamisiin. Sodan aikana vallitseva ”kuoleman vaara” aiheutti monissa halun niin sanotusti elää kuin viimeistä päivää. Aika oli näin ollen otollinen uusille seksuaalisille avauksille, rohkeille kokeiluille ja hetkittäisille antautumisille.⁹⁰ Näreen mukaan sota-aika vapautti suomalaista sukupuolimoraalia, vaikka moraalia pyrittiin myös säätämään.⁹¹

⁸⁶ ID #645.

⁸⁷ Kinnunen 2008, 26.

⁸⁸ ID #434.

⁸⁹ ID #684.

⁹⁰ Näre 2008, 13–14.

⁹¹ Näre 2008, 22.

Tämän ryhmän vastausten perusteella suomalaiset naiset olivat saksalaisten sotilaiden perään. Näre on tuonut esiin julkisesti käydyssä keskustelussa suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden suhteista ja siitä, miten pelättiin mielialaongelman syntymistä. Hänen mukaansa monet naiset ilmaisivat kiinnostustaan saksalaissohilaita kohtaan, vaikka he miesseurassa saattoivat muiden tapaan ylenkatsoa saksalaisten perään juoksevia naisia.⁹²

Pisti suoraan sanoen vihaksi heidän keikarointinsa naisten edessä ja ne houkat naisparat sitten (jatk) tuntuivat heitä pitävän suurinakin sotasankarina. Inhotti koko heidän leikkinsä.⁹³

Näre on tutkimuksissaan maininnut, että ”asevelikysymyksen” tiivistyminen julkisuudessa sukupuolisuhteiden kysymykseksi eikä niinkään natsiyhteistyötä koskevaksi kysymykseksi puhuu erillissotateesiä vastaan. Hänen mukaansa saksalaissohtilaiden suosio suomalaisten naisten keskuudessa tuskin olisi ollut niin suurta, jos natsi-Saksaa edustavat sotavoimat olisi koettu Suomessa vihollisena. Suomessa käytiinkin jopa jonkinlaista naisten valloitusotaa.⁹⁴ Erään vastaajan mukaan saksalaiset ”olivat kovia naisten perään”. Jatkosodan takia Suomessa oli poikkeuksellisen suuri määrä saksalaisia sotilaita, joten vastausten perusteella suhteita oli teoriassa ilmeisen helppo luoda. Naisia, jotka eivät osanneet kieltäytyä tästä huomiosta ja pysyä etäällä saksalaisista sotilaista, pidettiin huonoina naisina.

Turussa oli jatkosodan aikana hyvin paljon saksalaisia sotilaita, melkein joka kouluun oli heitä majoitettu. Ja usein näimme suurien kuljetusalusten tulevan Turkuun. Ystävänä ja minä emme ”siskostelleet” heidän kanssaan, vaikka heistä olisi hyvin helposti saanut seuraa. Paljon oli tyttöjä, tuttujakin, jotka olivat heidän kanssaan, joskus vähemmän mukavin seurauksin. Heihin, jotka kulkivat saksalaisten kanssa, suhtauduttiin vähän kuin ns. huonoihin naisiin.⁹⁵

Saksalaissohtilaiden suosio suomalaisten naisten keskuudessa saattoi kasvaa juuri siksi, että liikkeellä oli kuulopuheita saksalaisten romanttisista ja seksuaalisista taidoista. Näreen tutkimassa korsujen seksuaalikerronnassa kerrotaan, että monet naiset olivat seksuaalisesti taitavampia seurusteltuaan saksalaisten kanssa. Kuulopuheiden perusteella saksalaiset ottivat suomalaisia miehiä paremmin huomioon naisten seksuaaliset tarpeet. Näreen aineistosta välittyikin, kuinka saksalaiset olivat tottuneempia modernimpiin seksitapoihin, kuten suuseksiin. Saksalaisilla oli myös laajemmassa käytössä kondomeja, mikä vähensi naisten riskiä tulla raskaaksi ja paransi heidän mahdollisuuksiaan nauttia seksistä ilman raskauden

⁹² Näre 2016, 312.

⁹³ ID #442.

⁹⁴ Näre 2016, 312.

⁹⁵ ID #751.

pelkoa. Näreen läpi käymässä aineistossa tulee ilmi suomalaisten miesten eräänlainen alemmuudentunto, vertailu saksalaisiin ja heidän romanttisiin taitoihinsa ja se, kuinka tästä ei pidetty.⁹⁶

Monessa vastauksessa saksalaisia sanottiin kohteliaiksi ja ystävällisiksi. Eräs vastaaja mainitsi, kuinka saksalaisten oletettiin ”vieraina” Suomessa käyttäytyvän kohteliaasti. Vaikka saksalaiset olisivatkin käyttäytyneet hyvin ja heitä saatettiin ihailla, seurustelua saksalaisen kanssa silti halveksittiin. Tämä ristiriita tulee selkeästi esille esimerkiksi tässä vastauksessa:

Yleisesti saksalaisiin suhtauduttiin hyvin, he olivat kohteliaita ja ystävällisiä. He järjestivät mm. joulujuhlan talossa, jossa asuin ja pikkujoulun NS:n talolla. Halveksittiin aviossa olevia naisia, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa.⁹⁷

Toisaalta saksalaisia saatettiin karttaa tai pelätä, mikä on voinut johtua esimerkiksi siitä, että saksalaiset ovat yrittäneet saada naisseuraa jopa väkivalloin.⁹⁸ Saksalaisten läsnäoloon piti tottua, ja usein keinona tulla toimeen aseveljen sotilaiden kanssa oli pysyä erossa, etäällä. Pelko saksalaisia kohtaan on voinut lisätä halveksunnan tunteita niitä naisia kohtaan, jotka saksalaisten kanssa seurustelivat. Pelon lisäksi yksi vastaaja mainitsi, että saksalaisten kanssa oli vaikea löytää yhteyttä, kuten kenen tahansa vieraan maan edustajan kanssa.

Pelkäsin saksalaisia sotilaita, kun heitä tuli kadulla vastaan, kiersin toiselle puolelle katua. Naiset jotka seurustelivat heidän kanssaan, halveksittiin.⁹⁹

Vastaajien mukaan monella oli mahdollisuus tutustua saksalaisiin, mutta ihmisten halveksuvan asenteen vuoksi sitä ei haluttu tehdä. Kaupungissa oli helpompaa luoda suhteita saksalaisten sotilaiden kanssa kuin maaseudulla. Sota-aika lisäsi naisten mahdollisuuksia tutustua vieraisiin miehin. Soveliaisuuden raja on näyttänyt kulkeneen sukupuoliyhteyden kohdalla, halailuja ja suukkoja saatettiin ajoittain katsoa läpi sormien.¹⁰⁰ Toisaalta vaikka kontrolli kaupungissa oli heikompaa verrattuna maaseudun tiiviiseen eloon, saattoi vain saksalaisen kanssa näyttäytyminen toisinaan aiheuttaa maineriskin ja lisänimen ”saksalaishuora”.¹⁰¹

⁹⁶ Näre 2016, 314–316.

⁹⁷ ID #106.

⁹⁸ Näre 2016, 312.

⁹⁹ ID #155.

¹⁰⁰ Raitis & Haavio-Mannila 1993, 304.

¹⁰¹ Näre 2016, 314.

Olisin saanut tutustua saksalaisiin, mutten halunnut, en hyväksynyt niitä, venäläisistä puhumattakaan. Niitä naisia ei oikein pidetty kunniallisina, jotka oli saksalaisten kanssa. Oli pahoja juoruja.¹⁰²

Suomea ei miehitetty toisen maailmansodan aikana, toisin kuin viitekehyksenä toimivat muut maat. Huhtikuussa 1941 Jugoslavian kuningaskunta hävisi sodan Saksalle, jolloin se jaettiin kahtia ja saksalaiset sotilaat miehittivät Serbian. Miehitystä vastustamaan nousi yhdessä kaksi aseellista vastaliikettä: kommunistinen kansallinen vapautusliike ja monarkistinen Ravna Gora -liike. Nämä kaksi vastaliikettä eivät sisäisten konfliktien takia onnistuneet tekemään yhteistyötä, ja siksi ne kukistettiin verisesti. Serbian tilanne normalisoitui, ja ihmiset mukautuivat elämään miehityksen alla.¹⁰³

Tutkimuksen mukaan maskuliinisuuden häviön myötä serbialaisten naisten suhteet valloittajiin syventyivät seksuaalisemmiksi tai jopa rakkaussuhteiksi. Rakkaussuhteiden lisäksi syitä suhteiden muodostumiseen olivat prostituutio, veljeily saksalaisten sotilasryhmien kanssa tai jopa natsisympatiat. Välillä suhteiden taustalla oli naisten hyödyn tavoittelu. Suhde saattoi olla selviytymiskeino, keino saada suojelua, ruokaa ja tarvikkeita taloudellisesti hyvässä asemassa olevilta saksalaisilta. Monelle naiselle suhde mahdollisti jopa sosiaalisen aseman lyhytaikaisen nousun tai pakohetken arjesta johonkin jännittävämpään. Serbiassa tehdyn tutkimuksen perusteella aidot rakkaussuhteet olivat mahdollisia, mutta usein niihin liittyi itsepetosta, koska suhde ei ollut kahden tasavertaisen henkilön suhde.¹⁰⁴ Näreen mukaan myös Suomessa tapahtui Serbian tapaan hyödykkeiden vaihtoa seksiä vastaan sotatilanteessa, jolloin monesta tuotteesta ja ruuasta oli puutetta: saksalaisilta oli mahdollista saada muun muassa ruokasäilykkeitä, alkoholia ja levyjä seksuaalisia palveluita vastaan.¹⁰⁵

Suurella vihalla suhtauduttiin kumpaankin asiaan. Enkä tie yhtään tuttua joka olis heihin sekaantunut.¹⁰⁶

Kaikissa tämän teeman alle kootuissa vastauksissa ilmenee, kuinka vahvan negatiivisesti suhtauduttiin naisiin, jotka viehättyivät saksalaisista sotilaista. Naisiin suhtauduttiin halveksuvasti, ja seurustelu johti huonoon maineeseen. Naisten sanottiin saaneen rumia nimiä, ja vastauksissa mainittiinkin useita epämiellyttäviä pilkkanimiä: tärähtäneitä, halpamaisia,

¹⁰² ID #748.

¹⁰³ Škodrić 2015, 1.

¹⁰⁴ Škodrić 2015, 2.

¹⁰⁵ Näre 2008, 24.

¹⁰⁶ ID #843.

huoria, kevytkenkäisiä, huonoja tai yleisiä naisia, saksalaisten tähteitä tai morsiamia. Vastauksissa mainitaan, että naisia pilkattiin kaikin tavoin.

Norjassa tehdyssä tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka naisten kutsuminen saksalaisiksi huoriksi sisälsi kaksinkertaisen symbolisen poissulkemisen. Viittaus saksalaisiin sulki naiset pois norjalaisesta kansallisesta yhteisöstä, kun taas sana huora rajasi heidät ulos siveellisestä kunnollisen naisen ihanteesta.¹⁰⁷ Näre on todennut, että ”yleisten naisten” esineellistäminen seksuaalisen halun kohteeksi on viitannut suomalaisten miesten yritykseen omistaa suomalaiset naiset.¹⁰⁸ Saksalaisilla sotilaille ei näin olisi ollut oikeutta aloittaa suhdetta suomalaisen naisen kanssa.

Kyllä ne naiset leimattiin yleisesti huonoiksi tai melkein sanoisin yleisiksi naisiksi jotka elostelivat saksalaisten sotilaiden kanssa.¹⁰⁹

2.2 Syyt halveksunnan taustalla

Suomen naisen asevelvollisuuteen kuuluu sillä paikalla, jossa kunkin vaikutus tulee näkyviin, puolustautua kaikkia hänen rintamaansa uhkaavia vihollisia vastaan, koettaa torjua nuorten naisten, Suomen tulevien äitien moraalista selkärankaa uhkaavat vaarat.¹¹⁰

Oulun yliopistossa Suomen ja Pohjois-Euroopan historian professorina toimiva Tiina Kinnunen on pohtinut tapaa, jolla nimimerkki I.L.S kirjoitti suomalaisten naisten roolista puolustusstrategiassa Pohjolan Sanomissa syyskuun lopulla 1941. Edellä on esitetty ote kirjoituksesta. Lausahduksessa tulee Kinnusen mielestä esiin ihanteellisen naiskansalaisuuden määrittely, jossa on kiinnitetty erityisesti huomiota naisten siveelliseen ryhtiin.¹¹¹

Toisen maailmansodan aikana naisten moraalit ja siihen liittyvä seksuaalikäyttäytyminen otettiin erityisen tarkkailun alle. Tämä naiseen kohdistunut paine siveelliseen käytökseen on osa sodankäyntiin liittyvää kansallista ilmiötä, joka on havaittavissa myös muissa sotaa käyvissä kansakunnissa. Sota aiheutti muutoksia ihmisten arjessa, liikkuvuudessa ja työn jaossa. Näin syntyi helpommin tilanteita, joissa pidättyvyyttä korostavasta seksuaalinormistosta poikkeaminen oli helpompaa. Lisäksi sodan mukanaan tuoma kuoleman

¹⁰⁷ Ericsson 2016, 154.

¹⁰⁸ Näre 2016, 46.

¹⁰⁹ ID #616.

¹¹⁰ Suomen nainen ja sota-aika, *Pohjolan Sanomat*, 24.9.1941 no 218, 2.

¹¹¹ Kinnunen 2008, 26.

jatkuva läheisyys teki tästä normista poikkeamisen houkuttelevammaksi: jatkuvan kuolemanpelon vuoksi moni halusi elää hetkessä pidättyvyyden sijaan.¹¹²

Vastauksissa ilmenee, kuinka suomalaiset koettiin yhdeksi isoksi, kollektiiviseksi yhteisöksi, joka pystyi valvomaan näitä naisia ja tuomitsemaan heidät. Vastajaat olettivat, että muillakin oli sama mielipide näistä naisista kuin heillä itsellään:

Halveksin naisia jotka seurustelivat saksalaisten kanssa ja samaa huomasin toisistakin naisista.¹¹³

Tähän lisääntyneeseen kontrolliin oli monia syitä, jotka poikkesivat toisistaan sukupuolen mukaan. Miesten kohdalla oltiin huolissaan ennen muuta sukupuolitautien ja niiden kansanterveydelle aiheuttaman uhan vuoksi. Lisäksi pelättiin homoseksuaalisen käyttäytymisen leviämistä. Myös tarve naisten kontrolliin liittyi kansanterveyteen mutta erityisesti siihen, että sukupuolensa vuoksi naiset ja äidit symbolisoivat kotirintaman lujutta ja kansakunnan siveellistä tilaa. Kinnusen mukaan moraalisesti ja poliittisesti puhdas Suomi ruumiillistui siveellisesti vahvassa naisessa.¹¹⁴ Eräs vastaaja kertoi, kuinka saksalaiset tulivat Suomen avuksi presidentti Risto Rytin sopimuksen ansiosta. Tätä poliittista sopimusta ei nähty vastaajan mukaan oikeutukseksi suomalaisten naisten seurustelulle avunantajien kanssa.

Yhdessä vastauksista mainittiin myös lotat. Vuonna 1921 perustettuun Lotta Svärd -järjestöön oli siirtynyt monia jääkäri liikkeen ympärillä aktiivisia olleita naisia. Yksi vastaaja kertoi, kuinka lottien maine oli huono sotavuosien aikana, ja perusti tämän siihen, kuinka lähellä lotat olivat huonosti käyttäytyviä saksalaisia. Tässä läheisyydessä heidän kerrottiin alkaneen suhteisiin saksalaisten sotilaiden kanssa ja jopa saaneen isättömiä lapsia.

Kemissä oli paljon saksalaisia sotilaita. Heillä oli siellä jonkunlainen vaihtoarmeija, toiset menivät rintamalle ja toiset tulivat levähtämään. Heidän etapissa työskenteli erilaisissa tehtävissä mm. lottia. Heidän maine oli hyvin huono, sillä saksalaiset upseerit olivat kovia juhlimaan ja heidän alkoholin käyttö oli kuulemma rajua. Monta lottaa koki pahimman, sai isättömän lapsen, jotkut olivat menossa naimisiin heidän kanssaan mutta siitäkään ei tullut mitään, kun yksin avioliittopapereiden kuntoon saattamisessa oli vaikka minkälaisia vaikeuksia.¹¹⁵

¹¹² Kinnunen 2008, 26.

¹¹³ ID #113.

¹¹⁴ Kinnunen 2008, 26.

¹¹⁵ ID #615.

Keskiluokkaisen naisen kulttuurin kuvastossa nainen asettui miehiä moraalisesti ylemmäksi, ja tämä ajatus oli pohjalla esimerkiksi juuri Lotta Svärd -järjestön toiminnassa. Naisten ja lottien vastuulla oli oman puhtautensa kautta symboloida kansakunnan moraalista ryhtiä ja ohjata jopa miehiä vahvistamaan omaa siveellistä tahtoaan. Tämän naisten vastuulle laitettun monitahoisen siveellisen velvoitteen vuoksi Lotta Svärd -järjestö pyrki puuttumaan tarkasti asiaan, kun lottien käyttäytyminen rikkoi moralisääntöjä.¹¹⁶

Saksalaisiin usein rintamamiehet suhtautuivat vihamielisesti. Naisia halveksittiin, kun monella oli mies tai sulhanen sodassa ja silti saksalainen kelpasi.¹¹⁷

Tämän ryhmän vastausten perusteella erityisen halveksittavaksi tilanteen teki, jos suomalainen nainen oli naimisissa tai hänellä oli suhde suomalaiseen rintamalla olevaan mieheen, mutta hänellä oli silti suhde saksalaisen kanssa. Naisten sanottiin pettävän kumppaneitaan ja puolisoitaan saksalaisten sotilaiden kanssa, mikä koettiin erityisen halveksuttavaksi varsinkin, kun miehet uhrautuivat Suomen puolesta rintamalla. Naisten olisi vastausten mukaan pitänyt huolehtia kotirintamasta. Sari Näre on todennut, että monia miehiä motivoi maansa puolustamista enemmän juuri naistensa ja perheidensä suojeleminen. Miesten piti varmistaa, että vihollinen ei pääsisi raiskaamaan oman maan naisia. Näin naisiin kohdistui sanaton vaatimus pidättäytyä seksuaalisesta kanssakäymisestä muiden kuin oman puolisonsa kanssa.¹¹⁸

Kouluaikaan Mikkelissä, huonetoverini seurusteli saksalaisen kanssa. En katsonut tätä suosiolla, sillä tiesin hänen ystävän olevan rintamalla.¹¹⁹

Sodissa naisten seksuaalisuus nousee merkittävään osaan, sillä siinä ei ole kyse vain siveellisyydestä tai moraalista vaan se usein yhdistetään kansallistuntoon. Raiskaukset ovat olleet yksi sodankäynnin keino kautta aikojen, ja tämä näkyi myös toisessa maailmansodassa erityisesti itärintamalla. Natsien rotuajattelussa tanskalaiset ja norjalaiset oli arvostettu korkeammalle, ja siksi tutkijat eivät ole päässeet lopulliseen yhteisymmärrykseen siitä, tapahtuiko niitä vähemmän esimerkiksi pohjoisessa. Kaikilla valloitetuilla alueilla syntyi myös molemminpuoliseen halukkuuteen perustuvia suhteita. Tässä vallitsi tosin ristiriita: saksalaisten suhtautumista seurusteluun määrittivät natsien rotuajattelu, kun taas ajatus naisten

¹¹⁶ Kinnunen 2008, 26–27.

¹¹⁷ ID #187.

¹¹⁸ Näre 2008, 11.

¹¹⁹ ID #852.

seksuaalisuudesta valtion omaisuutena oli keskeinen osa norjalaisen yhteiskunnan reaktiota.¹²⁰

Tämänkin aineiston vastauksissa on nähtävissä, että syynä naisten halveksuntaan saattoi olla myös eräänlainen kansalliskunnia, ilman henkilökohtaisempaa perustetta. Osa kansalliskunniaa oli, että ei ollut soveliasta mennä ”ulkomaalaisten kainaloon”, niin kuin eräs vastaaja asian ilmaisi. Samanlaisia ajatuksia kansalliskunniasta ilmeni kaikissa viitekehyksen maissa, Ranskassa, Serbiassa ja Norjassa, joissa naisten suhteet saksalaisten kanssa koettiin uhkana kansan yhtenäisyydelle¹²¹ ja naisia pidettiin kansanpettureina.¹²² Erityisesti juuri Saksan miehittämissä maissa naisten tuomitseminen oli erityisen ankaraa, jos kyse oli suhteista miehittäjiin. Suhteet miehittäjiin tarkoittivat kansakunnan alistumista häpäistäväksi, ja niihin sortuneen naisen kohdalla halveksunta johti julkiseen häpäisemiseen tai jopa hiusten leikkaamiseen. Toisen maailmansodan aikana syntyneet naisten suhteet saksalaisten valloittajien kanssa olivat erittäin kivulias aihe esimerkiksi Serbian yhteiskunnassa, mikä näkyi jopa kirjallisuudessa ja kansantarinoissa.¹²³ Vaikka Suomi ei ollut miehitetty, silti kansalliskunnia koettiin syyksi naisiin kohdistuneeseen halveksuvaan suhtautumiseen.¹²⁴

Suomalaiset miehet eivät yleensä pitäneet saksalaisista. He halveksivat naisia, jotka menivät heidän kanssaan. Inhosin myös jostain kansalliskunnian syystä. Oman laivaston luutnantti oli turvallinen ystävä.¹²⁵

Kjerstin Ericsson onkin tutkimuksissaan verrannut sitä, miten saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin suhtauduttiin Tanskassa, joka olisi vertailtavissa Norjaan, ja Ranskassa, viitaten Fabrice Virgilin tutkimuksiin. Warring katsoo naisiin kohdistuneen rankaisun johtuvan siitä, että naisten seksuaalisuus oli kansallista omaisuutta. Virgili on Ranskan yhteydessä lähestynyt asiaa eri näkökulmasta, jossa naisten kehot nähdään kansallisena omaisuutena ja näin ollen jonain, mikä voidaan vallata. Ranskassa ajatellaan, että nainen, joka vapaaehtoisesti aloittaa suhteen vihollisen sotilaan kanssa, luovuttaa kansallista omaisuutta viholliselle.¹²⁶

¹²⁰ Ericsson 2016, 147–149.

¹²¹ Skodrić 2015, 1.

¹²² Virgili 2005, 140.

¹²³ Skodrić 2015, 2.

¹²⁴ Kinnunen 2008, 27.

¹²⁵ ID #144.

¹²⁶ Ericsson 2016, 153.

Lähdeaineiston perusteella suomalaiset miehet eivät pitäneet saksalaisista miehistä ja halveksivat naisia, jotka alentuivat seurustelemaan saksalaisen kanssa. Taustalla saattoi olla kilpailu suomalaisen naisen huomiosta ja kasvava epäluulo saksalaisia kohtaan. Moni vastaaja kertoo suomalaisten miesten suhtautumisesta ja pilkkanimistä, joita nämä antoivat naisille, mutta ei ilmaise vastauksessaan omaa suhtautumistaan ja sitä, oliko se mahdollisesti samanlainen. Voi olla, että miesten asenne on heijastunut myös suomalaisten naisten asenteisiin. Erityisesti miehityissä maissa kritiikki sodan jälkeen osui miehiin, jotka eivät olleet pystyneet puolustamaan oman maansa naisia vaan olivat päästäneet vihollisen kansakunnan ytimeen. Moraalinen leimaaminen saattoi ulottua myös suhteista syntyneisiin lapsiin.¹²⁷

Norjassa on tutkittu paljon erityisesti näiden sodan aikana syntyneiden lapsien kohtelua, ja tutkijoiden mukaan kohtelu oli eräänlaista symbolista väkivaltaa. Koska norjalaisten suhteet saksalaisten kanssa nähtiin yhteiskunnassa naisten väkivaltaisena kohteluna ja niihin suhtauduttiin hyvin halveksuvasti, usein myös saksalaisten sotilaiden lapset kokivat kasvaessaan väkivaltaa. Useat lapset kokivat kaltoinkohtelua erityisesti uuden isäpuolensa taholta, kun tämä ei pystynyt käsittelemään lapsen alkuperää. Erityisesti tytöt saattoivat kokea seksuaalista väkivaltaa, koska heidän äitejään, jotka olivat olleet saksalaisen miehen kanssa, pidettiin huonoina naisina, jopa yleisinä naisina tai helppoina houkutella seksuaalisiin aktiviteetteihin.¹²⁸ Äärimmillään Norjassa jopa selviteltiin mahdollisuutta laivata norjalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden lapset Australiaan. Näin lapsissa konkretisoitunut kansallinen häpeä olisi siirtynyt kansakunnan ulkopuolelle.¹²⁹

Norjassa tehdyssä tutkimuksessa onkin nostettu esiin se, mistä tarve kontrolloida naisten elämää jopa aggressiivisella tai väkivaltaisella tavalla johtuu. Naisen näkeminen perinteisesti äidin roolissa on osa nationalistista ajattelua valtiosta, ja sitä vahvistetaan nationalistisella ja militaristisella ideologialla. Naisten suhteet saksalaisten kanssa haastoivat tätä, ja samaan aikaan naisten rooli yhteiskunnassa oli muutoksessa. Tämä jännite johti tarpeeseen kontrolloida naisia ja muutosvastarintaan. Ericsson on tuonut esiin feministisen koulukunnan Cynthia Enloen, joka on käyttänyt kielikuvaa ”womenandchildren” kuvaamaan sitä, kuinka sukupuolittuneita representaatioita käytetään sodan oikeutuksena ja iikekannallepanoon motivoivana voimana. Enloe on todennut, että sotapropagandassa vihollinen edustaa

¹²⁷ Kinnunen 2008, 27.

¹²⁸ Ericsson & Simonsen 2005, 102–103.

¹²⁹ Kinnunen 2008, 27.

eksistentiaalista uhkaa kansalle tai yhteisölle. Tämä uhka on esitetty hänen käyttämässään kielikuvassa: naiset ja lapset ovat samaan aikaan puolustuskyvyttömiä, mutta samalla myös suvun jatkajia (nainen) ja kollektiivin tulevaisuus (lapset).¹³⁰

Norjassa tehdyssä tutkimuksessa on todettu, että yleensä kuvauksissa sodissa on syvemmälle juurtunut ajatus välittävästä äidistä naissankarin sijaan. Mielenkiintoisesti tutkija Kjersti Ericsson on tuonut esiin poikkeuksena vuonna 1918 perustetun suomalaisen Lotta Svärd -järjestön.¹³¹ Järjestö toimi sekä kotirintamalla että myös sodan rintamalinjoilla sairaaloissa, ilmahälytyskeskuksissa, armeijan kanttiineissa ja muussa armeijan palveluksessa.

Suomalainen tutkija Aila Virtanen on kuvaillut Lotta Svärd -järjestöä puolisoitilalliseksi painottaen erityisesti sen jäsenien ”maskuliinista” ulkoasua.¹³² Vaikka naiset olisivat olleet aktiivisemmassa roolissa sotavuosien aikana, melkein kaikissa länsimaissa sodan lopussa ja välittömästi sen jälkeen naiset alennettiin perinteisiin kotivaimon ja äidin rooleihin. Tämä prosessi tapahtui yhteiskunnallisella tasolla.¹³³

Aseveljeyden päätyttyä saksalaisen kanssa naimisissa olevalla suomalaisella naisella, jota pidettiin tässä vaiheessa Saksan kansalaisena, oli edessä vaikea tilanne: passitus joko Saksaan tai sitten internointileirille Suomessa. Neuvostoliiton armeijan saapuminen pelotti erityisesti naisia, jotka olivat olleet mukana Lotta Svärd -järjestössä tai saksalaisilla töissä, ja oletettavasti myös naisia, jotka olivat tunnetusti olleet suhteessa saksalaisen kanssa. Moni nainen pelkäsi rankaisua, ja esimerkiksi saksalaisilla töissä olleiden naisten esimiehet suosittelivat karkuun lähtemistä. Myös Suomeen oli jo rantautunut tarinoita naisten hiusten ajelemisesta perustuen siihen, mitä Ranskassa oli tapahtunut.¹³⁴

Naiset, jotka päättivät lähteä saksalaisten mukaan, muuttuivat kollektiivisesti ”saksalaisten morsiamiksi”. Oletettiin, että ainoana syynä naisten lähtöön oli rakkaussuhde, eikä esimerkiksi rankaisun pelko.¹³⁵ Toisaalta vastaajat eivät arvostaneet myöskään niitä naisia, jotka jäivät Suomeen.

[...] En myöskään kehu naisia jotka jäivät saksalaisilta tänne.¹³⁶

¹³⁰ Ericsson 2016, 99–100.

¹³¹ Ericsson 2016, 99–104.

¹³² Virtanen 2010, Accountability to the nation. The Finnish Lotta Svärd organization.

¹³³ Ericsson 2016, 106.

¹³⁴ Heiskanen 2019, 60–64.

¹³⁵ Heiskanen 2018, 11.

¹³⁶ ID #543

Vastauksissa viitattiin usein naisiin, jotka lähtivät Suomesta saksalaisten mukaan sodan loppuvaiheessa, kun kävi selväksi, että Saksa häviäisi sodan. Naisten lähtö saksalaisten matkaan laivoilla Kotkasta, Helsingistä, Turusta, Porista ja Oulusta ja katoaminen sekavassa tilanteessa toimi inspiraationa hurjille tarinoille. Kuulopuheiden mukaan nämä naiset kokivat karmivan kohtalon lähtiessään saksalaisten matkaan. Väitettiin esimerkiksi, että heidät olisi pudotettu mereen ja naisten ruumiit olisivat ajautuneet Suomen rannikolle.¹³⁷

Saksalaisia ei ollut, kuulopuheet heistä olivat, että naiset olivat niiden perään. Lähtiessään ne kuulemma polttivat parakkinsa ja naisten kävi kuulemma huonosti jos lähtivät niiden perään. Merestä niitä oli löydetty.” Sanovat, että tervasivat niiden pillut”. Kerran Porissa yritin puhutella saksalaista, jolloin joku oikaisi, ettei se ymmärrä se on saksalainen.¹³⁸

Tarinat naisten väkivaltaisista kohtaloista saksalaisten käsissä, kuten silvotuksi tulemisesta, mereen heittämisestä tai muuten väkivaltaisesta lopusta, kiersivät kuulopuheina. Jos nainen ei kuollut, hän vähintään menetti kunniansa ja joutui kokemaan fyysistä häpeää tästä, esimerkiksi hiuksien ajon. Tarinoiden ydin oli yleensä naisten saamassa rangaistuksessa ja kritiikin kärki naisissa, jotka lankesivat. Saksalainen sotilas oli tarinoissa yleensä vähemmän asianomaisena, vapaana vastuusta tai syyllisyydestä tapahtumiin.¹³⁹

2.3 Naisten rankaiseminen

Serbiassa sodan jälkeen raportoitiin monia ilmiantoja naisista, jotka olivat järjestäneet humalaisia villityksiä tai tansseja. Ilmoituksia tehtiin myös naisista, joita oli kuulemma nähty kahdestaan saksalaisen sotilaan kanssa julkisesti. Joissakin tapauksissa naiset karkasivat naimisiin salaa perheiltään. Parien mielissä oli yhteinen tulevaisuus, mutta monesti suhde saattoi loppua saksalaisen sotilaan siirron takia viimeistään silloin, kun kirjeenvaihto loppui sodan jälkeen. Naisiin jäi yhteiskunnallinen stigma, ja lisäksi moni saattoi saada lapsensaksalaisen sotilaan kanssa.¹⁴⁰

Tutkimuksen perusteella miehityksen aikana Serbiassa kansalaiset seurasivat naisia ja tuomitsivat nämä suhteet olettaen, että naisia rankaistaisiin sodan jälkeen. Naisia varoitettiin sodan aikana tällaisesta käytöksestä. Vastarintaliike Ravna Gorassa tehtiin lista naisista, jotka olivat veljeilleet saksalaisten sotilaiden kanssa, ja tästä listasta tehtiin jopa jaettava lehtinen.¹⁴¹

¹³⁷ Heiskanen 2019, 16–17.

¹³⁸ ID #163.

¹³⁹ Junila 2000, 32–33.

¹⁴⁰ Škodrić 2015, 4–5.

¹⁴¹ Škodrić 2015, 5.

Sodan jälkeen Serbiassa naiset kohtasivatkin monenasteisia rangaistuksia. Osan naisista Ravna Gora haastoi oikeuteen suhteiden vuoksi, ja heitä hyljeksittiin yhteiskunnassa. Monella naisella oli vaikeuksia löytää töitä, mikä johti elämään eristäytyneenä. Suojelupoliisi piti silmällä monia naisia. Ravna Gora myös ajoi naisten hiuksia pois rangaistukseksi, vaikka ei niin suuressa määrin kuin Ranskassa. Nämä naiseen kohdistuneet rangaistustoimet peittivät alleen ideologisen ristiriidan, joka venyi seksuaalisuuden alalle. Naisten syyttelyllä haluttiin peittää alle tavoite estää naisten oikeuksien lisääntyminen.¹⁴²

Sodan jälkeen Norjan väestö suhtautui hyvin vihamielisesti kaikkeen saksalaiseen ja siihen, mikä assosioitui heihin. Kesällä 1945 Norjan sosiaaliministeriö teki valtakunnallisen kyselyn norjalaisten asenteista sellaisia naisia kohtaan, joilla oli suhteita saksalaisten miesten kanssa. Norjalaisista kunnista yksi kolmasosa täytti kyselyn, ja vastaukset kertoivat usein aggressiivisista asenteista näitä naisia kohtaan. Myös monet pääkirjoitukset ja uutisartikkelit heijastivat kyselyssä ilmenneitä halveksuvia asenteita.¹⁴³ Myös Suomessa aselevon jälkeen kotiuttamista odottavien suomalaisten sotilaiden epäilyt entistä aseveljeä kohtaan kasvoi. Hävitty sota, epätietoisuus ja turhautuneisuus kohdistettiin saksalaiseen sotilaaseen ja hänen oletettuun suomalaiseen heilaansa.¹⁴⁴

Naiset, joilla oli suhde tai jopa lapsi saksalaisen kanssa, saattoivat kokea fyysistä väkivaltaa. Tutkimuksien mukaan naiset kokivat vähintään henkistä väkivaltaa eli halveksuntaa ja yhteiskunnan ulkopuolelle eristämistä, sillä monen perheet ja ystävät lopettivat yhteydenpidon heihin. Monet naisista menettivät työnsä, ja heillä oli vaikeuksia löytää asuinpaikkaa. Myös Norjassa monia naisia rankaistiin kadulla, mutta tutkijoilla ei ole tarkempaa tietoa siitä, kuinka monelta leikattiin tukka tai kuinka montaa vahingoitettiin fyysisesti.¹⁴⁵ Norjassa vallitsi selkeästi tahtotila rankaista saksalaisten kanssa seurustelleita naisia, ja ratkaisua siihen yritettiin löytää lakiteitse.

Norjalaisten suhteet saksalaisten kanssa eivät rikkoneet mitään Norjan lakia, mutta Norjan viranomaiset yrittivät silti rankaista heitä. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että valtion tai kunnan palveluksessa olleet naiset menettivät työpaikkansa, jos joku raportoi nähneensä heidät saksalaisten sotilaiden kanssa sodan aikana. Monet naiset, joilla oli saksalainen poikaystävä tai jotka oli nähty saksalaisten kanssa, pidätettiin ja laitettiin vankilaan tai

¹⁴² Škodrić 2015, 5–8.

¹⁴³ Ericsson & Simonsen 2005, 25–26.

¹⁴⁴ Heiskanen 2019, 16–17.

¹⁴⁵ Ericsson & Simonsen 2005, 25–27.

erityisille leireille joksikin aikaa. Leireille joutui tuhansia naisia. Elokuussa 1945 Norjan hallitus sääti lain, jonka mukaan jokainen norjalainen nainen, joka oli mennyt sodan aikana tai sodan jälkeen naimisiin saksalaisen sotilaan kanssa, menetti Norjan kansalaisuuden. Useita tuhansia pidätettiin Saksan kansalaisina ja lähetettiin Saksaan. Saksaan lähtöä odotellessa monia pidettiin lastensa kanssa leireissä.¹⁴⁶

Vaikka vastausten mukaan Suomessa naisiin suhtauduttiin aikanaan halveksuvasti, niissä harvemmin mainitaan tahtotila rankaista naisia tai kertomuksia naisten kohtaamasta rangaistuksista. Muutamissa vastauksissa kuitenkin viitataan naisiin, jotka olivat lähteneet saksalaisten matkaan ja palasivat Suomeen sodan jälkeen. Yleensä kotiinpaluun yhteydessä naisia odotti jonkinlainen rangaistus.

Ne naiset, jotka seurustelivat venäläisten ja saksalaisten kanssa saivat huonon maineen. Tuli lähtö rintamalta Suomeen tukka leikattuna ja sitten lähtö kotipaikkakunnalle.¹⁴⁷

Anu Heiskanen on tutkinut naisia, jotka joutuivat kuulustelujen kohteeksi Suomeen palatessaan. Hitlerin Saksan romahdettua Suomen valtiollinen poliisi reagoi nopeasti Suomeen palaavien naisten vastaanottamiseksi. Hankoon perustettiin vastaanottokeskus poliittista seulontaa varten, mutta myös kulkutautien estämiseksi. Kaikki naiset ja miehet, jotka olivat poistuneet Suomesta vuonna 1944 sotilaallisen yhteistyön loputtua, oli tutkittava perinpohjaisesti.¹⁴⁸ Moni nainen pelkäsi sitä, millaista kohtelua saisi Suomessa palatessaan¹⁴⁹, eikä kaikkien sopeutuminen mennytkään hyvin. Osa naisista kohtasi jopa väkivaltaa. Valtiollinen poliisi jopa tiesi alaryhmästä, joka suunnitteli jonkinlaista ”puhdistusta”, mutta ei reagoinut siihen, koska piti sitä mustasukkaisen sulhasen juonitteluna.¹⁵⁰

Norjassa ainakin 75 prosenttia naisista, jotka aloittivat suhteen saksalaisten kanssa, teki töitä saksalaisille esimerkiksi kasarmeilla, kanttiineissa tai keittiössä. Naiset olivat siivoojina, tarjoilijoina, ompelijoina ja välillä konekirjoittajina, joten voidaan katsoa, että he toimivat työvoimana saksalaisille miehittäjille. Vaikka naisten nähtiin työskennelleen viholliselle ja yhteiskunnassa vallitsi suuri halu rankaista heitä, rankaiseminen ei ollut mahdollista epäiltyjen suurten määrän takia.¹⁵¹

¹⁴⁶ Ericsson & Simonsen 2005, 26–27.

¹⁴⁷ ID #016.

¹⁴⁸ Heiskanen 2019, 209–211.

¹⁴⁹ Heiskanen 2019, 220.

¹⁵⁰ Heiskanen 2019, 254–255.

¹⁵¹ Papendorf 2016, 189.

Suuttumusta herättivät työsuhteiden lisäksi erityisesti seksuaaliset suhteet. Tätä on perusteltu esimerkiksi kärsimyksellä, jota norjalaiset kokivat saksalaisten valtauksen aikana. Tutkijoiden mukaan halu rankaista nuoria naisia ei tullut vain kadulta, millä he viittaavat Ranskassa vallinneeseen tahtotilaan rangaista naisia, vaan ajatus oli syvälle pureutunut norjalaiseen yhteiskuntaan. Sodan loppua kohden aiheesta oli keskustelua jopa kirkon piireissä.¹⁵²

Norjassa on tutkittu poliisiasiakirjoja, joissa selvitetään naisten pidätyksiä ja siirtoja leireille. Niissä on selvinnyt, että todistusaineisto naisten luomasta aidosta uhasta yhteiskunnalle on ollut sivuroolissa poliisien tutkimuksissa. Tarkempien todisteiden sijaan poliisien selvitystyössä on keskitytty todistamaan naisten epäisänmaallista käytöstä heidän saksalaisille tekemänsä työn ja seurustelusuhteiden takia. Poliisien tutkimukset on tehty näennäisesti oikein, mutta pidätysprosessi oli pintapuolinen. Naisten pidätykset kestivät 30 päivästä jopa 120 päivään.¹⁵³

Norjassa tehdyissä tutkimuksissa on löydetty todisteita tavoista, joilla naiset vastustivat heihin kohdistuvia toimia. Naiset eivät suostuneet sanomaan poliisille kuulusteluissa, että he olisivat syyllisiä suhteisiin saksalaisten sotilaiden kanssa, tai kieltäytyivät kertomasta henkilökohtaisista suhteista. Joskus naisten perhe tai sosiaalinen verkko, kuten edelliset työnantajat, protestoivat naisten pidätyksiä vastaan. Naisten vapauttamista perusteltiin esimerkiksi valtavalla työvoimapulalla.¹⁵⁴

Ranskassa tehdyissä tutkimuksissa yhtenä tärkeänä teemana esiin on noussut sodan jälkeinen hiusten ajaminen rangaistukseksi naisille seurustelusta saksalaisten kanssa.¹⁵⁵ Vaikuttavat kuvat ranskalaisista naisista hiukset ajettuina kävelemässä kaduilla ihmisten pilkatessa ympärillä konkretisoivat jopa 20 000 naisen kohtalon Ranskan vapautuessa saksalaisten vallasta. Tapa ajaa hiukset oli yleinen ja laajalle levinnyt Ranskan alueella vuosien 1944 ja 1945 aikana.¹⁵⁶ Vain puolella näistä naisista oli ollut suhde vihollisen kanssa. Loppuja heistä syytettiin yhteistyöstä, ilmiannoista, työskentelystä saksalaisille tai siitä, että he olivat osa yhteistyöorganisaatiota, joka oli omaksunut natsimielisen ajattelutavan. Ranskassa tehdyn

¹⁵² Papendorf 2016, 190.

¹⁵³ Papendorf 2016, 196–197.

¹⁵⁴ Papendorf 2016, 197.

¹⁵⁵ Englanninkielinen käsite ”horizontal collaboration” (ranskaksi ”collaboration horizontale”, ”collaboration féminine” tai ”collaboration sentimentale”) viittaa tutkimuksissa ranskalaisten naisten suhteisiin saksalaisten sotilaiden kanssa toisen maailmansodan aikana saksalaisten valtaamassa Ranskassa.

¹⁵⁶ Virgili 1995, 7–8.

tutkimuksen mukaan hiusten ajaminen naisilta ei ollut rangaistus romanttisista suhteista, vaan enemmänkin sukupuolierityinen rangaistuksen muoto naisille, joita syytettiin yhteistyöstä.¹⁵⁷

Ranskalaiset naiset ja heidän ajellut päänsä asetettiin esille julkiseksi sovituksi. Hiusten ajaminen osoitti, kuinka yleisö otti naisten rankaisemisen omaksi tehtäväkseen toisin kuin niissä maissa, joissa rangaistusta pyrittiin hakemaan lain kautta. Lisäksi tutkimuksen mukaan julkinen karvojen ajeleminen osoittaa, kuinka tähän aikaan julkisen ja yksityisen elämän raja oli häilyvä, ja tämä teatraalinen julkinen esitys oli eräänlainen tie fantasiaan ja seksuaalisuuteen.¹⁵⁸ Suomessa esimerkiksi Anu Heiskanen tutkiessaan kolmanteen valtakuntaan vuonna 1944 lähteneitä naisia on tuonut esiin, kuinka sotatila ja vieraiden sotilaiden eli saksalaisten läsnäolo Suomessa aiheutti reaktioita, jotka johtivat erotisointiin ja moraaliseen stigmatisointiin. Nämä sota-aikaan liittyvät erotisoidut käsitykset elävät suullisessa perinnössä, elokuvissa, romaaneissa ja jopa tutkijoiden mielissä.¹⁵⁹

Naisten hiusten ajamisen tarkoitus oli tehdä heistä niin rumia, että heidät pyyhittäisiin pois yhteiskunnasta. Naiset joutuivat julkisesti kantamaan häpeäänsä ulkopuolisina yhteiskunnasta. Ranskassa tehdyssä tutkimuksessa on havaittu, että hiusten ajaminen toimi symbolina puhdistautumiselle tai uudelleenluomiselle, jotta maa pääsisi uudistumaan sodasta. Erityisesti maahan palaavat vangit ja paluumuuttajat oli ”desinfioitava”, jotta heidät voitaisiin ottaa puhtaina vastaan. Tällä keinolla maa pystyi palauttamaan yhtenäisyytensä. Hiusten ajelemisesta ja rangaistuksesta tuli keino ottaa takaisin kadotettu tila eli valta.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Virgili 2005, 145–146.

¹⁵⁸ Virgili 1995, 7–8.

¹⁵⁹ Heiskanen 2018, 10.

¹⁶⁰ Virgili 1995, 6–7.

3 Väheksyntä ja epäily

Tähän luokkaan kuuluvat ne 38 vastausta, joissa ilmaistiin, että naisten seurustelua saksalaisten kanssa ei voitu hyväksyä, vaikka se saattoi olla ymmärrettävää. Vastauksista näkyi paheksunta, epäily ja arvostelu naisia kohtaan. Vaikka vastauksista kävi ilmi, ettei saksalaisten kanssa seurustelevista naisista yleisesti pidetty, nämä vastaukset olivat silti ilmaisultaan vähemmän jyrkkiä kuin ensimmäisen kategorian halveksuntaa ja inhoa täynnä olevat vastaukset. Siksi on mielekästä tarkastella näitä vastauksia omana kategorianaan. Ne osoittavat erilaisen tavan suhtautua suomalaisiin naisiin, jotka aloittivat suhteen saksalaisten kanssa.s

Vastauksia, joissa tuotiin esiin, kuinka näitä naisia ei voitu hyväksyä, oli 13. Tahona, joka ei voinut antaa hyväksyntää, oli vastaaja itse, muut aikalaiset tai eriteltynä suomalaiset miehet. Vastauksia, jossa seurustelua pidettiin epäilyttävänä tai aliarviointi perustui kuulopuheisiin, oli yhdeksän. 14 vastaajaa ilmaisi, että seurustelua arvosteltiin, siihen suhtauduttiin kielteisesti tai siitä ei yksinkertaisesti pidetty. Tämän ryhmän vastauksissa käytettiin usein ilmaisuja ”ei suotavaa”, ”ei suhtauduta suopeasti” tai ”paheksuttavaa”. Toisin kuin halveksuntaa ilmaisevissa vastauksissa, tähän kategoriaan luokitelluissa vastauksissa ilmauksia on pehmennetty sanoilla ”yleensä” tai ”vähän”. Vastausten perusteella kaikki vastaajat eivät siis suhtautuneet saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin yhtä jyrkästi.

Kun tutkitaan suhtautumista naisten seurusteluun saksalaisten kanssa, on mielekästä paneutua tarkemmin myös keskusteluun, jota aiheesta käytiin suomalaisten lehtien pakinoissa, pääkirjoituksissa ja yleisönosastokirjoituksissa. Kirjoitusten, jotka kertovat aliarvioivasta tai epäilevästä suhtautumisesta saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin, voidaan katsoa alkaneen heinäkuussa 1941 Valtion tiedotuslaitoksen lähettäessä saman pakinan useampaan lehteen julkaistavaksi. Lehdistöissä aiheesta käyty keskustelu käytännössä loppui vuoden 1941 lopulla, koska sen ei haluttu vaikuttavan Suomen ja Saksan välisiin suhteisiin aseveljinä. Koska saksalaisten miehittämissä viitekehyksen maissa Norjassa, Ranskassa ja Serbiassa julkinen lehdistökeskustelu suhteista ei ollut mahdollista¹⁶¹, Suomessa sallittu mielipiteiden vaihto lehdissä antaa uuden tason ymmärrykseen saksalaisten kanssa seurustelleista naisista.

¹⁶¹ Junila 2000, 162.

3.1 Epäilyttävät naiset

Vastajien mukaan tietty naistyyppejä oli erityisen kiinnostunut saksalaisista sotilaista, mikä on voinut vaikuttaa siihen, miten näihin naisiin suhtauduttiin. Usein erityisesti nuoret, seikkailunhaluiset naiset olivat valmiimpia aloittamaan tällaisen suhteen. Eräs vastaaja myös osoitti ymmärrystä tietynikäisille naisille, jotka olivat kiinnostuneempia romanttisista seikkailuista:

Saksalaiset sotilaat kyllä oli Haminassa. Määrätty naistyyppejä oli hulluna heihin. Nämä naiset olivat sitä ikäluokkaa jotka kaipasivat erityisesti miehiä, itse en heitä hyväksynyt (ihminen on vain ihminen).¹⁶²

Nuorten lisäksi myös aikuiset naiset, jopa naimisissa olevat, aloittivat suhteita Suomeen saapuneiden sotilaiden ja upseerien kanssa. Ihmetystä herättivät erityisesti naimisissa olevat, korkealuokkaisemmat rouvat, jotka ryhtyivät suhteisiin saksalaisten sotilaiden kanssa. Juuri suhteen seksuaalinen luonne herätti pahennusta, eikä se ollut hyväksyttyä maiden välisestä aseveljeydestä huolimatta. Yksi vastaaja on vastannut, kuinka ”hienoimmat seurustelivat heidän kanssaan”. Välillä suhde johti jopa avioliittoon, mutta tämä vaikutti vastausten perusteella olleen pikemminkin poikkeus.

Oulussa oli saksalaisia, ja ainakin osaan naisista, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa, suhtauduttiin hyvinkin negatiivisesti. Entisistä luokkatovereistani joku seurusteli heidän kanssaan, eräs meni naimisiin saksalaisen kanssa ja on tänäänkin Saksassa. Kaikkia ei onnistanut yhtä hyvin!¹⁶³

Tähän kategoriaan luokitelluissa vastauksissa annetaan ymmärtää, että suomalaisessa yhteiskunnassa vallinneen yleisen mielipiteen mukaan tällaisista naisista ei pidetty tai heihin suhtauduttiin varauksellisesti, aliarvioivasti tai ivallisesti. Naisia paheksuttiin, mutta heitä ei halveksuttu, kuten ensimmäisen ryhmän vastauksissa. Vastajat usein ilmaisivat, että julkisessa keskustelussa näiden naisten seurustelua saksalaisten kanssa ei katsottu hyvällä tai sitä ei hyväksytty. Voidaan olettaa, että usein julkinen suhtautuminen seurusteluun on heijastanut myös suhtautumista naisiin, jotka olivat toinen osapuoli seurustelusuhteessa.

Sotanvankeja oli kylässämme, heihin suhtauduttiin asiallisesti. (jatk)
Saksalais-suomalaisten suhteisiin suhtauduttiin pienellä ivalla ja huumorilla.¹⁶⁴

¹⁶² ID #346.

¹⁶³ ID #750.

¹⁶⁴ ID #797.

Moni vastaaja ei välttämättä tuntenut saksalaisten kanssa seurustelleita naisia mutta kertoo vastauksessaan, kuinka yleisesti näihin naisiin suhtauduttiin arvostelevasti. Vastaajilla itsellään oli ollut mahdollisuus tutustua saksalaisiin, mutta moni ilmaisi, ettei heillä ollut ollut kiinnostusta tutustua heihin. Saksalaisia kutsuttiin eräässä vastauksessa tungetteleviksi, mikä antaisi ymmärtää, että välillä saksalaisten huomio ei ollut tervetullutta. Naiset, jotka aloittivat suhteen saksalaisen sotilaan kanssa, olivat vastausten perusteella hyödyntäneet tällaiset mahdollisuudet. Saksalaiset sotilaat nähtiin houkuttelevina suomalaisten naisten silmissä, ja katsottiin paheksuttavaksi, jos tätä houkutusta ei pystytty vastustamaan. Suomalaisen naisen sanottiin olevan heikkona komeisiin saksalaisiin sotilaisiin.

Venäläisiä vangeja en nähnyt, mutta saksalaisia komeita sotilaita näin. Suomen nainen on heikko tällaisessä. Kyllä saksalaiset saivat mitä tahtoivat.¹⁶⁵

Osa saksalaisten kanssa suhteen aloittaneista naisista oli saksan kielen taitoisia, ja kielitaito saattoi madaltaa kynnystä suhteen aloittamiseen. Yksi vastaajista onkin maininnut, että saksankielentaitoiset tytöt aloittivat seurustelun. Vastaajilla oli vaikeuksia ymmärtää naisia, jotka aloittivat seurustelun saksalaisten miesten kanssa, ja erityisesti ihmetystä herätti, jos suomalainen nainen ei osannut saksan kieltä.

Suomalaisia naisia ihmettelin saksalaisten suhteen, kun eivät edes ymmärtäneet heidän kieltään.¹⁶⁶

Tähän kategoriaan luokitelluissa vastauksissa seurustelu usein hyväksyttiin ainoastaan tietyllä ehdolla. Aseveljeyteen kuuluva arkisissa asioissa auttaminen saattoi vielä olla sopivuuden rajoissa, mutta minkäänlainen romanttinen tai seksuaalinen suhde ei ollut hyväksyttävä. Kaikenlainen kanssakäyminen saksalaisten kanssa saattoi olla vaarallista, koska se olisi saatettu helposti tulkita seurusteluksi, ja näin ollen jo avun vastaan ottaminen saksalaisilta sotilailta oli arveluttavaa.

Ylitorniolla oleskeli sekä saksalaisia sotilaita että venäläisiä sotavankeja. Kanssakäyminen jäi saksalaisten kanssa vähäiseksi kielen takia ja erityisesti sen takia, koska pelättiin puheita seurustelusta. Usein ei tohdittu ottaa vastaan tuiki tarpeellista autokyytikään, koska se olisi tulkittu helposti väärin. Ystävyys- ja jopa seurustelu suhteita syntyi (jatk) kaikesta huolimatta.¹⁶⁷

Usein oma kielteinen suhtautuminen saksalaisiin sotilaisiin vaikutti siihen, miten hän suhtautui naisiin, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa. Vastauksissa saksalaisia kutsutaan

¹⁶⁵ ID #081.

¹⁶⁶ ID #648.

¹⁶⁷ ID #919.

esimerkiksi tungettelevaisiksi. Se, että Neuvostoliitto lisäsi Suomeen kohdistuvaa painostusta, yhdistettynä Saksan sotamenestykseen toisessa maailmansodassa muutti suomalaisten asennetta Saksaa kohtaan suopeammaksi kesällä 1940. Saksalaissympatioista huolimatta yleinen ilmapiiri ei ollut homogeeninen, ja maassa esiintyi vastenmielisyyttä, jopa suoranaista saksalaisvihaa.¹⁶⁸

Osassa vastauksissa tuotiin myös esiin, että yleisen mielipiteen sijaan kielteinen suhtautuminen oli vastaajan oma. Junila on osoittanut, kuinka jatkosodan alkaessa suomalaisten suhtautuminen saksalaisisiin vaihteli kiihkoilemiseen, ymmärtämiseen ja epäilemiseen. Usein suhtautuminen riippui henkilön puoluekannasta. Työväestössä oli enemmän epäilijöitä, mutta yhä suuremmaksi ryhmäksi oli kasvamassa maltillinen ymmärtäjien ja Saksan ystävien joukko. Junilan mukaan on tärkeää tehdä ero havaittavan käyttäytymisen ja henkilökohtaisen asennoitumisen välillä.¹⁶⁹ Voisi ajatella, että tämän aineiston vastauksissa painottuu henkilökohtainen asennoituminen.

Minä henkilökohtaisesti suhtauduin saksalaisiin hyvin kielteisesti, enkä sietänyt edes naisia jotka niiden kanssa seurusteli. Kyllähän yleisesti saksalaisiin suhtauduttiin hyvinkin myönteisesti, olivathan he hienosti puettuja komeita sotaupseereita. Oma kantani vaan oli kielteinen.¹⁷⁰

Serbiassa mielikuva saksalaisista sotilasta oli alkujaan positiivinen mutta muuttui sodan kuluessa. Paremmiin käyttäytyneet ja naisia hyvin kohdelleet nuoret saksalaiset sotilaat laitettiin itäiselle rintamalle sotimaan. Sodan jatkuessa heidän tilalleen Serbiaan tuli vanhempia sotilaita, jotka kohtelivat maan väestöä huonosti. Siviilit olivat toistuvasti kontaktissa saksalaisen hallinnon kanssa, kun maa oli vallattu, ja tutkimusten mukaan saksalaiset virkamiehet ottivat useita rakastajia itselleen. Vaikka saksalaiset sotilaat käyttäytyivät välillä huonosti Serbiassa, heidän käytöksensä oli kuitenkin parempaa kuin muiden maiden sotilaiden.¹⁷¹

Koska Saksan johto pyrki estämään sotilaitaan lankeamasta seksuaaliseen väkivaltaan, se kannusti hyödyntämään ilotaloja ja prostituoituja, joita molempia pyrittiin kontrolloimaan mahdollisimman tarkasti esimerkiksi terveystarkastuksilla seksitautien leviämisen estämiseksi. Saksalaisten läsnäolo Serbiassa lisäsi tarvetta baareille, yökerhoille, tavernoille ja

¹⁶⁸ Junila 2000, 50–51.

¹⁶⁹ Junila 2000, 55.

¹⁷⁰ ID #200.

¹⁷¹ Škodrić 2015, 1–2.

muille paikoille, joissa esimerkiksi prostituoidut pystyivät tarjoamaan palvelujaan. Laillisen prostituution lisäksi oli järjestäytymätöntä kaupankäyntiä, jossa intiimisuhte saksalaisen sotilaan kanssa takasi pääsyn muuten saavuttamattomissa oleviin tarvikkeisiin. Tällainen toiminta haastoi erityisesti Serbian keskiluokan moraalisia arvoja.¹⁷²

Serbiassa sotatilanne, jossa serbialaiset miehet olivat armeijassa, sotavankeudessa tai tapettuja, ajoi historioitsija Ljubinka Škodrićin mukaan monet naiset avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin ja jopa vapaampaan seksielämään. Saksalaisten kanssa suhteen aloittaneiden naisten kerrottiin käyttäytyvän ylimielisesti, koska he kokivat olevansa ylempiarvoisia. Suhteita serbialaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä syntyi erityisesti kaupungeissa, ja yleensä juuri kaupungeissa asuvia naisia tuomittiin näistä suhteista. Saksalaiset virkamiehet ja sotilaat majoittuivat usein paikallisen väestön luona, ja tämä jaettu asuintila tarjosi usein otollisen maanperän suhteen alkamiselle. Useat arvostetut keskiluokkaiset kaupunkilaisperheet niin sanotusti veljeilivät korkeampiarvoisten sotilaiden kanssa ja järjestivät juhlia heidän kunniakseen.¹⁷³

Miehityksen aikana Serbian yhteiskunnassa vallitsi ilmapiiri, josta sosiaaliset normit olivat kadonneet. Sotilaat ja heidän rakastajansa ottivat usein avoimesti yhdessä osaa sosiaaliseen elämään jopa ajatellen, että he olisivat tulevaisuuden eliittiä Serbiassa. Tutkimuksen mukaan monet naiset harrastivat suhteita jopa avoimesti puolisoitensa ja perheidensä edessä. Joskus suhde oli taktinen liike, jota naisen perhe tuki ja jopa kannusti. Joissakin tapauksissa jopa naisten aviomiehet saattoivat hyväksyä suhteen ja kannustaa siihen, jos se takasi heille valloittajan suojelun tai luvan työllistää itsensä salakuljetuksella tai tekemällä kauppaa mustilla markkinoilla.¹⁷⁴

Vastaajien mukaan monet suomalaiset naiset seurustelivat saksalaisten kanssa eivätkä suomalaiset miehet pitäneet tästä. Suomalaisten naisten seurustelu saksalaisten kanssa oli suomalaisten rintamamiesten jatkuva huolenaihe, jota sanoitettiin esimerkiksi lukuisissa sodanaikaisissa värssyissä ja lauluissa. Rintamalla miesten kesken kerrottiin usein ”rysän päältä kiinni” -tarinoita, joissa saksalaiselle oli annettu opetus.¹⁷⁵ Välillä tarinoissa kerrottiin

¹⁷² Škodrić 2015, 3.

¹⁷³ Škodrić 2015, 4–5.

¹⁷⁴ Škodrić 2015, 4–5.

¹⁷⁵ Näre 2016, 317–318.

myös tapauksista, jossa saksalaiset olivat käyttäneet suomalaisia naisia hyväkseen.¹⁷⁶ Tällaiset tarinat eivät parantaneet aseveljien välistä yhteistyötä.

Saksalaisia oli kotipitäjässäni. En tullut heitä lähemmin tuntemaan. Kuulin kyllä että suomalaiset naiset seurusteli heidän kanssaan, ja suomalainen miehän ei pitänyt sellaisesta.¹⁷⁷

Vastajien mukaan suhteiden aloittaminen aiheutti riitoja, mikä puolestaan johti eräiden vastaajien mukaan monien suhteiden rikkoutumiseen. Näitä suhteita olivat varmaankin rakkaus-, perhe- ja ystävyysuhteet. Oman lähipiirin asenne niin sodan aikana kuin sen jälkeen vaikutti siihen, kuinka paljon julkinen mielipide tai aiheesta kirjoittelu lehdistössä vaikutti yksilön elämään.¹⁷⁸

Vaasassa oleskeli paljon saksalaisia sotilaita. Vaasan satama oli heille sellainen kauttakulkupaikka. Kyllä monet naiset seurusteli saksalaisten kanssa. Ei siitä suomalaiset miehet tykänny. Oli paljon riitoja sekä monet suhteet menivät poikki.¹⁷⁹

Välillä vastaajan oma henkilökohtainen kokemus saksalaisista saattoi olla parempi kuin lähipiirin muiden henkilöiden tai tässä vastauksessa yleistäen ”suomalaisten miesten”. Tutkimuksen mukaan pohjoissuomalaisten suhtautuminen seurusteluun saksalaisen kanssa oli erilainen kuin niillä alueilla, joissa kontakteja vieraan maan edustajiin oli vähemmän.¹⁸⁰

Olin useaan otteeseen lottana saksalaisten yksiköiden kanssa. Ystävästyin Lieksassa erään saksalaisen kanssa. Kirjoittelimme toisillemme, kun hän sai komennuksen muualle. Tapasimme toisemme Rovaniemellä olessani siellä työssä kesällä 1944. Kerron hänestä kirjassa MEIDÄN SOTAMME enemmänkin. Olemme pitäneet yhteyttä yhä vielä. Hän elää kotikaupungissaan Länsi-Saksassa ja on siellä onnellisesti naimisissa. Hänen tyttärensä nimi on minun mukaani Anja. Suomalaiset miehet eivät tietenkään ajatelleet hyvää nähdessään saksalaisen sotilaan ja suomalaisen naisen yhdessä. Minua kohtaan saksalaiset olivat aina korrekteja.¹⁸¹

Heikkinen onkin nostanut esiin kysymyksen siitä, miksi jotkut naiset ovat asettuneet niin kutsutusti miesten rintamaan ja omaksuneet halveksivan asenteen muita naisia kohtaan. Vastaukseksi Heikkinen on tarjonnut luokkaristiriitaa, jonka perusteella työväenluokkaiset naiset esimerkiksi pesuloissa tai varuskorjaamoissa nähtiin juuri luokkansa takia

¹⁷⁶ Näre 2016, 325.

¹⁷⁷ ID #666.

¹⁷⁸ Junila 2000, 160.

¹⁷⁹ ID #145.

¹⁸⁰ Junila 2000, 158.

¹⁸¹ ID #722.

löyhämoraalisina. Heikkisen muistitietoon perustuvassa lähdeaineistossa nämä naiset on assosioitu kaupunkien irtolaisiksi eli käytännössä prostituoiduiksi.¹⁸² Kuripuhetta harjoittivat usein varsinkin naiset, sillä sotaa koskevissa kirjoituksissaan naiset nostavat siveyden esiin joko omana teemanaan tai muun tekstin yhteydessä. Tässä pyrkimyksenä oli eräänlainen lottien kunnianpalautus.¹⁸³

3.2 Lehtikirjoittelun vaikutus mielipiteisiin

Mikä oli valtion tiedustelulaitoksen ja lehdistön rooli yleisen mielipiteen muotoutumisessa? Julkisella keskustelulla pyrittiin vaikuttamaan siihen, kuinka suomalaiset suhtautuivat yhteistyöhön saksalaisten kanssa. Sodan alettua Valtion tiedotuslaitos pyrki muokkaamaan ilmapiiriä aseveliyhteistyötä tukevaksi toimittamalla tiedotusvälineiden julkaistavaksi Saksa-myönteistä materiaalia. Jo syksystä 1941 saksamielinen propaganda jäi kuitenkin sivuun, ja uutisoinnin sävy säilyi myönteisen neutraalina vuoteen 1944 asti.¹⁸⁴

Sensijaan palaan heti vanhaan väitteeseeni, että osa meikäläisistäkin naisista liian helpolla viehätty vieraaseen ja vierasmaalaiseen mieheen. Ei ole kaunista nähdä naisia riippumassa vieraan miehen kainalossa varsinkin, kun tietää, etteivät taida edes toistensa kieltä. Eikä ole vaikea arvata, mitä vieras kavaljeeri loppujen lopuksi ajattelee meikäläisestä naisesta. Jokainen mies halveksii naista, jonka hän liian helpolla valloittaa, se on totuus. Voisiko lisäksi olla mahdollista, että hän halveksii sitä maatakin, joka nämä naiset on kasvattanut?¹⁸⁵

Suomalaisnaisten ja vieraiden sotilaiden kanssakäyminen nousi julkiseen keskusteluun ja moraalisen paheksunnan kohteeksi, kun Valtion tiedotuslaitos toimitti heinäkuussa 1941 usealle suomalaiselle sanomalehdelle tämän nimimerkki Valentinan pakinan, jossa tuomittiin suomalaisten naisten suhteet saksalaisten kanssa. Pakinoitsija vetosi tekstissään suomalaisiin naisiin, jotta nämä puuttuisivat oman sukupuolensa edustajien käytökseen. Syksyllä 1941 velloneessa lehdistökeskustelussa päällimmäisenä ajatuksena oli, että suomalainen nainen häpäisi itsensä ja maansa kunnian. Naisten käytöksen pelättiin jopa romuttavan suomalaissotilaiden taistelutahdon.¹⁸⁶ Erityisesti Marianne Junila on avannut tutkimuksessaan sitä, kuinka Valtion tiedotuslaitoksen propagandakirjoitusten avulla pyrittiin luomaan tietynlaista kuvaa naisista ja vaikuttamaan siihen, miten heihin suhtauduttiin.¹⁸⁷

¹⁸² Heikkinen 2012, 4–145, 167–174.

¹⁸³ Heikkinen 2012, 158–164, 250.

¹⁸⁴ Junila 2000, 122–123.

¹⁸⁵ Valentin: Eräistä ystävällisistä naisista. Kirje vihaiselle serkku-tytölle, *Etelä-Pohjanmaa*, 11.7.1941, no 77.

¹⁸⁶ Kinnunen 2008, 26.

¹⁸⁷ Junila 2000, 122–123.

Pohjois-Suomessa, missä suomalaiset naiset olivat eniten kontaktissa saksalaisiin sotilaisiin, lehdistössä kirjoiteltiin paljon suhteista saksalaisiin. Paikallinen lehdistö saattoi kertoa huolista, joita paikallisilla oli näihin suhteisiin liittyen, mutta lehdistölläkään ei ollut täyttä vapautta kirjoittaa kaikesta. Junila on esimerkiksi maininnut tapauksesta, jossa *Lapin Kansa* kirjoitti kriittiseen sävyyn siitä, miten saksalaiset ahdistelivat paikallisia naisia, ja Rovaniemen Saksan Vuoristoarmeijan¹⁸⁸ esikunta puuttui asiaan.¹⁸⁹ Toisen maailmansodan aikana ilmestynyt *Lappland-Kurier* eli natsi-Saksan saksankielinen lehti Pohjois-Suomen ja Pohjois-Norjan rintamasotilaille pyrki kirjoituksillaan ohjeistamaan saksalaisten käytöstä paikallisten asukkaiden kanssa hyvin käytännönläheisesti: koska saksalaiset joutuivat tekemisiin suomalaisten naisten kanssa esimerkiksi ostoksia tehdessään, *Lappland-Kurier* opetti tilanteessa tarvittavat kohteliaat suomenkieliset ilmaukset.¹⁹⁰

Saksankielisen lehdistön ohjeet eivät olleet riittäviä ohjaamaan kaikkien Suomessa olleiden saksalaisten sotilaiden kohtelua. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisten sotilaiden yhteiselo ei ollut sujunut niin hyvin kun oli toivottavaa, ja siksi Saksan armeijan johto Suomessa laati vuonna 1942 ohjesäännöt, jotka ohjasivat saksalaisten toimintaa Suomessa.¹⁹¹ Yhtenä kohtana ohjesäännöissä oli seuraava:

Seurustelu naisten kanssa. Suomalaisen siveelliset käsitykset ovat ankarat. Saksalaisten sotilaiden tulee käyttäytyä maan naisia kohtaan esikuvallisesti välttämällä kaikkea aihetta kritiikkiin.¹⁹²

Tässä saksalaisten ohjeessa tulee ilmi, että Suomessa ei suvaittu minkäänlaista siveetöntä käytöstä. Naisia tuli siis kohdella kunnioittavasti. Ohjeessa ei eritelty, minkälainen käytös saattaisi aiheuttaa kritiikkiä, ja mikä tärkeintä, siinä ei suoraan kielletty suhteiden luomista. Junila on huomauttanut, että seurustelua siviiliväestön kanssa ei missään vaiheessa kielletty. Saksan armeijan päiväkäsky vuodelta 1942 toteaa, että avioliiton solmiminen tietyin ehdoin oli mahdollista. Samana vuonna ilmennyt lisäys kuitenkin toteaa, ettei avioliitot olleet toivottuja, ja tämä kielteinen suhtautuminen asiaan pyrittiin tekemään yhä selvemmäksi saksalaisille sotilaille.¹⁹³

¹⁸⁸ Saksan 20. vuoristoarmeija johti Saksan maavoimia Suomessa.

¹⁸⁹ Junila 2000, 127.

¹⁹⁰ Junila 2000, 133.

¹⁹¹ Junila 2000, 139–140.

¹⁹² Junila 2000, 140. Alkuperäislähde: Armeeoberkommando Lappland O.Qu./Qu2 Nr 100/42 1.5.-42, Merkblatt für das Verhalten deutscher Truppen in Finnland. YhtEROi n:o 239 1.5.1942 Willamo Heinrichsille, Liite 2. T-17215/1. SArk.

¹⁹³ Junila 2000, 142.

Jatkosodan aikana käytiin kiivasta julkista keskustelua epäsuotavista suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisistä suhteista. Kärkenä keskustelussa oli huoli suomalaisten naisten kiinnostuksesta maassa olleisiin saksalaisiin sotilaisiin ja siitä uhasta, jonka he tällä käytöksellään aiheuttivat kotirintaman siveellisyydelle. Junilan mukaan keskustelun aloittajana oli edellä mainittu Valtion tiedotuslaitoksen sanomalehdille toimittaman Valentinin eli kirjailija Ensio Rislakin kirjoittama pakina heinäkuussa 1941. Valentinin pakina julkaistiin 42 lehdessä, ja se toi esiin väitteet, joista tuli keskeisiä, kun julkinen keskustelu kuumentui syksyllä 1941: isänmaa oli vaarassa, ja suomalaisten naisten piti yhdessä tehdä jotain tälle oman sukupuolensa edustajien käytökselle. Junila on huomauttanut, että pakina ilmestyi alueilla, joilla sijaitsi vähemmän saksalaisia, mutta sen sijaan sitä ei julkaistu sen alueen lehdissä, jolla saksalaisia oli eniten.¹⁹⁴

Syksyllä 1941 keskustelu naisten suhteista saksalaisten kanssa kiihtyi. Aikaisemmassa luvussa mainituista *Pohjolan Sanomien* pääkirjoituksen vaivihkaisista vihjauksista naisten moraaliin siirryttiin suoriin ilmaisuihin, kertomaan selkeästi, kuinka suomalainen nainen häpäisee kotirintamalla kunniansa ja maansa kunnian. *Pohjolan Sanomien* lisäksi monet muut lehdet kirjoittivat naisten moraalista, usein pakinoiden kautta. Suomen Sosiaalidemokraatin Muste-Maalari kirjoitti, että suomalaiset naiset osoittivat suurta oma-aloitteisuutta pyrkiessään luomaan suhteita saksalaisiin. Pakinoija Muste-Maalari toi esiin, kuinka naisten kiinnostus univormuihin ja muukalaisiin oli tunnettu, yleismaailmallinen ilmiö. *Pohjolan Työn* pakinoitsija Jeremias vuorostaan kertoi, kuinka sotilaat olivat erityisesti ylioppilaslakin omaavien neitosten suosiossa ja kuinka monet herrasväkeen kuuluvat saivat jopa vanhempiansa suostumuksen seurustelulle, sillä vierasta kieltä osaava miestuttava koettiin hienoksi.¹⁹⁵ Sekä Muste-Maalarin ja Jeremiaksen suhtautumisessa näihin naisiin saattaa olla nähtävissä luokkaristiriitaan liittyviä näkemyksiä, sillä myös Oulussa ilmestynvä *Pohjolan työ* oli sosiaalidemokraattien lehti.

Junilan mukaan kaikki kirjoittajat olivat yhtä mieltä siitä, kenen olisi puututtava naisten käytökseen ja miksi. Kirjoittajien mukaan rintamamiesten mieliala ei kestänyt uutisia naisten ja saksalaisten sotilaiden välisistä suhteista. Lisäksi naiset tarvελivät kansan maineen vieraiden silmissä. Ratkaisu tähän olisi muiden naisten puuttuminen naisten käytökseen. Kirjoittajat olivat teksteissään eri mieltä siitä, kuinka hyvin naiset kunniaansa vaalivat, mutta samaa

¹⁹⁴ Junila 2000, 146–147.

¹⁹⁵ Junila 2000, 149.

mieltä siitä, että suurin osa suomalaisnaisista käyttäytyi kuten kuului ja heidän vastuullaan oli puuttua pienemmän joukon epäsiiveelliseen käytökseen. Junilan mukaan lehtikeskustelussa on tärkeää huomioida se, että kukaan ei esittänyt moitteita saksalaisia sotilaita kohtaan, vaan kiinnostusta saatettiin pitää jopa osoituksena hyvästä arvostelukyvystä. Suomessa sodan aikana syntyvä mielialaongelma laitettiin naisten syyksi.¹⁹⁶

Suomalaisissa lehdissä käyty keskustelu siirtyi lokakuussa 1941 pääkirjoituksista ja pakinapalstoilta yleisönosastoihin. Siellä se kävi vilkkaana aina marraskuuhun asti, jolloin sensuuri lopetti lehdissä käydyn keskustelun aiheesta. Yleisönosastokirjoituksissa toistuivat tutut teemat kotirintaman moraalista, rintamasotilaiden mielialasta ja kansakunnan maineesta. Toisaalta keskustelun siirtyessä yleisönosastokirjoituksiin myös naiset pääsivät ääneen ja kertomaan, että he eivät hyväksyneet sitä, että heidän koko sukupuolensa leimattiin hairahtaneiden yksilöiden vuoksi. Naiset kirjoittivat vastineita heihin kohdistuneeseen kritiikkiin, sillä he kokivat naisten kovasanaisen arvostelun loukkaavana ja naisten kollektiivisen tuomitsemisen käsittämättömänä.¹⁹⁷

Naisten kirjoittamissa vastineissa todettiin miesten kirjoittelun vaikuttavan kielteisesti niin kutsuttuihin kunnollisiin naisiin ja argumentoitiin, ettei sillä ollut vaikutusta kunniattomiin ja moraaliltaan kyseenalaisiin naisiin, joiden varaan kansakunnan tulevaisuutta ei kannattanut muutenkaan laittaa. Naiset kysyivät vastineissaan, miksi kaikkien naisten piti ottaa vastatakseen harvojen henkilöiden kunniattomat teot, jos miehetkään eivät olleet vastuussa oman sukupuolensa huonoa käytöstä edustavasta juopottelusta tai pettämisestä. Vaikka naiset toivat omissa vastineissaan julki, kuinka epäoikeudenmukaiseksi kirjoittelu naisten moraalista koettiin, heidän kirjoittamiensa tekstien sävy oli maltillinen. Niissä jopa vakuuteltiin miespuolisille lukijoille, ettei näiden tarvinnut olla huolissaan.¹⁹⁸

Lehtien yleisönosastokirjoituksissa oli enemmänkin naisia puolustelevia vastineita. Niissä tuotiin esiin, kuinka koko sukupuolen leimaamista epäsiiveellisestä käytöksestä pidettiin kohtuuttomana, kuinka naiset kestivät urhoollisesti kotirintamalla ja kuinka myöskään suomalaissotilaiden esiintyminen humalassa ei tuonut kunniaa kotimaalle. *Turun Sanomissa* lokakuussa 1941 ilmestyneessä yleisönosastokirjoituksessa¹⁹⁹ jopa puolustettiin seurustelua

¹⁹⁶ Junila 2000, 149.

¹⁹⁷ Junila 2000, 149–150.

¹⁹⁸ Junila 2000, 150–151.

¹⁹⁹ Junila 2000, 150. Tutkimukseen pyrittiin löytämään alkuperäinen lähde, mutta Junilan mainitsemassa *Turun sanomien* numerossa 25.10.1941 mainintaa ei ollut löydettävissä.

saksalaisten kanssa sanomalla, ettei siinä ollut kyse arveluttavasta kevytmielisyydestä vaan asiallisesta aseveljeydestä, jollei jopa aidosta ja molemminpuolisesta rakkaudesta. Näin ollen suhteissa ei olisi mitään moitittavaa. Näihin naisia puolustaneisiin vastineisiin tuli useita vastineita, joissa tuotiin esiin juuri epäilystä siitä, oliko kyse todellisesta rakkaudesta. Suomalaisten naisten pitäisi suunnata lämpimät tunteensa suomalaisiin miehiin.²⁰⁰

Vaikka suurimmaksi osaksi kirjoittelu jäi pelkästään naisten arvostelemiseksi, Junilan mukaan muutamissa kirjoituksissa pyrittiin analysoimaan niitä taloudellisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka vaikuttivat suhteiden aloittamiseen saksalaisten sotilaiden kanssa.

Kirjoituksissa saatettiin jopa pohtia koko suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden suhteista käydyn julkisen keskustelun päämääriä ja tarpeellisuutta. Usein kirjoitukset eivät kuitenkaan johtaneet mihinkään ratkaisuihin, vaan keskustelu aiheutti vain lisää ristiriitoja kirjoittajien välillä.²⁰¹

Suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden suhteisiin kohdistunut julkinen paheksunta kertoo sukupuolen ja kansakunnan välille rakentuvasta ajattelusta. Kinnunen on tuonut esille ajatusta, että näiden suhteiden olisi voinut kuvitella rakentavan ja syventävän maiden välistä aseveljeyttä. Sen sijaan Suomessa esiintynyt paheksunta oli aseveljeyden näkökulmasta kiusallista. Loppusyksystä 1941 kriittinen kirjoittelu saksalaisista ja heidän suhteistaan suomalaisiin naisiin kiellettiin.²⁰²

Kirjoittelu aiheesta ei kuitenkaan loppunut kokonaan. *Pohjolan Työssä* vaadittiin naisten siveellisyyden edistämiseksi naisten ulkonaliikkumisikärajan nostamista 45 vuoteen, jolloin tätä nuoremmat eivät olisi saaneet olla enää ulkona kello 20:n jälkeen. *Lapin Kansa*, joka oli Maalaisliiton kannattaja, ei ollut aikaisemmin julkaissut naisen moraaliin liittyviä kirjoituksia. Kun se viimein julkaisi tekstin, näkökulma oli erilainen: kirjoitus ei syyllistänyt naisia, vaan paheksui saksalaisia sotilaita, jotka pyrkivät jopa väkivalloin saamaan suomalaisten naisten huomion. *Lapin Kansa* oli myös ainoa lehti, joka joutui vastaamaan kirjoituksistaan saksalaisille sotilasviranomaisille. Tällä tavalla ei ollut saksalaisten mielestä sopivaa kirjoittaa, vaikka se saattoi heijastaa alueen lukijakunnan ajatuksia, joiden mielestä koko totuus suomalaisten ja saksalaisten suhteista ei tullut kerrotuksi vain naisia syyttämällä.

²⁰⁰ Junila 2000, 150–151.

²⁰¹ Junila 2000, 151.

²⁰² Kinnunen 2008, 27.

Suomalaisista naisista halveksuvaan sävyyn kirjoittaneet lehdet eivät joutuneet sensuurin kohteeksi.²⁰³

Junilan mukaan syynä siihen, että suomalaisten ja saksalaisten suhteet nousivat julkiseksi puheenaiheeksi, pidettiin pienen naisjoukon sopimattoman käytöksen herättämää moraalista suuttumusta. Hänen mukaansa on kuitenkin tärkeää tarkastella keskustelun käynnistymistä kiinnittää huomiota kahteen asiaan: se tapahtui hyvin aikaisessa vaiheessa, ja se tapahtui valtion viranomaisten toimesta. Näin ollen on hyvä kysyä, oliko Valtion tiedotuslaitos kansalaismielipiteen tulkki vai ohjaaja.²⁰⁴

Lehdistön kriittinen kirjoittelu naisten moraalista ja käytöksestä mainitaan yhdessä tämän tutkielman aineiston vastauksessa. Vastauksesta ei selviä tarkkaan, viittaako vastaaja kirjoitteluun lehdistössä sodan aikaan, sodan jälkeen vai keruun aikaan 1980-luvulla. Vastauksen sävystä päätellen vastaaja kuitenkin tarkoittaa kirjoituksia, joissa naisiin suhtaudutaan kriittisesti, ei puolustavia.

Saksalaisia ei täällä kotiseudulla ollut. Siitä miten niihin naisiin on suhtauduttu yleensä, jotka ovat seurustelleet saksalaisten kanssa, on yleisesti tiedossa, aina vähän ajan kuluttua saa jostain lehdestä lukea. Se siitä.²⁰⁵

²⁰³ Junila 2000, 151–152.

²⁰⁴ Junila 2000, 161.

²⁰⁵ ID #739.

4 Välinpitämättömyys, hyväksyntä ja ymmärrys

Saksalaisia kohtasin Helsingissä ja Suomenlinnassa komennuksella. Mielestäni oli jokaisen oma asia miten heihin suhtautui, tarkoitan että jos joku suomalainen nainen heidän kanssaan aloitti suhteen niin ei kai se aina ole kansalaisuudesta kiinni.²⁰⁶

Verrattuna aiemmin tarkasteltuihin vastauksiin tämä vastaus on monelta kannalta poikkeuksellinen. Ensinnäkin vastaaja sanoo, että jokainen sai itse päättää, kuinka suhtautuisi suomalaisen naisen ja saksalaisen seurusteluun. Hän saattaa näin kritisoida jatkosodan aikana käytyä julkista kriittistä keskustelua naisten moraalista ja vastuista. Toisaalta vastaaja on päättänyt, että seurustelun ei pitäisi olla kansalaisuudesta kiinni.

Vaikka aineiston perusteella saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin suhtauduttiin yleisimmin kielteisesti, mahtuu mielipiteiden sekaan myös neutraalimpaa tai jopa hyväksyvämpää suhtautumista. Vaikka se olikin harvinaisempaa ainakin tämän otannan perusteella (24 vastausta 110:stä), on mielekästä tarkastella myös myönteisempiä mielikuvia seurustelusta tai jopa ”saksalaissympatioita”, joista ei ole voinut puhua ääneen jopa viiteenkymmeneen vuoteen.

Saksalaisten sotilaiden ja eri maiden naisten välisiä suhteita on tutkittu sotien jälkeen useissa Euroopan maissa, joista osa oli saksalaisten valtaamia ja osa Saksan liittolaisia toisessa maailmansodassa vuosien 1939–1945 aikana. Esimerkiksi Serbiassa tehdyn tutkimuksen mukaan maissa, joita ei valloitettu kokonaan tai joilla oli läheiset suhteet Saksaan ja joissa oli paljon saksalaisia sotilaita, oli korkeampi toleranssi naisten seurustelun suhteen ja läheisiä suhteita myös syntyi enemmän.²⁰⁷

Tässä työssä käytetystä aineistosta on erotettu halveksunnan ja epäilyksen lisäksi vielä kaksi muuta teemaa, joita käsitellään tässä luvussa: neutraali suhtautuminen sekä ymmärrys ja hyväksyntä. Molemmat teemat kulkevat mukana läpi luvun, koska monissa vastauksissa yhdistyvät erilaiset asiat: huhupuheet, työskentely saksalaisille, saksalaisiin tutustuminen, seurustelu ja lopulta monta paria kohdannut eron hetki. On silti mielekästä ajatella, että ne ovat kaksi erillistä kategoriaa.

²⁰⁶ ID #079.

²⁰⁷ Škodrić 2015, 2.

Ensinnäkin osassa vastauksista suhtautuminen naisiin oli neutraalimpaa tai toteavampaa. Näissä 11 vastauksessa näkyi mielestäni eräänlainen välinpitämättömyys sodan aikana syntyneitä suhteita kohtaan tai jopa tietämättömyys niistä. Vaikka Suomessa kiersi huhupuheita suhteista, vastaajat saattoivat suhtautua niihin välinpitämättömästi. Toisaalta vastauksissa oli havaittavissa eräänlaista tietämättömyyttä suhteista, mikä voi ehkä johtua siitä, ettei sukupolvi ollut tottunut puhumaan seksuaalisista asioista avoimesti omasta näkökulmastaan.

Omaksi tyypikseen nousivat vastaukset, joissa suomalaisia naisia kohtaan on ilmaistu ymmärrystä tai hyväksyntää. Näissä vastauksissa rakkaussuhteiden syntyminen sota-aikana nähtiin luonnolliseksi ja kiintymyksen katsottiin syntyvän kansallisuuksista välittämättä. Vaikka vastaajat mainitsivat kritiikin, jota rakkaussuhteisiin kohdistettiin julkisessa keskustelussa, he saattoivat jopa puolustaa naisia.

4.1 Välinpitämättömyyttä vaiko tietämättömyyttä

H:linnassa oli saksalaisia sotilaita jotka kopistelivat alppikengillään pitkin katuja. Eivät aiheuttaneet hämminkiä (jatk) ja suhde heihin oli neutraali.²⁰⁸

11 vastauksessa ei esitetä vahvaa mielipidettä naisten seurustelusta saksalaisten sotilaiden kanssa. Välinpitämättömyydellä viitataan tässä siihen, että vastaajalla ei ole ollut erityistä suhtautumista asiaan, asia ei ole koskettanut vastaajaa tai ainakaan vastaaja ei ole ilmaissut mielipidettään, kun kyselytutkimus on toteutettu 1980-luvun lopulla. Saattaa myös olla, että vastaajalla ei ole ollut tietoa saksalaisten kanssa seurustelleista naisista. Moni vastaajista kertoi vain huhupuheita tai tarinoita, joita hän oli kuullut, sen sijaan, että hän olisi kommentoinut asiaa ilmaisemalla oman suhtautumisensa tai yleisen yhteiskunnassa vallinneen mielipiteen.

Saksalaiset kävivät ostamassa ruokaa kupasta. Olivat erittäin kohteliaita. Ei tuttuja, jotka olisivat seurustelleet saksalaisten kanssa.²⁰⁹

Vastaajat kertoivat, että heidän alueellaan kenelläkään ei ollut kiinnostusta saksalaisiin tai saksalaisten kanssa ei seurusteltu. He ovat voineet suhtautua epäilevästi suomalaisten naisten seurusteluun saksalaisten kanssa, mutta he eivät ainakaan tuo sitä esiin muuten kuin mahdollisesti vakuuttamalla, että heidän lähipiirissään sellaista ei tapahtunut. Vaikka erään

²⁰⁸ ID #857.

²⁰⁹ ID #017.

vastaajan työtoveri seurusteli saksalaisen kanssa, totesi vastaaja vain yksinkertaisesti, että hän ei itse seurustellut. Työkaverinsa seurustelua saksalaisen kanssa hän ei kommentoinut.

Toisaalta voi myös olla mahdollista, että välinpitämättömyys tässä tapauksessa kertoo naisten kiireestä sota-aikana. Voi olla, että monella vastaajalla ei ollut aikaa seurata julkista keskustelua tai he eivät kokeneet keskustelua saksalaisten kanssa seurustelleista suomalaisista naisista mitenkään merkittävänä verrattuna oman arjen haasteista selviytymiseen. Monet vastaajista ilmaisivatkin, että aihe ei koskettanut heitä eli ei ollut heille tärkeä teema. Osa vastaajista ei muistanut ”erikoisempaa suhtautumista mihinkään ryhmään”.²¹⁰

Oli saksalaisia lähiössä, oli myös venäläisiä sotavankeja töissä taloissa ei niiden kanssa kukaan seurustellut mutta ei myöskään vihannut.²¹¹

Monesti naisista liikkui huhupuheita, joiden olemassaolosta vastaajat kertoivat. Vastauksissa ei täsmennetä, millaisista huhupuheista on kyse. Ottaen huomioon kahteen ensimmäiseen kategoriaan luokiteltujen kielteisten vastauksien suuren määrän voidaan päätellä huhupuheiden olleen ilkeämielisiä tai aliarvioivia. Juorut saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välisistä suhteista levisivät perinteisillä keinoilla, kenttäpostin ja lomalla olleiden sotilaiden välityksellä, aina rintamalle saakka. Viestinviejinä eivät suinkaan olleet vain miehet, vaan myös kotirintamalla olevien naisten havaittiin aktiivisesti osallistuvan huhujen levittämiseen rintamasotilaille saakka. Naisten erilaisia valintoja ja kohtaloita koskevat kuulopuheet muokkautuivat jopa ytimekkäiksi ralleiksi, joita levisi puheissa ja paperille kirjoitettuna eteläisissä rannikkokaupungeissa, varuskunnissa ja lomalaisia kuljettaneissa junissa. Juorut levisivät ympäri Suomen myös alueille, joilla ei edes ollut saksalaisia sotilaita. Näin ollen kohut eivät jääneet vain niille alueille, joissa suhteita syntyi.²¹²

Olen nähnyt sotavankeja ja saksalaisia sotilaita, ei minulla ole muuta muistoa. Huhupuheita oli saksalaisten kanssa seurustelusta, ei muuta.²¹³

Usein huhupuheet sisälsivät tarinoita lotista, sillä he olivat usein työtehtävissä lähellä saksalaisia. Vaikka huhupuheet kertoivat suomalaisista lotista ja saksalaisista sotilaista, jotka vastaajien mukaan olivat suomalaisten naisten suosiossa, oli osan vastaajista suhtautuminen kuvattavissa hyvinkin välinpitämättömäksi:

²¹⁰ ID #050.

²¹¹ ID #422.

²¹² Junila 2000, 156–157.

²¹³ ID #037.

Paljonhan silloin puhuivat saksalaisista sotilaista ja suomalaisista lotista, olihan nuo olevinaan miestä mielestään, mutta eivät minuun tehneet minkäänlaista vaikutusta²¹⁴

Toisaalta voi olla, että ennen vuotta 1924 syntyneille seksuaalisuudesta puhuminen ei ole ollut luontevaa. Tämän tutkielman aineiston tekijä Elina Haavio-Mannila on yhdessä Osmo Kontulan kanssa kartoittanut sitä, miten eri seksuaalisukupolviin kuuluvien suomalaisten seksuaaliasenteet ja -käyttäytyminen ovat muuttuneet. Haavio-Mannila ja Kontula ovat keskittyneet tarkastelemaan erityisesti kolmen sukupolven eroja ja yhtäläisyyksiä: vuosina 1917–1936 syntyneitä kutsutaan heidän tutkimuksessaan seksuaalisen pidättyvyyden sukupolveksi, vuosina 1937–1956 syntyneitä seksuaalivallankumoksen sukupolveksi ja vuosina 1957–1980 syntyneitä tasa-arvoistuvaksi sukupolveksi.²¹⁵

Tämän pro gradu -tutkielman aineiston vastaajat ovat syntyneet ennen vuotta 1924 ja kuuluvat niin ollen niin kutsuttuun seksuaalisen pidättyvyyden sukupolveen. Heidän nuoruudessaan ei ollut tapana puhua seksuaalisuudesta avoimesti ainakaan lasten kuullen.²¹⁶ Tämä hiljaisuus seksuaalisuuden ympärillä on saattanut vaikuttaa siihen, että edes vanhemmalla iällä osalle vastaajista ei ole ollut luontevaa kertoa suomalaisten suhteista sen tarkemmin kuin oliko niitä vai ei.

Toisaalta yksi vastaaja kertoi, kuinka Suomeen saapuneita saksalaisia käytiin salaa katselemassa. Saksalaiset sotilaat herättivät suomalaisissa naisissa selkeästi kiinnostusta, vaikka seksuaalista kiinnostusta ei ollut julkisen mielipiteen mukaan pääsääntöisesti siveellistä näyttää:

Kauhavan kautta junat kuljettivat saksalaisia pohjoiseen vähän ennen sodan alkamista. Saksalaisia käytiin salaa katselemassa. Ennen jatkosodan alkua heitä tuli tietävästi Vaasan sataman kautta maahamme. En tiedä ketään kuka olisi seurustellut saksalaisten kanssa. En osaa arvioida.²¹⁷

Suomalaisessa patriarkalisessa yhteiskunnassa, jossa vallalla oli kristillinen moraalit, seksuaalista käyttäytymistä valvottiin ankarasti ja sosiaalista järjestystä uhkaavat teot tuomittiin. Seksuaaliset toiminnot olivat erityisen paheksuttavia, jos niillä ei ollut tarkoitus jatkaa sukua, ja siksi esimerkiksi samaa sukupuolta olevien väliset suhteet, itsetyydytys ja juuri naisten seksuaalinen itsenäisyys kiellettiin. Yhteiskunnassa vallitseva kaksinaismoraali

²¹⁴ ID #063.

²¹⁵ Haavio-Mannila & Kontula, 2001, 21–22.

²¹⁶ Haavio-Mannila & Kontula, 2001, 22.

²¹⁷ ID #091.

antoi miehille enemmän seksuaalista vapautta kuin useammille naisille, joten miesten ja naisten seksuaaliset tavoitteet ja käyttäytymistavat poikkesivat toisistaan. Koska turvallisia ehkäisymenetelmiä ei ollut saatavilla, raskauden pelko väritti monien ihmisten seksuaalielämää. Sen sijaan seksuaalisen vallankumouksen sukupolven tavoitteena oli seksuaalinen vapautuminen ja seksuaalivalistuksen levittäminen kaikkien saataville. Tasa-arvoistuvalla seksuaalisukupolvelle on ollut ominaista miesten ja naisten välisten erojen kaventaminen eli pidättyvyyden sukupolven aikana vahvasti ilmenneen kaksinaismoraalin vähentyminen.²¹⁸

4.2 Töissä saksalaisilla

Ensin sitä vähän ihmeteltiin kun saksalaisia sotilaita ilmestyi kylään. Meitä ei oltu oikein informoitu tähän tilanteeseen. Sitten joukkoja tuli enemmän. He rakensivat parakkeja ja leirialueita. Kylässä toimi saksalaisten ompelimo ja siellä kylän nuoret naiset kävivät työssä. Eivät nämä tytöt seurustelleet isommasti saksalaisten kanssa. Olihan niitä kauppalassa naisia, jotka olivat tulkkeina ja muutenkin seurustelivat. Kyllä sitä puhuttiin yhtä ja toista. sitten sodan loputtua lähti moni nainen heidän kanssaan Saksaan, mutta monihan sieltä palasi takaisin, eikä heitä oikein suopein silmin ensin katsottu, mutta aika on asiat tasoittanut ja asiat on kohdallaan. Jatkosodan aikana vuokrasimme mökin itsellemme. Siinä oli tien toisella puolen saksalaisten parakki ja leirialue. Siellä he lauloivat ja marssivat, ei heistä ollut minkäänlaista haittaa. Aivan harvoin sattui, että tulivat mökkiin 1 tai 2 kerrallaan ja heillä oli kahvia mukanaan, he pyysivät vaihtamaan sipulia, joskus jopa tyynyn. Kysäisivät joskus, että montako rakastettua sinulla oli. Minä vastasin, että vain yksi. He olivat siihen vastaukseen tyytyväisiä ja näyttivät perheistään valokuvia, joita he kantoivat mukanaan. [...] ²¹⁹

Edellä lainatun vastaajan mielikuva saksalaisista oli positiivinen, ja hän kertoi suomalaisista naisista, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa. Hänen mukaansa suomalaiset naiset työskentelivät saksalaisten ompelimossa tai tulkkeina. Vastauksen perusteella suomalaiset naiset tapasivat saksalaiset sotilaat, joiden kanssa he päätyivät seurustelemaan, juuri työpaikoilla. Anu Heiskanen on tutkinut juuri näitä vastauksessakin mainittuja naisia, jotka lähtivät Saksaan mukaan saksalaisten sotilaiden mukana.

Heiskanen mukaan suurimmalle osalle naisista juuri työpaikka oli ensimmäinen kosketus saksalaisiin ja Saksan armeijaan. Esimerkiksi Höckertin Seuraajat Oy:n liikevaihdosta yli 90 prosenttia oli saksalaisille tuotettuja raaka-aineita, palveluja ja juuri työvoimaa suomalaisista naisista saksalaisille esimerkiksi kanttiineihin, sairaaloihin, esikuntiin tai pesuloihin. Tieto

²¹⁸ Haavio-Mannila & Kontula, 2001, 22–23.

²¹⁹ ID #512.

saksalaisten maksamista hyvistä palkoista levisi tehokkaasti tuttavien ja sukulaisten kautta, ja lisäksi Helsingissä toimi ainakin kaksi värväystoimistoa. Heiskanen on tuonut esiin, kuinka sotaa käyvän Suomen pula työvoimasta ja saksalaisten tarve huolto- ja rakennuspalveluille aiheuttivat ristiriidan: nuoria naisia olisi tarvittu maaseudulla eläimiä hoitamaan, mutta moni hakeutui mieluummin paremmalla palkalla saksalaisten palvelukseen työvoimaviranomaisten määräysten vastaisesti.²²⁰

Voisi olla mahdollista, että tällainen ristiriita olisi aiheuttanut turhautumista saksalaisille töihin lähteneitä naisia kohtaan erityisesti maaseudulla, jossa työvoimapula oli suurta. Heiskasen mukaan naisten työnteko Saksan asevoimille joko Saksan kanssa liittoutuneissa maissa tai sen miehittämissä maissa on aihe, joka kaipaa lisää tutkimusta. Saksan miehitys- ja sotajoukot tarvitsivat suuria määriä paikallista työvoimaa, joka oli usein naisten tarjoamaa. Aihe vaikuttaa Heiskasesta arkaluontoiselta erityisesti miehityksessä maissa, sillä juuri miehittäjille työtä tehneiden tutkiminen saattaisi paljastaa myönteisyyden saksalaisia kohtaan olleen laajempaa kuin aiemmin on ajateltu, vaikka se oli sodanjälkeisessä ilmapiirissä ei-toivottavaa. Aihetta on tutkittu Ranskassa, jossa Hitler tietoisesti toisti saksalaisten omaa kannustinjärjestelmää hyvine palkkoineen ja luontaisetuineen.²²¹ Heiskanen tuo esiin, että jo ennen jatkosotaa naiset liikkuiivat töiden perässä paikkakunnalta toiselle eli saksalaisille töihin meneminen ja muuttaminen työpaikan takia ei ollut aivan uusi ilmiö.²²²

Viitekehyksen maista Serbiassa suhteita syntyi usein saksalaisten sotilaiden ja niiden paikallisten naisten välille, jotka työskentelivät lähimpänä saksalaisia sotavoimia esimerkiksi kääntäjinä, kokkeina, sihteereinä tai siivoojina. Monet näistä naisista olivat ideologisesti lähellä saksalaisia, sillä moni omaksui uudenlaisen, saksalaismyönteisen ajattelutavan saatuaan töitä. Serbiassa myös yhteiskuntaluokka vaikutti rakkaussuhteisiin: naiset, jotka olivat korkeampiarvoisia, ryhtyivät suhteisiin korkeampiarvoisten upseerien kanssa. Serbiassa tehdyssä tutkimuksessa on osoitettu, että joskus serbialaisista naisista tuli rakkaussuhteiden kautta jopa salaisia agenteja.²²³

Heiskasen mukaan hänen tutkimuksissaan moni suomalainen nainen on kertonut seurustelusuhteen saksalaisen sotilaan kanssa alkaneen saksalaisella työpaikalla tai naisen työskennellessä jonkinlaisessa palveluammattissa, esimerkiksi myymälässä tai

²²⁰ Heiskanen 2019, 21–27.

²²¹ Heiskanen 2019, 28–29.

²²² Heiskanen 2019, 65.

²²³ Škodrić 2015, 5.

parturiliikkeessä. Näissä paikoissa monet suomalaiset naiset joutuivat saksalaisten kanssa tekemisiin luonnollisesti.²²⁴ Heiskanen on arvioinut väitöskirjassaan, että mielenkiinto naisten työskentelyyn vieraan armeijan palveluksessa toisen maailmansodan kontekstissa on tyypistynyt ”eroottiseen veljeilyyn” vierasmaalaisten sotilaiden kanssa. Seurauksena tästä tutkimuksen kapeasta näkökulmasta on se, että naisten vapaaehtoista työskentelyä saksalaisille ei ole käsitelty paljoakaan ja käsitys sodan ja militarisoituneen yhteiskunnan vaikutuksesta naisten elämään on jäänyt tarpeettoman kapeaksi ja yksipuoliseksi.²²⁵

Heiskanen on tutkinut suomalaisten naisten elämää Saksassa heidän lähdettyään Suomesta. Syyskuuhun 1944 mennessä Saksassa oli 6 miljoonaa ulkomaalaista työntekijää.²²⁶ Erja Saraste, joka tutki suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden suhteita 1990-luvun vaihteessa, on muistuttanut, että Saksassa oli sodan loppua kohden valtava pula työvoimasta. Koska suurin osa Suomesta lähteneistä naisista oli jo Suomessa työskennellyt saksalaisille, heitä oli helppoa houkutella mukaan työvoimaksi.

Saksassa suomalaisiin suhtauduttiin Heiskanen mukaan ynseästi ja moni alkoi katua lähtöään Saksaan ihailemiensa saksalaisten sotilaiden mukana. Moni palasi Suomeen, ja kuten tämän alaluvun ensimmäisessä sitaatissa osoitettiin, näitä Saksasta Suomeen palanneita naisia ei katsottu alkuun kovin suopeasti. Vastaja lohdullisesti kuitenkin toteaa, kuinka ”aika on asiat tasoittanut ja asiat on kohdallaan”²²⁷.

4.3 Rakkaustarinat

Saksalaiset Jo kotona ja myöhemmin koulussa oli luettu jääkäriliikkeen osuudesta vapaussotaamme ja sen kautta suomen historiallinen sidonnaisuus Saksaan oli tiedossa. Tämä oli ehkä osaltaan vaikuttamassa siihen, että saksalaisjoukot Suomessa II maailmansodan aikana oli helppo omaksua aseveljiksi varsinkin, kun nyt oli yhteinen vihollinen. Pitkän saksan lukeneena yläluokkalaisena ja myöhemmin ylioppilastyttönä varmaankin jokainen antoi auliisti apua, kun meiltä kysyttiin neuvoa ja tietä, mutta käsitykseni on, että tällaiseen yhteydenpitoon asia useimpien meidän kohdalla päättyikin. On jokin ihmiskunnan ikivanha sääntö, että kansakunnan omien miesten ollessa poissa rintamalla ei enimmäkseen juhlita silloin myöskään vieraan maan sotilaiden kanssa, olkootpa vaikka aseveljiäkin. Tätä asennetta kuvannee sekin, että ylioppilasluokaltamme vain yhdellä oli seurustelusuhde saksalaiseen. Toisaalta ei kylläkään paheksuttu, vaikka tällaista seuranpitoa saksalaisten kanssa näki vaikka kuinka paljon esimerkiksi Helsingissä (Donner on kirjassaan Angelan sota kuvannut tällaista saksalaissuhdetta, joskaan

²²⁴ Heiskanen 2019, 44.

²²⁵ Heiskanen 2018, 21.

²²⁶ Heiskanen 2019, 142–143.

²²⁷ ID #512.

hän ei ole Angelan tapauksessa käsiteltyt mitään tällaista, josta edellä oli puhe, vaikka olisi voinut ollut niinkin, että juuri Angela, joka ei ollut enää pikkutyttönen vaan liseniaattityötään tekevä yliopistonainen, olisi nähnyt asian tältäkin puolin, varsinkin kun saksalaissaapas tallasi hänen tieteellisen työnsä kohdetta, ranskalaista kulttuuria. Tosin tällaiset seikat aina väistyvät voimakkaan rakkaussuhteen tieltä, mutta ajankuvaan kuuluvana osana ne olisi voinut mainita.)

228

Tässä pitkässä vastauksessa tulee esiin monia ajankuvaan kuuluvia elementtejä. Ensimmäkin vastaaja on viitannut jääkäriliikkeeseen eli aikaisempaan yhteistyöhön saksalaisten kanssa. Vastaajan mukaan Saksalla ja saksalaisuudella on ollut merkittävä osa Suomen historiankirjoituksessa ja siksi saksalaiset oli helppo hyväksyä jatkosodassa aseveljiksi. Yhteiselo aseveljien kanssa koettiin luontevaksi, varsinkin, koska moni osasi saksaa hyvin. Silti saksalaisten sotilaiden kanssa olemiselle oli yhteiskunnan asettamia rajoja, sillä ei koettu sopivaksi seurustella vieraan maan sotilaiden kanssa, jos maan omat miehet olivat rintamalla. Toisaalta vastaaja on kertonut, että tällaista tapahtui varsinkin Helsingissä eikä sitä paheksuttu. Lopuksi vastaaja on todennut, että tällaiset yhteiskunnan asettamat esteet väistyvät todellisen rakkauden tieltä.

Tässä esimerkkinä olleessa vastauksessa ja kaikissa tähän kategoriaan luokitelluissa 13 vastauksessa ilmeni, että vastaaja ymmärsi tai hyväksyi suomalaisten naisten seurustelun saksalaisten kanssa. Seurustelua pidettiin luonnollisena saksalaisten sotilaiden oleskellessa Suomessa ja viettäessä aikaa paikallisen väestön kanssa. Rakkauden syttymisen ei katsottu olevan kansallisuudesta kiinni. Osa vastaajista jopa kertoi tarinoita siitä, kuinka lujaa rakkaus suomalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan välillä oli vielä aseveljeyden loppumisen jälkeenkin. Seuraavassa vastauksessa vastaaja kertoo onnellisesti päättyneestä suomalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan suhteesta. Vastaajan suhtautuminen seurusteluun ja todennäköisesti myös tähän suomalaiseen naiseen on positiivinen:

Eräs tuntemani lotta seurusteli saksalaisen sotilaan kanssa. Kyllä he sotien jälkeen saivat yhteyden toisiinsa ja menivät naimisiin. Siinä oli luja rakkaus.²²⁹

Saksalaisten sotilaiden saapuminen vaikutti virkistävästi erityisesti Pohjois-Suomen paikkakuntien huvi- ja kulttuurielämään. Saksalaiset olivat monille mieluisia vieraita, varsinkin kun heidän mukanaan tuli usein herkkuja sotilaskanttiinista.²³⁰ Saksalaisilla oli

²²⁸ ID #046.

²²⁹ ID #657.

²³⁰ Heiskanen 2018, 41–42.

pääsy kaikenlaisiin herkkuihin, ja välillä he antoivat ruuista salaa suomalaisille. Eräälle vastaajalle esimerkiksi oli jäänyt mieleen vanukas makean sokerikastikkeen kanssa.

Saksalaisia oli. Pihallamme oli heillä muonitus. Heillähän oli kaikkea herkuja heittä ruokittiin hyvin. Kun ottaa huomioon pula-ajan. Joskus tarjosivat saalaa meille. Erityisesti on jää- nyt mieleen vanukas makean sokerikastikkeen kanssa. En tiedä ainakaan naisilla olleen täällä mitään kiinnostusta Saksalaisiin sotilaisiin. Heidän mukaansa lähti kyllä lampaita, kanoja. Meil- tä veivät hevosvaljaita.²³¹

Heiskanen on tuonut esiin, kuinka erilaisia yhdessäolon muotoja ja seurustelusuhteita suomalaisten naisten kanssa syntyi runsaasti. Heiskasen mukaan hänen tutkimuksissaan monet aikalaiset naiset ovat kertoneet, kuinka suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden seurustelu oli viatonta nuorten ihmisten seurustelua ja sitä pidettiin luonnollisena.²³² On tärkeää huomata, että ymmärrystä riitti vain silloin, jos kyseessä oli tosiaan nuorten ihmisten seurustelu. Monelle vastaajalle oli liikaa, jos kyseessä oli jonkun aviovaimo, mikä toki rikkoi ajan moraalista käsitystä avioliiton pyhydestä ja saattoi jo sen puolesta tehdä asiasta mahdottoman hyväksyä.

Sotatoimialueella ei saksalaisia sotilaita ollut sillä alueella, missä minä olin, mutta täällä Helsingin seudulla oli. En yhtään epäile, etteikö naiset olleet ihastuneet heihin. Saksalaiset olivat upean näköisiä, ryhdikkäitä, komeita ja kohteliaita. Heillä oli upean näköiset uniformut suomalaisiin kenttäharmaisiin verrattuna. En tiedä, katsoiko kukaan kieron, jos joku tyttölapsi kulki heidän käsipuolella, mutta se, että aviovaimot kulki, se oli iljettävää. Tästä oli joskus kohtalokkaatkin seuraukset. Minulle asia ei ollut henkilökohtainen, joten en osaa arvostella sitä.²³³

Naisten ja miesten asuminen yhteisillä saksalaisten parakkialueilla lisäsi yhteistä vapaa-ajanviettoa. Sota-ajan tanssikielto ja ravintoloiden toimintaa rajoittavat määräykset eivät koskeneet saksalaisten järjestämiä juhlia, ja usein paikalliset nimismiehet eivät puuttuneet siihen, että suomalaiset naiset osallistuivat saksalaisten järjestämiin illanviettoihin.²³⁴ Yksi vastaajista kertoi muiston siitä, kuinka hän ystävänsä kanssa vietti kahden saksalaissotilaan kanssa mukavan illan. Muistossa tulee esille se, että tarinassa nimeämättömät ulkopuoliset olivat osoittaneet näkyvästi halveksuntaa vastaajaa ja hänen ystävänsä kohtaan. Tämä ei kuitenkaan ollut ”tyttöjä” haitannut.

Turussa kerran 2 saksalaissotilasta lyöttäytyi seuraamme (jatk) (tyttöystäväni ja minä). Olin lukenut vähän saksaa ja niin me koitimme kaikin voimin kommunikoida heidän kanssaan. He tilasivat meille valkoviiniä meidän

²³¹ ID #387.

²³² Heiskanen 2018, 42.

²³³ ID #102.

²³⁴ Heiskanen 2018, 45.

luvallamme. Me tytöt vielä saatoimme heidät heidän majoituspaikkansa portille, siinä kiiteltiin ja käteltiin ja saimmepa vielä valokuvatkin. Olivat kertakaikkiaan fiksuja poikia. Mennessämme saatolle, saimme kyllä vihellyksiä ja rumia huutoja kuulla, mutta kun nostimme niskaamme ja olimme ylpeitä.²³⁵

Junila on huomannut, että siviilien suhtautuminen seurusteluun oli ymmärtäväisempää kuin sotilaiden. Lisäksi nuorten naisten oli muita helpompi hyväksyä ikätovereidensa seurustelu riippumatta siitä, millaisia kontakteja heillä itsellään oli saksalasiin tai oliko heillä kontakteja ollenkaan.²³⁶ Myös tässä tutkielmassa käytetyssä aineistossa oli havaittavissa, että nuorempi sukupolvi hyväksyi suomalaisten seurustelun saksalaisten sotilaiden kanssa paremmin kuin vanhemmat ihmiset. Paheksuva suhtautuminen oli yleisempää vanhempien ihmisten keskuudessa.

[...] jonkin verran heitä oli paikkakunnilla joissa asuin. en itse seurustellut heidän kanssaan, mutta en nyt pitäisi heitä sen huonompina kuin muutkaan ihmiset, he käyttäytyivät jopa paremmin kuin suomalaist sotilaat. Jos joku tyttö seurusteli saksalaisen kanssa, ei sitä nuoret paheksuneet, mitä nyt vanhemmat ihmiset.²³⁷

Kaikista tarkastelluista 110 vastauksesta eniten on vuonna 1923 syntyneiltä ja toiseksi eniten vuonna 1919 syntyneiltä. Suurin osa vastauksista on vuosien 1919–1923 välillä syntyneiltä. Vähiten vastauksia tuli vuosien 1903–1911 välissä syntyneiltä, mitä toki voi selittää myös se, että sen ikäluokan kyky ja halu vastata kirjallisesti olivat jo heikentyneet keruuajankohtana. Jos keruukysely olisi tehty suullisena haastatteluna, olisi aikaisemmin syntyneiden vastauksia mahdollisesti enemmän. Kun vertaillaan eri kategorioihin luokiteltujen vastauksien kirjoittajien synnyinvuosia, halveksuvasti suhtautuneet ovat keskimäärin vuonna 1918 syntyneitä, epäilevästi ja välinpitämättömästi suhtautuneet vuonna 1917 syntyneitä ja hyväksyvästi suhtautuneet vuosina 1920–1921 syntyneitä. Näin ollen myös tämän tutkielman otanta vastaa Junilan tutkimuksien johtopäätöksiä.

Kjersti Ericsson on hyödyntänyt norjalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden suhteiden tulkittamiseen tanskalaisen tutkijan Anette Warringin tutkimuksia.²³⁸ Warring on jakanut tanskalaiset naiset viiteen kategoriaan haastattelujen, arkistoaineiston ja aikaisemman lähdekirjallisuuden perusteella. Nämä viisi kategoriaa liittyvät syihin, joiden vuoksi naiset

²³⁵ ID #827.

²³⁶ Junila 2000, 158.

²³⁷ ID #820.

²³⁸ Anette Warring on analysoinut tanskalaisten naisten suhteita saksalasiin, ja hänen tutkimuksissaan on tehty samankaltaisia johtopäätöksiä kuin tässä pro gradussa. Warring on nostanut esiin naisten perinteisen äidillisen roolin suvun jatkajina, mikä nähdään valtion rikkautena. Kun tanskalaiset naiset aloittivat suhteen saksalaisten sotilaiden kanssa, he rikkoivat sekä valtion normeja että myös ajan seksuaalista moraalaa.

aloittivat suhteen saksalaisten sotilaiden kanssa: prostituoidut, naiset, joilla oli rakkaussuhde saksalaisen sotilaan kanssa, naiset, jotka hakeutuivat saksalaisten seuraan, naiset, jotka työskentelivät saksalaisten kanssa, ja viimeiseksi naiset, jotka aloittivat suhteen saksalaissympatioiden tai poliittisten suhteiden takia. Norjassa tällaista tutkimusta ei ole tehty, mutta tutkimukset viittaisivat siihen, että myös norjalaiset naiset, jotka aloittivat suhteen saksalaisen miehen kanssa, olisivat jaoteltavissa näihin kategorioihin.²³⁹ Kuten Suomessa, myös Tanskassa ja Norjassa syitä suhteiden aloittamiseen oli monia ja yksi niistä oli rakkaussuhde.

Norjassa monet parit halusivat mennä naimisiin, mutta usein saksalainen sotilas saattoi olla jo naimisissa. Norjalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä solmittiin suunnilleen 400–500 avioliittoa. Ennen kuin avioliittoon annettiin lupa, Saksan SS-järjestelmä teki pitkät ja perusteelliset selvitykset norjalaisen naisen soveltuvuudesta. Ericssonin tekemän tutkimuksen mukaan jopa 30 000 – 50 000 norjalaisella naisella oli suhde saksalaisen sotilaan kanssa, mikä tarkoittaisi, että 10 prosentilla kaikista 15–30-vuotiaista norjalaisista naisista oli saksalainen poikaystävä.²⁴⁰ Wehrmacht eli Saksan sotavoimat pyrki määräyksissään kieltämään saksalaisten avioliittoaikeet. Jo 7.5.1940, eli pian sen jälkeen kun saksalaiset miehittivät Tanskan ja Norjan, annettiin ensimmäinen saksalaissotilaita koskeva yleiskielto, joka koski ulkomaalaisten naisten kanssa avioitumista. Kieltoa täsmennettiin avioliittoasetuksella 12.2.1941. Aviosuhteiden ei haluttu häiritsevän saksalaissotilaita ja sodan päämääriä. Lisäksi saksalaissotilaiden ei haluttu seurustelevan alempiarvoisiksi katsottujen naisten kanssa.²⁴¹

Ranskassa avioliitot saksalaisten sotilaiden ja ranskalaisten naisten välillä oli kielletty. Poikkeuslupa oli mahdollisuus saada, mutta se vaati jonkinlaisen avioehdon, selvityksen naisen biologisesta taustasta eli rodusta ja saksalaismyönteisen suhtautumisen. Usein lupaa avioliittoon ei tullut silloinkaan, kun nämä edellytykset täyttyivät, mutta se ei estänyt syvien ja pitkäaikaisten suhteiden olemassa oloa. Usein suhteen kohtaloksi koitui sotilaan siirto eri paikkaan tai itärintamalle, ei suinkaan avioliiton kieltäminen.²⁴²

Jos suomalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan suhde muuttui vakavaksi ja parit suunnittelivat yhteistä tulevaisuutta, myös Suomessa esteitä oli monia, samoin kuin Norjassa ja Ranskassa. Vuonna 1940 saksalaisille sotilaille annettu avioliittokiello oli voimassa vuoden 1941 loppuun

²³⁹ Ericsson 2016, 152–156.

²⁴⁰ Ericsson & Simonsen 2005, 24.

²⁴¹ Wendisch 2006, 127.

²⁴² Virgili 2005, 140.

asti. Saksalaisille sotilaille jaettiin vuonna 1943 Wehrmachtin esikunnalta ohjekirjanen ”Der Deutsche Soldat und die Frau aus fremden Volkstum”, jossa painotettiin oikeanlaista avioliittoa koko Saksan kansallisen tulevaisuuden perustana. Saksassa nähtiin, että Saksan kansan voima sai alkunsa nimenomaan saksalaisen naisen sydäimestä ja mielenlaadusta. Näin ollen avioliittoon aikovien oli todistettava ainakin arjalainen alkuperänsä.

Poikkeustapauksissa avioliitto oli sallittu germaanisen naapurikansan edustajan kanssa. Tähän joukkoon kuuluivat hollantilaiset, tanskalaiset, ruotsalaiset ja juuri norjalaiset, sekä myös flaamit ja suomalaiset, jos alkuperä pystyttiin todistamaan.²⁴³

Junilan mukaan avioliittokiellon päättymisen jälkeen vuonna 1943 heinäkuun ja joulukuun välissä tehtiin keskimäärin 30 avioliittoanomusta kuukaudessa, mutta vain muutama näistä eteni jatkokäsittelyyn Saksaan Saksan kansallissosialistisen puolueen NSDAP:n Suomen piirijohtajan Wilhelm Jahren seulan läpi. Karsintaa perusteltiin vetoamalla poliittisiin tai rotuopillisiin syihin, ja siksi saksalais-suomalaisten avioliittojen määrä jäi vähäiseksi. Suomalaiset muistuttivat skandinaaveja ulkonäöltään ja kulttuuriltaan, ja mutta tämä päti vain ruotsinkieliseen vähemmistöön. Suomalaisten puhuma suomen kieli viittasi saksalaisten mielestä ikävästi ulkoeurooppalaiseen alkuperään.²⁴⁴

Seurusteluun tai kihlaukseen suomalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan välillä järjestelmä ei puuttunut, eli parit saattoivat jatkaa yhdessäoloon, vaikka avioliittoanomus ei mennyt läpi. Saksalaisten annettiin toteuttaa seksuaalisuuttaan vahvasti, jotta sukupuolitautien leviäminen pystyttiin estämään. Saksalainen sotilas oli oikeutettu saamaan 12 kondomia kuukaudessa. Suomeen ei perustettu sotilasbordelleita samaan tapaan kuin viitekehyksen muihin maihin, ilmeisesti siksi, että Suomi oli liittolainen.²⁴⁵ Onko bordellien puute voinut vaikuttaa varsinkin Pohjois-Suomessa siihen, miten saksalaisten ja suomalaisten välisiin suhteisiin suhtauduttiin?

Muistan parinkin tytön olleen kihloissa saksalaisen kanssa, mutta en muista miten he tutustuivat, sillä paikkakunnallamme ei (jatk) heitä ollut. Molemmat muistaakseni päättyi kun saksalaiset lähtivät.²⁴⁶

Tämä vastaaja muistelee, kuinka pari suomalaista tyttöä oli ollut kihloissa saksalaisten kanssa mutta suhteet olivat päättyneet, kun saksalaiset olivat poistuneet maasta. Jotkut suomalaiset

²⁴³ Junila 2000, 45–50.

²⁴⁴ Junila 2000, 50–52.

²⁴⁵ Junila 2000, 45, 55–56.

²⁴⁶ ID #846.

naiset sen sijaan lähtivät saksalaisen sotilaansa matkaan. Tyypillisimmin maasta lähti nuori, naimaton, kansakoulun käynyt nainen, joka oli työskennellyt saksalaisille sodan aikana. Vuonna 1924 voimaan tullut oppivelvollisuuslaki näkyi jo naisten koulutuksen tasossa, ja moni lähtijä oli suorittanut joko kansakoulun, oppikoulun tai lukion, osa jopa ammatilliset tai akateemiset opinnot. Aikaisemmasta avioliitosta eronneiden tai nuorien leskien määrä oli suuri lähtijöiden keskuudessa. Naiset harvemmin kuuluivat mihinkään poliittisiin järjestöihin tai puolueisiin. Suomalaisilla naisilla oli useita syitä lähteä saksalaisten mukaan, ja usein päätös syntyi useamman syyn summana: aikomus avioliittoon saksalaisen kanssa, nuoruuden into ja seikkailunhalu, lupaus paremmasta työstä, halu auttaa tai hoitaa sodassa loukkaantuneita saksalaisia tai näköalattomuus. Joissain tapauksissa naiset lähtivät huijattuina tai pakotettuina. Joskus lähteminen oli keino paeta yhteiskunnan häpeää, esimerkiksi aviottoman lapsen vuoksi. Jos lapsi oli vielä saksalainen, olisi häpeä ollut vielä suurempi.²⁴⁷

Suhteista saksalaisten sotilaiden kanssa syntyi lapsiin maissa, joissa sijaitti Saksan sotavoimia. Norjassa tehdyssä tutkimuksessa nousee vahvasti esiin SS-organisaation perustama ”Lebensborn”-järjestelmä²⁴⁸. Se oli perustettu jo ennen sotaa, vuonna 1935, välineeksi natsien rotupolitiikan edistämiseen, lisäämään saksalaisten ajaman arjalaisen suvun kasvua. Sodan aikana Saksa pyrki jalkauttamaan järjestelmää useampaan vallattuun maahan mutta onnistui ainoastaan Norjan kohdalla. Tämän ansiosta tutkimusta Lebensborn-järjestelmästä ja sen puitteissa syntyneistä lapsista Norjassa on paljon tarjolla.²⁴⁹ Norjan, Tanskan ja Alankomaiden väestöä pidettiin arvokkaana natsien mittapuulla, kun taas ranskalaiset olivat saksalaisten hierarkiassa alempana. Järjestelmä oli tutkijan mukaan tavallaan vastakohta holokaustille, jonka päämääränä oli päästä eroon ei-toivotuista ihmisryhmistä.²⁵⁰

Lebensborn-järjestelmä tarjosi naimattomille norjalaisille naisille hoitoa, turvaa, rahallista tukea sekä mahdollisuuden anonyymiin synnytykseen ja adoptiojärjestelyihin synnytyksen jälkeen. Sodan loppuessa toukokuussa 1945 noin 8 000 saksalaisen isän ja norjalaisen äidin lasta oli rekisteröity Lebensborn-järjestelmän kansioihin Norjassa. Lapsen saaminen saksalaiselle sotilaille oli suuri stigma naiselle: naiset suljettiin usein kokonaan ulos yhteiskunnasta ja jopa omasta perheestään. Perhe tai ystävät eivät hyväksyneet norjalaisen

²⁴⁷ Junila 2000, 64–68.

²⁴⁸ ”Lebensborn” tarkoittaa elämänlähdetä.

²⁴⁹ Saksalaisten sotilaiden ja naimattomien norjalaisten naisten suhteisiin ja lasten saamiseen kannustettiin jopa sloganilla ”after the victory on the battlefield comes the victory in the cradle”.

²⁵⁰ Ericsson & Simonsen 2005, 15–16.

naisen saksalaista poikaystävä, ja jos nainen tuli raskaaksi, hänellä ei usein ollut muuta mahdollisuutta kuin kääntyä saksalaisten viranomaisten puoleen. Monet naiset näkivät ainoana pakokeinona yhteiskunnan ja perheen hylkiönä olosta lapsen hylkäämisen Lebensborn-sairaaloihin, joihin perustettiin orpokoteja hylätyille lapsille.²⁵¹

Norjalaisten naisten ja saksalaisten miesten lapset kärsivät edelleen naisvihamielisestä, stereotyyppisestä kuvasta naisesta, joka aloitti suhteen valloittajan kanssa. Monesti näiden lasten omat kertomukset toistavat stereotyyppistä vastakkaista tarinaa: moni painottaa, kuinka heidän vanhempiansa suhde oli rakkaussuhde ja usein nämä olivat kihloissa, pitivät sormuksia ja suunnittelivat naimisiin menoa. Tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka äitien näkeminen uhreina ei suojele lapsia kipeiltä tunteilta, kun naisten elämästä tulee julkisuuteen yksityisiä asioita.²⁵²

Suomessakin aiheen ympärillä on valinnut pitkään hiljaisuus, ja monet naiset esimerkiksi kieltäytyivät kertomasta saksalaisen lapsensa isän nimeä tai salasivat lapsen syntyperän. Vaikenemisen seuraukset ovat voineet rikkoa suku- ja perhesiteitä sukupolvien yli.²⁵³ Aihetta tutkineen Irja Wendischin mukaan saksalaisten sotilaiden lapset ja heidän äitinsä saivat usein osakseen häpeää ja joutuivat sijaiskärsijän asemaan. Heistä tehtiin erityisesti sodan jälkeen syntipukkeja sille, että suomalaiset olivat olleet liittolaisia kansakunnan kanssa, jonka johto oli ihmiskunnan suurimpien rikosten takana. Heihin saatettiin usein kohdistaa viha ja turhautuminen tuhoista, joita saksalaiset olivat aiheuttaneet Lapissa poistuessaan. Usein näiden saksalaisten sotilaiden lapsien tarinoissa on samankaltaisia piirteitä: äidin vaikeneminen, se, että biologisesta isästä kertovat esineet ja muistot ovat hävinneet viimeistään äidin uuden suhteen myötä, ja ulkopuolisuuden tunne koko elämän ajan.²⁵⁴

Norjassa tehdyssä tutkimuksessa on tullut esiin, että naisten omia kokemuksia kertovia lähteitä ei ole säilynyt. Saksalaisten kanssa suhteessa olleet naiset päättivät pysyä hiljaa loppuelämänsä, ja vain harva puhui julkisesti ääneen sodanaikaisista kokemuksistaan. Tämä hiljaisuuden tapa levisi usein myös heidän yksityiselämäänsä. 1980-luvulta lähtien naisten kertomuksia alkoi kuitenkin ilmestyä lehtien pääkirjoituksissa ja kirjoissa. Moni kerronta

²⁵¹ Ericsson & Simonsen 2005, 20–21.

²⁵² Ericsson 2016, 158.

²⁵³ Heiskanen 2018, 40.

²⁵⁴ Wendisch 2006, 16–19.

toisti diskurssia, jonka mukaan suhteessa saksalaisen kanssa ei ollut kyse sodasta tai politiikasta, vaan kyseessä oli kaksi rakastunutta ihmistä.²⁵⁵

Julkinen kuva saksalaisten kanssa suhteissa olleista norjalaisista naisista on muuttunut vuosikymmenien aikana. Naisten omien kertomusten ilmestyminen 1980-luvulta lähtien oli muuttuneiden ajattelutapojen merkki ja kiihdyttäjä. Kasvavassa määrin nousi ajatus, että oli epäoikeudenmukaista pitää naisia rikollisina tai niputtaa heidät yhteen aikaisempien valloittajien kanssa. Naiset alettiin nähdä enemmän koston sekä naisvihamielisen ja julman seksuaalisen kontrollin uhreina.²⁵⁶

Junilan tavoin Wendisch on oman tutkimuksensa haastatteluissa saanut vastauksia, joiden mukaan saksalaisten kanssa tekemisissä olleilla ihmisillä oli positiiviset muistot yhteiselosta ja jäähyväiset entisen liittolaisen kanssa saattoivat olla hyvinkin surulliset. Wendischin mukaan viime vuosina myös suomalainen historian tutkimus on vahvistanut, että kanssakäyminen saksalaisten kanssa saattoi olla normaalia ja ystävällistä. Rajansa sille asettivat sodan sanelemat olosuhteet eikä yleinen paheksunta ja moralisointi. Sodan jälkeisessä Suomessa näistä suhteista kuitenkin vaiettiin. Wendisch on tuonut esiin, että Suomessa naisten häpäiseminen oli pikemminkin verbaalista ja sosiaalista kuin fyysistä kuten Ranskassa.²⁵⁷

Junilan mukaan hänen tutkimuksissaan selvisi, että jälkeinpäin muistellessa moni piti ymmärrettävänä sitä, että osa naisista tunsu suurta viehätystä saksalaisia kohtaan. Tätä on selitetty esimerkiksi naisten luonteella, ihastuksella univormuihin, halulla saada piristystä harmaan sota-arjen keskellä tai vertailulla suomalaisiin miehiin, joita ei pidetty yhtä houkuttelevina. Aika ja ikä ovat Junilan mukaan tasoittaneet muistelijoiden tuntoja, sillä sotavuosina tällainen avarakatseisuus oli harvinaisempaa.²⁵⁸ Ajan kulumisen sodasta on voinut samalla tavalla vaikuttaa tämän pro gradun lähteenä toimivaan muistitietoaineistoon, joka on kerätty vuosina 1987–1988 eli melkein 50 vuotta tapahtumien jälkeen. Voi olla, että aineistossa nousevat ymmärtävät ja hyväksyvät äännet johtuvat osaltaan juuri ajan kulumisesta sodan jälkeen ja ymmärryksen muuttumisesta.

²⁵⁵ Ericsson 2016, 156–157.

²⁵⁶ Ericsson 2016, 158.

²⁵⁷ Wendisch, 20–21, 48.

²⁵⁸ Junila 2000, 159.

Junilan haastattelu- ja muistitietoaineistosta henkii sovittelun ja anteeksiannon halu samalla tapaa kuin Norjassa on käynyt. Jälkikäteen tapahtunutta muutosta suhtautumisessa suhteisiin selittää ehkä kollektiivinen huono omatunto. Junilan tutkimus keskittyy juuri Pohjois-Suomen siviiliväestön kontakteihin saksalaisten sotilaiden kanssa, ja pohjoissuomalaisten suhtautumisessa naisiin on nähtävissä leimallisia piirteitä: ymmärryksellä on ollut sijansa, ja asiasta on voitu jopa laskea leikkiä. Toki joillekin pohjoissuomalaisille asiaan on liittynyt kipeitä muistoja, esimerkiksi jos nainen on jäänyt raskaana yksin ihmisten ilkeiden puheiden ympäröimäksi.

Olennaista tämän kategorian vastausten kohdalla on myös tarkastella keruuajankohdan aikana olevaa yhteiskunnan tilaa. 1980-luvulla muistelukulttuurissa nousi uuisänmaallinen käänne, mikä salli sotavuosien muistamisen uudella tavalla. Naisten työpanos sota- ja kotirintamalla nousi aikalaisten kiinnostuksen kohteeksi ja naiset halusivat korostaa, että hekin olivat tehneen osansa isänmaan puolustamiseksi. Tämä muutos muistelukulttuurissa saattoi innoittaa näiden vastausten keräämiseen. Mahdollisesti uudet puheenvuorot sodan ajan kokemuksista rohkaisi tämän kategorian vastaajia kertomaan myönteisistäkin kokemuksistaan, vaikka aihe oli vielä ongelmallinen 1980-luvun lopulla.

Kaiken kaikkiaan tämän pro gradu -tutkielman 110 vastauksen otannassa on nähtävissä ristiriita: osa ihmisistä hyväksyi saksalaisten kanssa seurustelun, osa taas halveksui sitä. Saksalaisten sotilaiden kanssa elettiin normaalia arkea. Välillä tässä arjessa syntyi suhteita suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välille, ja suhtautuminen siihen vaihteli.

Meillä oli lähellä saksalaisia [...]. Ne oli jokapäiväistä elämää, ei siitä tehty juuri numeroa silloin. Elettiin sovussa heidän kanssa. Saksalaisten naiset, siitä oli monta mieltä, toiset hyväksyttiin, toisia ei, riippui ihmisistä.²⁵⁹

²⁵⁹ ID #771.

5 Loppupäätelmät

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkasteltiin 110 naisen vastauksen otantaa talvi- ja jatkosodan aikaisista muistoista ja kokemuksista. Aloite aineiston keruuseen tuli Marttaliitolta vuonna 1987. Aineisto on kyselyllä tuotettu muistitietoaineisto 949 naisen kokemuksista. Sen keruun suunnitteli työvaliokunta, jonka jäsenet olivat Marttaliitosta, Museovirastosta ja Helsingin yliopistosta. Aineiston tekijänä olivat Elina Haavio-Mannila Helsingin yliopiston sosiologian laitokselta, Marttaliitto ja Museovirasto. Aineiston kohdealueena oli koko Suomi ja tutkimuksen kohteena ennen vuotta 1924 syntyneet naiset, jotka olivat kokeneet talvi- ja jatkosodan.

Muistitietoaineisto on suurikokoinen, ja kysymyspatteristossa oli 12 kysymystä. Tässä tutkielmassa keskityttiin tarkastelemaan vain yhden kysymyksen vastauksia: vastauksia kysymykseen 84 (”Jos seudullanne oleskeli saksalaisia sotilaita tai venäläisiä sotavankeja, miten heihin suhtauduttiin? Miten suhtauduttiin naisiin, jotka seurustelivat saksalaisten kanssa?”). Tavoitteena oli saada selvyyttä siihen, miten aikalaiset ovat suhtautuneet saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin vuosien 1939–1945 aikana. Tutkielmassa syvennyttiin siihen, mistä erilaiset tavat nähdä naisten seurustelu johtuivat Suomessa ja myös kansainvälisenä viitekehyksenä käytetyissä maissa Norjassa, Ranskassa ja Serbiassa.

110 vastausta jaettiin laadullisen tutkimuksen keinoin neljään eri kategoriaan sen perusteella, miten niissä suhtauduttiin saksalaisten kanssa seurustelleisiin naisiin. Jokaisen kategorian kohdalla avattiin syitä siihen, mistä erilaiset tavat nähdä naisten seurustelu johtuivat. Tarkastellessa eri kategorioita oli mahdollista luoda kokonaiskuvaa naisiin kohdistuneista odotuksista ja vaatimuksista jatkosodan aikana Suomessa.

Pohdittaessa halveksivaa ja inhoavaa suhtautumista naisiin korostui kansainvälinen ilmiö: halu kontrolloida naisten seksuaalisuutta naisten oman moraalin ja kansalliskunnian takia. Suomessa halu rangaista naisia sodan jälkeen ei ollut yhtä näkyvää kuin viitekehyksen muissa maissa. Tämä voi johtua siitä, että vanhaa liittolaisuutta ja saksalaismyönteisyyttä ei enää haluttu korostaa sodan jälkeisessä jännittyneessä poliittisessä tilanteessa.

Väheksyvää ja epäilevää suhtautumista tarkasteltaessa esiin nousi erityisesti suomalaisten lehtien pakinoissa, pääkirjoituksissa ja yleisönosastokirjoituksissa käyty keskustelu. Lehdistön kirjoittelun voi katsoa jopa nostaneen naisten suhteet julkiseen keskusteluun tavoitteena kontrolloida naisten käytöstä ja määrittää naisten ja saksalaisten suhteille

siveelliset rajat. Lehdistökeskustelussa pyrittiin tuomaan esiin erityisesti naisten rooli kotirintaman mielialan ylläpitäjinä.

Välinpitämättömään suhtautumiseen liittyi pohdinta siitä, kuinka luontevaa oman aikakautensa kristillisessä kulttuurissa kasvaneiden vastaajien on ollut puhua seksuaalisista asioista. Tässä yhteydessä tutkimuksen kohteeksi nostettiin myös naisten työskentely saksalaisille. Juuri työ oli monelle suomalaiselle naiselle ensimmäinen kontakti saksalaisiin.

Hyväksyvistä ja ymmärtävästä suhtautumisesta kertoivat vastaukset, joiden mukaan seurustelu on nähty luonnollisena kansallisuuserosta huolimatta. Monien vastausten mukaan seurustelu on perustunut aitoon rakkauteen ja saattanut johtaa jopa yhteiseen tulevaisuuteen. Viitekehyksen muut maat olivat saksalaisten sotilaiden miehittämiä, mutta Suomen olosuhteet olivat erilaiset, koska Suomi oli Saksan liittolainen. Tämä on voinut vaikuttaa siihen, että Suomessa seurusteluun on suhtauduttu myönteisemmin.

Tutkielmassa myös pohdittiin, miten asian muisteluun on vaikuttanut kyselyn myöhäisempi ajankohta. Koska aineisto on kerätty 1980-luvun lopulla, on mahdollista että myös Suomessa suhtautuminen näihin naisiin oli muuttunut samaan tapaan kuin Norjassa. Jälkikäteen katsottuna suhteita voi olla helpompi ymmärtää kuin sota-aikana. Koko työssä on pyritty ottamaan huomiota tarkastelussa eri aikatasot: tutkimuskysymyksen tarkastelu-aika eli jatkosota, alkuperäisaineiston keruuajankohta eli vuodet 1987–1988 ja tämän pro gradu-tutkielman teko-aika 2020-luvulla, jolloin moniäänisempi historian tutkimus on saanut jalansijaa.

Jatkotutkimuksen aiheeksi on kaksi mahdollisuutta. Ensinnäkin voisi perehtyä paremmin naisten käytöksen aiheuttamiin reaktioihin. Oliko näin tiukka kontrolli naisten seksuaalisuutta kohtaan tarpeellista? Lähdeaineistona olisi mielenkiintoista perehtyä juuri suomalaisessa lehdistöissä käytyyn keskusteluun naisten suhteista saksalaisiin sotilaisiin ja pohtia, mikä oli Valtion tiedotuslaitoksen rooli tässä keskustelussa. Tutkielmassa esitelty julkinen keskustelu naisten käytöksestä oli Suomessa mahdollista toisin kuin esimerkiksi tarkastelluissa Saksan miehittämissä maissa Norjassa, Ranskassa ja Serbiassa.

Toiseksi naisten työntekoa Saksan asevoimille maissa, jotka olivat sen liittolaisia tai jotka se miehitti, on tutkittu vain vähän. Jatkotutkimuksen kohteena voisivat olla suomalaiset naiset paikallisista asukkaista koostuvana työvoimana, jota Saksan armeija tarvitsi suurissa määrin ollessaan sijoitettuna vieraissa maissa. Naisten vapaaehtoisesti tekemä työ on ollut erityisesti

Saksan miehittämissä maissa arka aihe, sillä se saattaisi paljastaa, että suhtautuminen saksalaisiin oli myötämielisempää kuin aiemmin on ajateltu. Olisi mielenkiintoista selvittää syvemmin, kuinka naisten suhtautuminen saksalaisiin vaikutti hakeutumiseen saksalaisille töihin ja kuinka suhtautuminen on saattanut muuttua työssäolon aikana.

Suomessa kylmän sodan aikaisen tasapainottelun aikana ei ollut mahdollista tutkia laajasti suomalaisten naisten historiaa suhteessa Saksaan ja erityisesti tämän tutkielman näkökulmasta. Tämän pro gradun lähteenä toimiva muistitietoaineistokin on kerätty vasta melkein 50 vuotta tutkittavan aiheen tapahtumien jälkeen. Erityisesti 2000-luvulla historioitsijat ovat tarttuneet Suomessa käytyjen sodan aiempiin vaiettuihin puoliin, kuten myös yhteistyöhön Saksan kanssa sodassa liittolaisena, Lapin sotaan ja tämän pro gradu-tutkielman aiheeseen eli suomalaisten naisten suhteisiin saksalaisiin sotilaisiin jatkosodan aikana. Uskon silti, että juuri tämän aiheen parissa riittäisi vielä paljon tutkittavaa ja tilaa näiden naisten kokemuksille.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Haavio-Mannila, Elina (Helsingin yliopisto) & Marttaliitto & Museovirasto: Naiset ja sota 1987–1988 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2 (2011-03-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2551>

Etelä Pohjanmaa, 1941.

Pohjolan Sanomat, 1941.

Turun Sanomat, 1941.

Finlex: 20/1947.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2
[haettu 25.4.2024].

Kirjallisuus

Bourdieu, Pierre: *Masculine Domination*. Käänt. Richard Nice. Stanford University Press, California 2001.

Ericsson, Kjersti: "Gendered Relations in War: Norway - A Case Study". *Women in War: Examples from Norway and Beyond*. Toim. Kjersti Ericsson. Routledge, London 2016.

Ericsson, Kjersti: "Love and War - Norwegian Women in Consensual Sexual Relationships with German soldiers". *Women in War: Examples from Norway and Beyond*. Toim. Kjersti Ericsson. Routledge, London 2016.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 1998.

- Fingerroos, Outi ja Peltonen, Ulla-Maija: "Muistitieto ja tutkimus". *Muistitietotutkimus : metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos & Riina Haanpää. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Fingerroos Outi ja Haanpää, Riina: Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Haavio-Mannila, Elina, Peltonen, Eeva ja Raitis, Riikka: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. WSOY, Juva 1993.
- Haavio-Mannila, Elina ja Kontula, Osmo: Seksin trendit meillä ja naapureissa. WS Bookwell Oy, Juva 2001.
- Heiskanen, Anu: Naisen kokemus, sota ja selviytyminen. Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset. Akateeminen väitöskirja. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2018.
- Heiskanen, Anu: Salateitse Saksaan. Hitlerin valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset. Otava, Helsinki 2019.
- Hentilä, Seppo, Krötzl, Christian ja Pulma, Panu: Pohjoismaiden historia. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2002.
- Jokisipilä. Markku: "Suomi toisessa maailmansodassa". *Suomi muuttuvassa maailmassa*. Toim. Erkkä Railo & Ville Laamanen. WS Bookwell Oy, Porvoo 2010.
- Junila, Marianne: Kotirintaman aseveljeyttä: suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944. Historiallisia tutkimuksia 61. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo ja Nevakivi, Jukka: Suomen poliittinen historia 1809–2006. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki 2006.

- Kalela, Jorma: ”Historian rakentaminen eettisenä hankkeena”. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eiloja. Gaudeamus Oy, Tallinna 2017.
- Kinnunen, Tiina: "Naiset, kansakunta ja moraali sota-ajan Suomessa". *Sodassa koettua. Arkea sodan varjossa*. Toim. Martti Turtola, Aki-Mauri Huhtinen, Tiina Kinnunen, Tiina, Juha Mälkki, Ilkka Tapio Seppinen & Joni Strandberg. WS Bookwell Oy, Porvoo 2008.
- Lenz, Claudia: "Gendered Relations in War: Norway – A Case Study". *Women in War: Examples from Norway and Beyond*. Toim. Kjersti Ericsson. Routledge, London 2016.
- Markkola, Pirjo, Niemi, Marjaaja ja Haapala, Pertti: Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2 Yhteisöt ja Identiteetit. Vastapaino Tampere 2021.
- Meinander, Henrik: Tasavallan tiellä: Suomi kansalaissodasta 2010-luvulle. Bookwell Oy, Porvoo 2012.
- Näre, Sari: Sota ja seksi. Tammi, Helsinki 2016.
- Näre, Sari: "Naiset ja miehet sodan pyörteissä". *Sodassa koettua. Arkea sodan varjossa*. Toim. Martti Turtola, Aki-Mauri Huhtinen, Tiina Kinnunen, Tiina, Juha Mälkki, Ilkka Tapio Seppinen & Joni Strandberg. WS Bookwell Oy, Porvoo 2008.
- Olsen, Kåre: "Under the Care of Lebensborn: Norwegian War Children and their Mothers". *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy*. Toim. Kjersti Ericsson & Eva Simonsen. Bloomsbury Publishing Plc, London 2005.
- Papendorf, Knut: "Accused of Being 'German Whores': The Internment of the So-Called 'German Girls'". *Women in War: Examples from Norway and Beyond*. Toim. Kjersti Ericsson. Routledge, London 2016.
- Pöysä, Jyrki: Kirjoituskutsut. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja], Tampere 2021. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

[haettu 12.11.2023.]

Sulamaa, Kaarle: Veteraania ei jätetä. Suomen Sotaveteraaniliitto 1957–2007. Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Škodrić, Ljubinka: Intimate Relations between Women and the German Occupiers in Serbia 1941–1944. *Cahiers balkaniques. Questions d'identité dans les Balkans du XXe siècle.* 43/2015.

DOI : <https://doi.org/10.4000/ceb.8589>

[haettu 26.11.2023]

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2018.

Virgili, Fabrice: "« Les « tondues » à la Libération : le corps des femmes, enjeu d'une réappropriation »". *CLIO. Histoire, femmes et sociétés.* 1/1995.

DOI : 10.4000/cliio.518

[haettu 26.11.2023]

Virgili, Fabrice: "« Enfants de Boches : The War Children of France »". *Children of World War II The Hidden Enemy Legacy.* Toim. Kjersti Ericsson & Eva Simonsen. Bloomsbury Publishing, Oxford 2005.

Visuri, Pekka: "YYA ja vallankaappausuhka 1948". *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin.* Toim. Tuomas Forsberg, Christer Pursiainen, Raimo Lintonen, Raimo & Pekka Visuri. Tammer-Paino, Tampere 2003.

Virtanen, A. 2010, Accountability to the nation. The Finnish Lotta Svärd organization.

http://www.victoria.ac.nz/sacl/about/events/past-events2/past-conferences/6ahic/publications/6AHIC-21_Final_Paper.pdf

[haettu 6.1.2024].

Wendisch, Irja: Salatut lapset. Saksalaissotilaiden lapset Suomessa. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2006.